

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE - IRAK İLİŞKİLERİNDE TÜRKMEN FAKTÖRÜ
(1990–2006)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Sameer H. MOHAMMED**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL**

ANKARA- 2009

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE - IRAK İLİŞKİLERİNDE TÜRKMEN FAKTÖRÜ
(1990–2006)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Sameer H. MOHAMMED**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL**

ANKARA- 2009

ONAY

Sameer H. MOHAMMED, tarafından hazırlanan “Türkiye Irak İlişkilerinde Türkmen Faktörü (1990–2006)” başlıklı bu çalışma, 13.04.2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile Başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

.....

[Prof. Dr. Hale ŞIVĞIN] (Başkan)

[İmza]

.....

[Prof. Dr. Türel YILMAZ]

[İmza]

.....

[Yrd. Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL]

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu Türkiye Irak İlişkileri ve bu ilişkilerdeki Irak Türkleri faktörüdür. Osmanlı İmparatorluğu'nun vilayetlerinden olan Musul, Bağdat ve Basra'nın I. Dünya Savaşı sonrasında kopmasıyla ve İngiltere tarafından bir araya getirilmesiyle Irak Devleti kurulmuştur. Irak devletinin kuruluşundan sonra bu ülke sınırları içinde kalan Türkler 1990'lara kadar Türkiye'nin Irak politikasında belirleyici bir faktör olmamıştır. Bu süre zarfında Irak'ta yaşanan gelişmeler yüzünden Iraklı Türklerin konumu sürekli bir değişime uğramıştır. Fakat 1991'deki Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'taki dengelerin değişmesiyle Irak Türkleri Türkiye'nin Irak politikasında çok önemli bir konu haline gelmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı; krallık döneminde, Baas rejimi devrinde ve Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra Türkiye-Irak ilişkileri çerçevesinde Irak Türklerinin bölgedeki konumu, varlıkları ve bölgede karşı karşıya kaldıkları sorunları ortaya koymaktır.

Tüm çalışma boyunca, Türkiye'de yayınlanan Irak'ın siyasi tarihini ve Irak Türklerini ilgilendiren ansiklopedi, kitap, dergi, gazete, web sayfası gibi çeşitli kaynaklara başvurulmuştur. Bu kaynaklar arasında Türkçe eserler bulunduğu gibi çok sayıda Arapça eser de bulunmaktadır.

Beni bu çalışmaya yönlendiren ve çalışmalarım boyunca yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet Seyfettin. EROL'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE - IRAK İLİŞKİLERİ VE TÜRKMENLER (1920–1990)

1. TARİHİ ALT YAPI	5
2. KRALİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE - IRAK İLİŞKİLERİ	10
2.1. Irak Devletinin Kuruluşu	10
2.2. Musul Meselesi	11
2.3. Lozan Konferansında Musul Meselesi	12
2.4. Lozan Konferansından Sonraki Gelişmeler	15
2.5. Ankara Antlaşması	17
2.6. Sadabad Paktı	18
2.7. Bağdat Paktı	20
3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE – IRAK İLİŞKİLERİ	22
3.1. Irak'ta Cumhuriyetin İlanı ve Türkiye Irak İlişkileri	22
3.2. Irak'ta Baas iktidarı ve Türkiye-Irak İlişkileri	27
4. IRAK TÜRKMENLERİNE GENEL BAKIŞ (1920–1990)	30
4.1. Irak Yasalarında Türkmenler	30
4.2. Türkmen Siyasi Hareketi	35
4.3. Türkmen Katliamları	41
4.4. Irak Türkmenlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı	44
4.4.1. Türkmenlerin Sosyal Yapısı	44
4.4.2. Türkmenlerin Ekonomik Yapısı	45

İKİNCİ BÖLÜM

I. KÖRFEZ SAVAŞI VE TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ VE TÜRKMENLERİN DURUMU (1990 -2003)

1. KÖRFEZ SAVAŞI VE SONRASI GELİŞMELER	48
1.1. Körfez Savaşı	48
1.2. Irak'ta İç İsyanlar	50
1.3. İç İsyanlar sırasında Türkmenler	51
2. KÖRFEZ SAVAŞINDA TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI.....	54
2.1. Güvenli Bölge Oluşumu	58
2.2. Çekiç Gücü Yerleşimi	60
2.3. Türkiye-Irak ilişkileri	63
3. KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI KUZHEY IRAK'TAKİ GELİŞMELER	64
3.1. Irak'ın Kuzeyinde de Facto Bölgenin Oluşumu	64
3.2. Kuzey Irak'ta Irak Muhalefetine Toplantısı	66
3.3. Kürtlerin Çatışması	67
3.4. ABD'nin Kuzey Irak Politikası	68
3.5. Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası	69
3.5.1. Kürtlere Yönelik Politikası	69
3.5.2. Türkiye'nin Türkmen Kartı	72
4. KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI TÜRKMENLERİN SİYASİ ÖRGÜTLENMESİ.....	73
4.1. Türkmenlerin Siyasi Örgütlenmesi	73
4.2. Irak Türkmen Cephesinin Kuruluşu	79
4.3. Irak Türkmen Cephesi'ne Bağlı Kuruluşlar ve Faaliyetleri	81
5. TÜRKMEN CEPHESİNİN KURULUŞUNDAN SONRA TÜRKMENLERİN DURUMU.....	85
5.1. Erbil İşgali ve Türkmenler	85
5.2. Ankara Sürecinde Türkmenler	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE’NİN IRAK VE TÜRKMEN POLİTİKASI (2003–2006)

1. 2003 IRAK SAVAŞI VE SONRASI GELİŞMELER.....	92
1.1. Irak ve ABD Savaşında Türkiye’nin Politikası	94
1.2. Türkiye ve ABD Arasındaki Gelişmeler.....	95
1.2.1. 1 Mart Tezkeresi ve ABD’nin Tepkisi	98
1.2.2. Türkiye’nin Kırmızı Çizgileri	101
1.3. Irak Savaşı Sırasında Türkmenlerin Durumu.....	103
2. İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞINDAN SONRA TÜRKMENLER VE TÜRKİYE	106
2.1. Kürtlerin Türkmen ve Kerkük Politikaları.....	108
2.1.1. Kerkük’ün İşgali.....	111
2.1.2. Kürt Bölge Anayasasında Kerkük	112
2.1.3. Kerkük’te Demografik Değişimi	113
2.2. Türkmenlere Yapılan Silahlı Saldırı	116
3. IRAK’IN YENİ YAPILANMA SÜRECİNDE TÜRKMENLER	121
3.1. Ocak 2005’te Birinci Seçim.....	125
3.2. Kürtlerin Seçim Oyunu	128
3.3. Aralık 2005’te İkinci Seçim.....	131
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	138
EKLER.....	152
ÖZET	159
ABSTRACT	161

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASAM	: Avrasya Strateji Araştırma Merkezi
Baas Partisi	: Sosyalist Arap Baas Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
GDIDYY	: Irak Geçiş Dönemi Devlet Yönetim Yasası
IDYK	: İslami Devrim Yüksek Konseyi
IMTP	: Irak Milli Türkmen Partisi
ITC	: Irak Türkmen Cephesi
İTİH	: Irak Türkmen İslami Hareketi
İTİB	: Irak Türkmen İslam Birliği
IUK	: Irak Ulusal Kongresi
KDP	: Kürdistan Demokratik Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
s.	: Sayfa
TBH	: Türkmen Bağımsızlar Hareketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKO	: Türkmen Kardeşlik Ocağı
TP	: Türkmeneli Partisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TVH	: Türkmen Vefa Hareketi
v.d	: ve diğerleri

GİRİŞ

Tarih boyunca birçok devlet ve imparatorluk kuran Türkler, göçebe bir toplum olarak Asya ve Avrupa'nın birçok bölgesine yayılmıştır. Yerleşik hayata Uygurlar döneminde geçen Türk devletlerinin yerine günümüzde birçok yeni devlet kurulmuştur. Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra da bu devlet sınırları içerisinde yaşayan birçok Türk topluluğu Osmanlı toprakları üzerinde yeni kurulan devletlerin sınırları içerisinde yaşamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra ulus-devlet anlayışı üzerine kurulan Türkiye'nin sınır komşularında bulunan Türkler, yaşadıkları devletler tarafından "casus" ve "tehdit" olarak algılanmış ve her türlü asimilasyon ve baskı politikasına maruz kalmışlardır. Yaşadıkları topraklardaki geçmişi Anadolu Türklerinden daha eskilere dayanan Irak Türkleri de yıllardır bu sindirme ve asimile politikalarından nasiplerini almaktadırlar.

Irak'ta bulunan Musul-Kerkük bölgesinin Türk tarihi açısından önemli bir yeri vardır. Özellikle Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri ve burayı yurtlaştırmaları sırasında Musul-Kerkük önemli bir üs vazifesi görmüştür. Bu bölge, XIX. yüzyıldan itibaren coğrafi konumu ve yeraltı zenginlikleri ile yabancı güçlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Özellikle XIX. yüzyılın sonlarında İngiltere'nin petrole yönelmesi ve yeni alanlar araması sonucu gözler Musul-Kerkük topraklarına dikilmiştir. Nitekim bu yolda faaliyete geçen İngiltere, Osmanlı Devleti'nin savaşın mağlupları arasında yer almasından istifade ederek, Musul-Kerkük bölgesi üzerinde hakimiyet kurmak için her türlü yolu denemekten kaçınmamıştır. Neticede Musul Sorunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü sınırlarını büyük ölçüde belirleyen Lozan Konferansı esnasında tekrar gündeme gelmiş; fakat bir çözüme bağlanamamış ve konunun Milletler Cemiyeti'ne götürülmesine karar verilmiştir. Daha sonra Musul, 5 Haziran 1926 tarihinde yapılan "Ankara Anlaşması" ile İngiliz mandası altında kurulan Irak Devleti'ne bırakılmıştır.

İngiliz manda rejimi 1932 yılında sona ermiş ve Irak bağımsız bir devlet olmuştur.

Böylelikle büyük bir Türk nüfusu, Türkiye sınırları dışında kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ise kendi iç sorunlarıyla ilgilenmiş ve yeni kurulan devletin temellerini oturtmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda dış politika konusuna fazla değinilmemiştir. Bu bağlamda komşularla iyi ilişkiler ve bölgesel güvenlik konuları üzerinde duran ve “yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesini benimseyen Türkiye, Irak ile ilişkilerini düzeltirken, hatta Sadabad ve Bağdat Paktı gibi ileri düzeyde dostluk, iyi ilişkiler ve bölgede saldırmazlık anlaşmaları imzalamıştır.

30 Mayıs 1932’de Nuri Said bir deklarasyon yayınlamıştır. Deklarasyon, anayasaların ötesinde, Irak Türklerinin haklarını ve varlıklarını tanımakla kalmamış, kendi dilleriyle eğitim, Türk bölgelerinde Türkçenin de resmi dil olması, Türk bölgelerinde görev yapacak memurların, imkân nispetinde aynı bölgeden seçilmeleri garanti altına alınmıştır. Üstelik deklarasyonun birinci maddesinde, garanti edilen bu hakların Irak’ın temel yasaları olarak kabul edildiği, hiçbir kanun, tüzük ve düzenlemenin deklarasyonda yer alan maddelerle çelişemeyeceği veya bunlara karşı olamayacağı ve bunların üstüne çıkamayacağı ifade edilmiştir. Ancak, 1932 yılından günümüze kadar Iraklı Türklere tanınan bu hakların pratikte uygulanmadığını ifade etmek mümkündür.

Irak’ta işbaşına gelen hemen her yönetim, Irak’ta yaşayan Türklere karşı asimilasyon ve yok etme politikası uygulamıştır. Irak Türklerinin bu tür baskılara maruz kalmalarının tek nedeni bu insanların Türk olmalarıdır. Irak Yönetimi, bölgedeki Türk varlığını silmek için siyasi ve kültürel baskılar, zoraki göç, Araplaştırma, Türkmen bölgelerindeki taşınmaz mal varlıklarına el koyma ve bunların rejim yandaşlarına dağıtılması gibi pek çok yola başvurmuş, Türkmen nüfusunu silmeye, yok etmeye çalışmıştır.

Türkiye-Irak ilişkileri, Irak'taki 1958 darbesiyle yeni bir döneme girmiştir. Irak 1959'da Bağdat Pakti'ndan ayrılınca, Türk-Irak ilişkilerinin 1932'den beri süregelen dostça gelişimi yön değiştirmiştir. 1963'te İktidar değişimi ve 1968'de Baas Partisi'nin Irak'ta iktidar olması Türkiye ve Irak ilişkilerinin sekteye uğramasına neden olmuştur.

1979 yılında Sosyalist Arap Baas Partisi'nin başında olan Saddam Hüseyin'in iktidar olmasıyla hem Türkmenlere, hem de Kürtlere karşı baskılar artmıştır. Bu dönemde Irak yönetimi, Irak'ı bir Arap ülkesi olarak saymış ve politikasına direnenleri yok etmeye çalışmıştır. Irak'ta Baas rejiminin devrilmesine kadar 1980–1988 yılları arasında İran-Irak Savaşı ve 1991'de Körfez Savaşı olmak üzere iki büyük savaş yaşanmıştır. Savaşlar dönemi, rejim tarafından fırsat olarak kullanılmış ve Türkmenlere ağır baskılar uygulanmıştır. Irak hükümeti, Türkmen liderleri idam etmiş, Türkmenleri göçe zorlamış ve birçok köylerini tahrip etmiştir.

Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'ın kuzey inde ve güneyinde uçuşa yasak bölge ilan edilmiş ve Iraklı Kürtler, bir ilk olarak; ABD ve İngiltere desteğiyle Irak'ın kuzeyini kontrol edebilmiştir. O yılların başında Irak'ın kuzeyindeki Kürt grupları arasında çıkan iç savaş döneminde Türkmenlerin arabuluculuk rolünü üstlenmesi nedeniyle bölgedeki siyasi ağırlıkları artmıştır. 1988'de Türkmenler siyasete ilk olarak somut adım atmış ve Irak Milli Türkmen Partisi kurulmuştur. 1995 yılında Türkmenlerin siyasi faaliyetleri artmış ve Türkmenleri temsil eden Irak Türkmen Cephesi (ITC) kurulmuştur. Türkmen parti ve hareketlerinin bir araya gelmesiyle kurulan ITC, bölgede siyasi ağırlık kazanmış ve Türkmenlerin sesini dünyaya duyurmuştur.

Irak yönetimi 2003 yılında ABD ve İngiliz kuvvetleri tarafından devrilmiştir. Yönetimin devrilmesi, ülkedeki güç dengesini alt üst etmiştir. Kuruluşundan bu yana Sünni iktidarın hakim olduğu Irak'ta, iktidar Şiiler ve Kürtlere geçmiştir. Bu dönemde ITC, Irak'ın yeniden yapılandırma sürecinin getirdiği şartlara uygun politika izleyebilmek amacıyla yeni örgütlenmeye

geçmiş ve merkezini Kerkük'e taşımıştır. 2003 yılına kadar Erbil merkezli ITC'nin, savaştan sonra rejimin kontrolünden çıkan diğer Türkmen bölgelerinde de siyasi faaliyetlerine başlamıştır. Ancak ITC'nin Irak'taki yeni siyasi ortama hazırlıksız yakalandığını ve Türkmenlerin siyasi emeller peşinde koşmaması nedeniyle tecrübesiz hareket ettiklerini söylemek mümkündür.

Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde, geçici hükümetler kurulmuş ve iki seçim ve bir anayasa referandumu yapılmıştır. Bu süreçte gerçekleştirilen seçimlerde Türkmenler bekledikleri oyları alamamışlardır. Türkmenler, Irak'ın geleceğini doğrudan etkileyen ve 2005 yılında hazırlanan Daimi Anayasa'ya değişik nedenlerle karşı çıkmaktadırlar. Türkmenler, Amerika Birleşik Devlet'lerin başını çektiği Irak'ı yeniden yapılandırma sürecinden uzaklaştırıldıklarını ileri sürmektedir. Barışçıl mücadelelerini sürdüren Türkmenlerin, ülkenin yeniden yapılandırılmasında uygun konumlarını kazandıkları söylenemez.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE - IRAK İLİŞKİLERİ VE TÜRKMENLER (1920–1990)

1. TARİHİ ALT YAPI

Asırlarca Osmanlı yönetiminde kalan Irak, 19. yüzyılın son çeyreğinde Batı emperyalizminin ilgi odağı haline gelmiştir. Bölgenin ekonomik ve stratejik önemi, Almanya ve İngiltere'nin kıyasıya bir mücadeleye girmelerine sebep olmuştur. Arap yarımadası ve Doğu Akdeniz ülkelerini Ortadoğu ve Uzakdoğu'ya bağlayan yolların üzerinde yer alması Mezopotamya'ya Hindistan'a yöneltilecek bir saldırı için ilk adım atılacağı bir bölge olduğu gibi Basra Körfezi yoluyla da güneye yönelecek bir askeri harekâtın başlangıç noktası olma özelliği kazandırmıştır. Böyle bir harekâtı yapacak ordunun, stratejik harekât için geniş bir ikmal üssü ve emniyet sahası olan Mezopotamya'yı ele geçirmesi gerekir. Irak tarih boyunca Ortadoğu'yu besleyen tahıl ambarlarından biri olmuştur. Avrupa tekstil sanayinin ihtiyaç duyduğu pamuk üretimine elverişli mümbit topraklara sahiptir. 19. Yüzyılın sonlarında insanoğlu yeni bir stratejik madde keşfeder. Bu maddenin adı petroldür. Petrolün ilk bulunduğu yerlerden biri de Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Musul yöresidir. Bu yeni buluş, emperyal devletlerin Irak'a olan ilgisini daha da artırır.¹

Irak, 19. asrın sonlarına doğru büyük güçlerin petrol arama ve imtiyaz kapma yarışına girdikleri bir bölge olmuştur. 1871'de bölgede araştırma yapan Alman uzmanlar heyetinin Mezopotamya'nın zengin petrol kaynaklarına sahip olduğunu Osmanlı Devleti'ne bildirmesinden sonra II. Abdülhamit bölgedeki sondaj çalışmalarına hız verdirtmiş, 1898'de

¹ Ahmed Fakkak El Bedrani, *Ahval El-Irak El-İçtimaiye Beyne Al-Harbain El-Alemiyeteyn 1918–1939*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Musul Üniversitesi, 2001. s. 62.

yayınladığı iki fermanla Musul ve Bağdat vilayetlerindeki petrol sahalarını Hazine-i Hassa'ya bağlamıştır.²

Bölgede bulunan petrolün varlığı derhal büyük güçlerin dikkatini çekmiştir. Berlin-Bağdat Demiryolu'nun yapımını üstlenen Almanların ağırlıkla temsil edildiği Anadolu Demiryolu Şirketi daha 1888'de aldığı imtiyazla demiryolu hattının geçtiği topraklarda bulunabilecek hammadde kaynaklarını çıkartma ve işletme hakkını Osmanlı Devleti'nden almıştı. Musul'da petrol varlığının anlaşılması ve Almanların elde ettiği imtiyaz, İngilizleri de harekete geçirmiştir. Alman nüfuzunda inşa edilmeye başlanan Bağdat Demiryolu'nun Hindistan'daki İngiliz varlığını tehdit edebileceği korkusu ve Mezopotamya'da zengin petrol yataklarının mevcudiyeti, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı izlediği politikayı yönlendiren etkenler olmuştur. 1901'de İran'da petrol imtiyazını elde eden William Knox D'arcy İngiltere'nin İstanbul büyükelçisinin teşvik ve desteği ile Babiâli ile görüşmelere başlar. 1907'den itibaren Shell ve Royal-Dutch şirketi de katılır. Fakat bu görüşmeler 1908'de Meşrutiyet'in ilanı ile takiben Mezopotamya'da Padişaha ait petrol alanlarının Hazine-i Hassa'dan alınıp Maliye Nezareti'ne bağlanmasıyla bir çıkmaza girecektir. Ancak buna rağmen Shell ve Royal-Dutch şirketi yılmayacak ve bir yan kuruluşu olan Anglo-Saxon Oil Company vasıtasıyla Babiâli ile görüşmeleri devam ettirecektir. Bu arada, Amerikalılar da Musul petrolerine ilgi duyacaklar ve Amiral Chester vasıtasıyla demiryolu ve petrol imtiyazı elde etmek için yarışa katılacaklardır.³

Amerikalıların imtiyaz yarışına katılmasından sonra petrol pazarlıkları iyice kızışır. 1912'de bir İngiliz bankacısı olan Sir Ernest Cassel tarafından kurulan Turkish Petroleum Company 19 Mart 1914'te Osmanlıların da imzaladığı bir anlaşma ile D'Arcy grubunun %50, Deutsche Bank'ın ve Anglo-Saxon Company'nin %25'er paya sahip oldukları bir ortaklık haline gelir. Bu anlaşmanın daha mürekkebi kurumadan İstanbul'da bulunan Alman ve İngiliz

² a.g.e., s. 65.

³ Fazıl HÜSEYİN, *Müşkilet El-Musul*, Esaan Matbaası, 2.Baskı, Bağdat 1967, s. 23.

büyükelçileri Babıâli'ye başvurarak Turkish Petroleum Company'ye Musul'da petrol imtiyazı verilmesini istediler. İstenilen bu imtiyaz Sadrazam Said Paşa'nın 28 Haziran 1914 tarihli yazılı cevabı ile verildi. Fakat Dünya Savaşı'nın başlaması, Turkish Petroleum Company'nin imtiyazı kullanma işini sürüncemede bıraktı.⁴

Irak'ın ekonomik ve stratejik değeri, daha Türklerin Odessa'yı bombalamasından (29 Ekim 1914) önce İngiltere'yi harekete geçirmişti. 15 Ekim'de hareketlenen Hindistan İstila Gücü "D" 23 Ekim'de Bahreyn'e ulaşmıştı. Arap şeyhlerini elde eden İngilizler, bu gücü savaş ilanı öncesi Bahreyn'e çıkartmaktan çekinmemişlerdir. 5 Kasım'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan eden İngilizler Basra'yı işgal ederek Mezopotamya'ya doğru yetmiş kilometre yaklaştılar. Bölgede bulunan Türk kuvvetleri, savaşın başında bir varlık gösteremediler, 29 Eylül 1915'te Kut düşmana teslim edildi. Ancak bu yenilgi sonrası takviye edilen Türk kuvvetleri Halil Paşa kumandasında İngilizleri önce Selman-ı Pak'ta yenilgiye uğrattılar ve yılsonunda da Kut'u geri aldılar. Bu arada Rusya'nın İran üzerinden Mezopotamya'ya yönelik girişimleri de Ali İhsan Paşa'nın gayretleriyle önlendi. Böylece Irak'ta yeniden Türk hâkimiyeti sağlandı. Ne var ki, 1916 Haziran'ında başlayan Arap isyanı bölgede güç dengesini İngiltere lehine değiştirdi. İleri harekâta başlayan İngilizler 10 Şubat 1917'de Kut'u, 11 Mart'ta Bağdat'ı ele geçirdiler. Artık İngilizlere Musul yolu açılmıştı. Devam eden savaş İngiltere'nin petrol ihtiyacını hat safhaya çıkarmıştı. Churchill'in deyimiyle "bir damla petrol, bir damla kandan daha değerli" hale gelmişti. 30 Haziran 1915'te Sir Maurice Bunsen başkanlığında kurulan "Asya Türkiye'sini İnceleme Komisyonu"'nın hazırladığı raporda, Musul'daki petrol ve tüm ekonomik imtiyazlara sahip çıkmanın İngiltere açısından vazgeçilmez bir hedef olduğu vurgulanıyordu. Ancak savaş içerisinde 1916'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'yla Mezopotamya'nın önemli bölümünü İngiltere alırken Musul ve yöresi

⁴ a.g.e., s. 24.

Fransızlar'a bırakılmıştır. Müttefikler arası ahengi koruma düşüncesi İngilizleri böyle bir taviz vermeye zorlamıştır.⁵

İngiltere, Musul'u kâğıt üzerinde Fransa'ya bırakmasına karşılık bu zengin ve stratejik bölgeden vazgeçmiş değildi. İngiliz ajanlarının Londra'ya gönderdikleri raporlarda, petrol, kömür, tütün ve tahıl zenginlikleriyle Musul'un potansiyel değerine dikkat çekiyordu. Bir taraftan da İngiliz ajanları bölgede halkı İngiliz yönetimine hazırlamak için propaganda faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Mütareke öncesi İngiliz Genelkurmayı Musul'u ele geçirmek amacıyla bölgeye bir askeri güç yollamaya karar vermiş ve 17 Ekim 1918'de General Marshall, Musul'a doğru harekete geçmiştir. Bölgeye İngiliz saldırıları sürerken 23 Ekim'de İngiltere Fransa'ya Sykes-Picot Antlaşması'nın, yöre şartlarının değiştiği için uygulanamayacağını bildirdi. Fransa'nın 1916 antlaşmasının uygulanmasında ısrarlı tutumu; İngiliz hükümetini Musul'un mukadderatı hakkındaki tasavvurlarını zaman içinde Fransızları rahatsız etmeden uygulamaya yöneltmiştir. Dışişleri Bakanlığı, Bağdat'taki İngiliz komiserine Fransız çıkartmasıyla çatışacak bir duruma sebebiyet verilmemesi ve yörenin askeri yönetim altında tutulması talimatını göndermiştir.⁶

Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada İngiliz kuvvetleri Musul'un otuz kilometre güneyinde bulunuyorlardı. Mütarekeye rağmen İngilizler, Musul'un hâkimi olmak istiyorlardı. Hatta müttefikleri olan Fransızları bile bu bölgeye sokmak niyetinde değillerdi. Bir an önce Musul ve yöresini işgal edip barış masasına güçlü bir şekilde oturmak istiyorlardı. Mütarekenin üzerinden daha 24 saat geçmeden İngiliz öncü kuvvetleri komutanı General A.Cassels, 6. Ordu Kumandanı, Ali İhsan Paşa'ya gönderdiği bir mektupla Musul'u işgal emrini aldığını bildiriyor ve hemen Türk kuvvetlerinin şehrin beş kilometre gerisine çekilmesini istiyordu. Bölgede bulunan İngiliz komutanlarına

⁵ Mim Kemal ÖKE, **Musul Meselesi (1918–1926)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1987. s. 10–12.

⁶ İhsan Şerif KAYMAZ, **Musul Sorunu, Otopis yayınları**, 1.Basım, İstanbul, Ağustos 2003, s. 30.

Mezopotamya'nın Musul'u da ihtiva ettiği ve mütareke hükümlerince işgal edilmesi emri verilmişti. General Cassels'i harekete geçiren Londra'dan gelen işgal talimatıydı.⁷

Ali İhsan Paşa İngilizlerin bu isteğini Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya ileterek talimat istedi. İstanbul'dan gelen talimatta "Mutareke metninde Musul'un boşaltılmasını ve teslimini öngören herhangi bir madde olmadığını, düşman işgal isteğinde ısrar edip saldırıda bulunursa, karşılık vermeden kuzeye çekilmesi" bildiriliyordu. 2 Kasım günü General Cassel şehri kuşatarak mütareke hükümlerince Türk garnizonunun teslimini istedi. Ali İhsan Paşa Musul'daki Türk birliklerini "garnizon" oluşturmadıklarını ileri sürüp şehrin teslimi teklifini reddetti. Ali İhsan Paşa'nın direnmekte ısrarlı olduğunu gören İngiliz Kuvvetleri Başkomutanı General Marshall devreye girdi. Taraflar arasında karşılıklı yazışmalar başladı. Marshall durumu İstanbul'daki Amiral Colthorpe'a telgrafla bildirerek meseleyi çözmelerini istedi. Marshall zamanın Türkler lehine işlediğini düşünüyor, devletlerarası hukuk kurallarına göre bir süre aşımından sonra İngiliz işgalinin geçersiz sayılmasından korkuyordu. Colthorpe'in diplomatik girişimlerinin sonucunu beklemeyen Marshall sorunu kendisi çözmeye karar verdi. Şehirde bulunan Ermenilerin Türkler tarafından katledildiğini ileri sürdü; Ali İhsan Paşa'nın bunu yalanlaması üzerine tehdit yoluna başvurdu. 7 Kasım'da, 15 Kasım günü öğleye kadar şehir boşaltılmadığı takdirde dökülecek kanın sorumlusunun Ali İhsan Paşa olacağını söyledi. Tehdit ve Colthorpe'ın diplomatik girişimi işe yaradı ve Türk birlikleri 8 Kasım günü şehri boşaltmaya başladılar. Aynı gün Musul valiliğine İngiliz bayrağı çekildi. Böylece 15 Kasım gününden itibaren Musul'u ele geçiren İngilizler Irak'ı tamimiyle işgal etmişlerdi.⁸

⁷ Bülent H. DEMİRBAŞ, **Musul Kerkük Olayı ve Osmanlı Devletinde Kuveyit Sorunu**, Arba Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, Nisan 1995, s. 16.

⁸ ÖKE, **a.g.e.**, s. 23.

2. KRALİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE - IRAK İLİŞKİLERİ

2.1. Irak Devletinin Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile son bulduğu zaman, İngiliz kuvvetleri Musul'a girememiştir. 9 Kasım'da İngiliz kuvvetleri Musul önlerine gelmiş ve 15 Kasım'da Türk kuvvetlerinin Musul'u boşaltması gerçekleşmiştir.⁹ San Remo Konferansı'nda da Musul dâhil Irak, İngiltere'nin mandası altına verildi. İngiltere, petrol yönünden zengin yataklara sahip olan, aynı zamanda İmparatorluk yolunu Akdeniz kıyılarından Basra Körfezi'ne karadan birleştiren Irak'a tam olarak egemen olmak ve bunu sürdürmek istiyordu. Bunun için de 1921'de Hicaz Kralı Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ı krallığa getirerek, ülkede feodal sistemi devam ettirmeye çalışmıştır.¹⁰

Ancak, bu idare şekli Iraklı aydınların şiddetli tepkisi ile karşılandı. İlk günlerden itibaren beliren Irak milliyetçiliği karşısında İngiltere, Irak'ta manda sistemini uygulamaktan vazgeçerek, Irakla ilişkilerini antlaşmalar vasıtasıyla düzenlemek istemiş ve 10 Ekim 1922'de Irak'la bir anlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma, Irak milliyetçiliğinin baskısını hafifletmeyince, 14 Aralık 1927'de, Irak üzerindeki kontrolünü biraz daha gevşeten, ikinci bir antlaşma yaptı ve nihayet 30 Haziran 1930 antlaşması ile de Irak'a tam bağımsızlık verdi.¹¹

İngiltere ve Irak arasında yapılan antlaşmanın 1. maddesine göre, Irak dış politika konusunda ve ortak menfaatler bahsinde İngiltere'ye danışacaktı. Aynı antlaşmanın 4.maddesine göre, savaş durumunda Irak, topraklarını, limanlarını, demiryollarını ve diğer tesislerini İngiltere'nin emrine verecekti. 5. maddeyle de Irak'taki mevcut İngiliz askeri üslerine dokunulmayacaktır.¹²

⁹ Suphi SAATÇİ, *Tarihten Günümüze Irak Türkleri*, Ökten Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 116.

¹⁰ Rifat İnanç UÇAROL, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 446.

¹¹ Fahir ARMAOĞLU, *20.Yüzyıl siyasi Tarihi, (1914–1990)*, I, II, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992, s. 202.

¹² SAATÇİ, *Tarih Gelişimi İçinde Irak'ta Türk Varlığı*, Tarih Araştırma Dokümantasyon Merkezi Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, 1996, s. 196.

2.2. Musul Meselesi

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Harbi'nden, imzaladığı mütareke ile mağlup bir devlet olarak çıkmıştır. 30 Ekim 1918'de imzalanan mütareke hükmüne göre itilaf Devleti birliklerinin oldukları yerde kalmaları gerektiği halde İngilizler bunu hesaba almamışlar ve ilerlemeye devam ederek Musul'u haksız olarak işgal etmişlerdir. Birinci Dünya Savaşından sonraki günlerde İtilaf Devletleri bütün harp boyunca devam eden Osmanlı Devleti'nin taksimi projeleri üzerindeki anlaşmaların tatbikine çalışıyorlardı.¹³ Musul taksim edilmesi düşünülen Osmanlı Devleti'nde müttefiklerin en fazla dikkatini çeken yöre idi. Savaş sırasında yapılan Sykes-Picot Antlaşmasına göre, Musul Fransa'ya bırakılıyordu.¹⁴ İngiltere'nin amacı ne yapıp yapıp Musul'un tekrardan Türkler eline geçmesine engel olmak ve bunun yanında Fransızların Musul'a sokulmamasının yollarını bulmaktır. Başlangıçtan beri bölgeye hakim olmak isteyen İngilizler bu amaçlarını gerçekleştirmek için işgalin hemen ardından bölgede bir dizi faaliyet içine girmiş ve bu amaçla bölgeye İngiliz istihbaratçısı, Hindistan ordusundan Binbaşı E.W.C. Noel bölgeye göndermiştir.¹⁵ Kürtlere ve Araplara birtakım vaatlerde bulunan Noel amacına ulaşamayacaktır.¹⁶ Mondros'un üzerinden koca bir yıl geçmesine rağmen İngilizler Musul'a yeni bir düzen getirememişler. Musul'a kimin hakim olacağı konusunda pazarlıklar karara bağlanamıyordu. Bu problemleri çözmek için savaşın galipleri Nisan 1920'de San-Romeo'da bir araya geleceklerdir. Bu konferansta Irak İngiliz mandaterliğine bırakılacaktır.¹⁷

¹³ Mustafa TURAN, **Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları**, Siyasi Kitabevi, Ankara, 2005, s. 22–23.

¹⁴ Mim. Kemal ÖKE, **Belgelerle Türk- İngiltere İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu 1918–1926**, 2005, s. 37.

¹⁵ **a.g.e.**, s. 9–14.

¹⁶ Mim. Kemal ÖKE, **Musul-Kerkük Dosyası**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, 1991, s. 18.

¹⁷ **a.g.e.**, s. 28.

Diğer yandan Anadolu'da Mustafa Kemal gerçeği süratle üçlenmekteydi. Mustafa Kemal'e göre Musul Misak-ı Milli sınırları içinde kalmaktaydı.¹⁸ Misak-ı Milli'nin en önemli hükmü kurulmasına çalışılan yeni devletin sınırlarının tayinidir. Hareket noktası ise 30 Ekim 1918 tarihinde ateşkes imzalandığında orduların tuttuklar yerlerdir.¹⁹ Misak'ın I maddesinde, "30 Ekim günü mütareke imzalandığında, işgal edilemeyen Türk-İslâm çoğunluğunun bulunduğu yerler bölünmez ve ayılmaz bir bütün" sayılacaktı. Bu ifadede, Musul vilayetinde Anadolu ile bütünlüğünün ve ayrılmazlığının yer aldığı açıktır.²⁰

Musul'un akıbetinden endişelenen İngiltere Arap milliyetçiliğini sahip çıkması gerektiğine inanır, Faysal'ı ikna ederek onu Irak'taki planlarına monte eder.²¹ Bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal 1 Şubat 1922'de Musul vilayetinin kurtarılması amacıyla Revanduz Bölgesine kuvvet gönderilmesi talimatını verecektir.²²

Türkiye Lozan Konferansı toplanmadan Musul'u silahla kurtarmak hareketine başlama karar almıştır.²³ Ancak Mudanya Mütarekesinin imzalanması ile Musul'un mukadderatının tayin işi barış konferansına bırakılacaktır.²⁴

2.3. Lozan Konferansında Musul Meselesi

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında İsviçre'nin Lozan şehrinde

¹⁸ Fahir ARMAOĞLU, "Lozan Konferansı ve Musul Sorunu" **Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu**, AAM Yayını, Ankara, 1998, s. 111.

¹⁹ Yılmaz DURMUŞ, "Misak-ı Milli ve Yeni Türk Devletinin Kuruluşu", **Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu**, AAM Yayını, Ankara, 1998, s. 38.

²⁰ ARMAOĞLU, **a.g.m.**, s. 111.

²¹ ÖKE, **a.g.e.**, s. 29.

²² DEMİRBAŞ, **a.g.e.**, s. 30.

²³ ÖKE, **a.g.e.**, s. 52.

²⁴ Mehmet GÖNLÜBOL, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1973)**, Ankara, 1987, s. 70.

Lozan Barış Konferansı görüşmeleri 20 Kasım 1922'de başladı.²⁵ Lozan'da asıl çekişme İngiltere ile Türkiye arasında yaşanacaktır.40 Sınırlarla ilgili konuların görüşmeleri birinci komisyon olan²⁶ arazi ve askerlik komisyonunda yapılacaktı.²⁷

Lozan Barış Konferansında Türkiye'nin Asya'daki topraklarının cenup sınırları, Irak üzerindeki Manda yüzünden İngiltere ile çizilecekti. Bu iş Musul vilayetinin iki taraftan hangisine ait olduğu meselesini ortaya çıkarıyordu. Bu yüzden mesele konferansın karşısında bulunduğu çetin izlerden biri idi. Musul Meselesi açık olarak ilk defa Lozan Konferansı'nın 23 Ocak toplantısında konuşuldu. İlk olarak İsmet Paşa söz aldı. Musul vilayetinin Türkler tarafından neden dolayı terk edilemeyeceğini anlattı. Bu sebepler ırki, siyasal, tarihi, coğrafi, ekonomik ve askeri idi.²⁸

İsmet Paşanın verdiği rakamlara göre Musul ilindeki nüfusun 4/5'i aynı din ve geleneklere bağlı Türklerle Kürtlerden, 1/5'ten azı Arap ve gayri Müslimlerden oluşuyordu. Musul ili coğrafi, tarihi, siyasi ve ekonomik bakımdan Anadolu'nun ayrılmaz bir parçasıydı, bundan dolayı Türkiye'ye geri verilmesi gerekiyordu.²⁹

İngiltere ise savaş sırasında ve sonrasında Araplara karşı birtakım yükümlülükler altına girdiğini ve yine San Remo'da Irak üzerinde bir mandat almakla müttefiklerine karşı yükümlülük altına girdiğini idia ederek Musul'un verilemeyeceğini savunur.³⁰ Ayrıca Lord Curzon Kürtlerin İran asıllı olduklarını ve Türklerle bir ilişkileri olmadığını iddia edecektir ve verdiği emeçlerle Hindistan yolunu koruyan, zengin petrol kaynaklarına sahip,

²⁵ Rıza Nur-J.G. Grew, **Lozan Barış Konferansı'nın Perde Arkası**, Örgün Yayın, İstanbul, s. 7.

²⁵ **a.g.e.**, s. 23.

²⁷ DURMUŞ, Yılmaz, **a.g.m.**, s. 69.

²⁸ Naci A. KARACAN, **Lozan Konferansı İsmet Paşa**, Bilgi Yayını, 1993, s. 162

²⁹ Salahi R. SONYEL, **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası**, TTK Yayını, Ankara, 2006, s. 308.

³⁰ Seha L. MERAY, **Lozan Barış Konferansı-Tutanaklar-Belgeler**, Cilt I, YKY, İstanbul, 1993, s. 348.

Musul'un İngiltere bakımından stratejik ve ekonomik önemini gizlemeye çalışıyordu.³¹

Konferansta İsmat Paşa'nın Plabisit konusunda teklifi Lord Curzon tarafından şayan görülmeyecektir.³² İsmet Paşa Musul Sorununun Plebisite başvurarak çözülmesi gerekçesini şiddetle savunmuştur.³³ Lord Curzon Kürt ve Arapların cahil olduklarını belirterek reddediyordu.³⁴

Lord Curzon, Musul'daki petrol kaynaklarının İngiliz teziyle ilgili olmadığını öne sürüyor, Musul Sorununun bir hakem heyetine önerilmesini istiyordu. İsmet Paşa'nın plebisitte ısrar etmesi Özerine Curzon, İsmet Paşa'nın hakem heyetini kabullenmezse İngiliz hükümetinin Cemiyet-i Akvamı Musul Sorununa müdahaleye davet edeceğini söylüyordu.³⁵

4 Şubatta yeni bir barış projesi hazırlayan müttefikler barış görüşmelerinin kesilmesi tehdidinde bulunarak bunu Türkiye heyetine kabul ettirmeye çalıştı. İsmet Paşa bu teklifi kabul etmedi. Ancak 14 Şubat 1923'te yazılı bir teklif yaparak Musul Meselesini Türkiye ile İngiltere arasında bir yıl içinde ortak bir anlaşmayla çözülmesini³⁶ bu olmazsa Cemiyet-i Akvama havalesi teklifini öne sürdü.³⁷ Aynı gün görüşmeler sona ermiş ve Paşa Türkiye'ye dönmüştür. Konferansın ikinci devresinde alınan karara göre Türkiye ile Irak arasındaki sınır, iş bu antlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak dokuz aylık bir süre içinde Türkiye ile İngiltere arasında dostça bir çözüm yoluyla saptanacaktır. Öngörülen sürede iki hükümet arasında bu anlaşmaya yanlamazsa Musul Mesele Milletler Cemiyeti Meclisine götürülecektir.³⁸

³¹ SONYEL, **a.g.e.**, s. 308

³² Kadir MISİROĞLU, **Musul Meselesi ve Irak Türkleri**, Sebil Yayını, İstanbul, 1985, s. 98.

³³ MERAY, **a.g.e.**, s. 110.

³⁴ KARACAN, **a.g.e.**, s. 169.

³⁵ SONYEL, **a.g.e.**, s. 308.

³⁶ Semih E. YALÇIN, "Misak-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi, Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası- Makaleler", AAM Yayını, Ankara, 2000, s. 318.

³⁷ MISİROĞLU, **a.g.e.**, s. 103.

³⁸ YALÇIN, **a.g.e.**, s. 319-320.

2.4. Lozan Konferansından Sonraki Gelişmeler

Türkiye ve İngiltere arasında Musul konusunda Lozan ile öngörülen temaslar 19 Mayıs 1924 günü İstanbul'da başlayacaktır.³⁹ Kasım paşa'da eski "Bahriye Nezareti" ne ait binada toplandığı için de Haliç Konferansı, namıyla yad edilen bu konferansta İngilizler,⁴⁰ Bu defa iddialarına Hakkari'yi de katmışlardı. İngiltere Irak'ın kuzey hudutlarını Bağdat'tan beş yüz kilometre daha yukarı olarak Hakkâri vilayetini de Türkiye'den talep ediyordu,⁴¹ İngiltere meseleyi Milletler Cemiyetine götürmek istediğinden Türk görüşünü kabul etmekten ve geniş müzakereden kaçınır. Bundan dolayı Haliç Konferansı 5 Haziran 1924'de bir neticeye varılmadan dağılmıştır.⁴² İstanbul Konferansının sonuçsuz kalması ve özellikle Türkiye'nin tutumunu yumuşatmaması üzerine, İngiltere, Türk-Irak sınır bölgesindeki, sınır olaylarını kışkırtıp burada kan sıklıklar çıkarmaya başladı.⁴³

Bu gelişmeler İngilizlerin anlaşmak niyetinde olmadıklarının bir göstergesidir. İngiltere'nin asıl isteği, sorunu Milletler Cemiyetine götürmektir. Konferanstan bir sonuç alamayınca⁴⁴ 6 Ağustos 1924'te İngiltere Milletler Cemiyetine müracaat ederek, Musul Meselesinin konseyin gündemine alınmasını ister.⁴⁵ Cemiyet Musul halkının isteklerini tespit etmek ve ilgili üç devletin resmi makamlarıyla görüşerek bir rapor hazırlamak üzere bir komisyon kurdu.⁴⁶ Bu sırada Ankara, İngilizlerin Musul'da statükoya uymayıp, uçaklarının sınır bölgesini havadan dövdüklerini konsey nezdinde protesto etmektedir. Yöredeki çatışmanın tırmandığını gören Milletler Cemiyeti "geçici bir ateşkes hattı" teklif eder. "Brüksel Hattı" olarak tarihe geçen bu hudut

³⁹ ÖKE, Musul- Kerkük Dosyası, s. 65.

⁴⁰ MISIOĞLU, **a.g.e.**, s.111.

⁴¹ Hasan BERKE, **Atatürk Dönemi, Türkiye'nin Dış Politikası**, (1923–1938), s. 34.

⁴² Dursun GÖK, **İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi**, (1923–1927), Konya, 2002, s. 51.

⁴³ ARMAOĞLU, **a.g.e.**, s. 322.

⁴⁴ DEMİRBAŞ, **a.g.e.**, s. 87.

⁴⁵ ÖKE, **a.g.e.**, s. 68.

⁴⁶ DEMİRBAŞ, **a.g.e.**, s. 88.

Süleymaniye Sancağının bütününü İngiliz-İrak hâkimiyetine bırakırken, Musul'dan küçük bir dilim ve Hakkârî'yi Türk idaresinde sayıyordu.⁴⁷

Oluşturulan komisyon 16 Ocakla Bağdat'a vardı. Bağdat ve Musul'da incelemelere başladı.⁴⁸ Komisyonun çalışmaları sırasında İngilizlerin bölgedeki gelişmeleri kendi lehlerine, meşru olmayan yolları kullanarak etkilemeye çalıştıktan görülür.⁴⁹ 20 Nisan günü Cenevre'ye dönen komisyon, hazırladığı raporu 16 Temmuz 1925 tarihinde Milletler Cemiyetine sundu.⁵⁰ Komisyon raporunda Musul halkının hiçbir tarafa katılmaksızın bağımsız kalmak istediğini bildirmiştir. Komisyon ayrıca cemiyet meclisine şu tavsiyelerde bulunmuştur. Musul Irak'ın bir parçası sayılacak ve Irak 25 yıl süre ile İngiliz Mandası altına konulacaktır, Türkiye ile Irak arasındaki sınır Brüksel'de tespit edilen hat olacaktır. Komisyonun bu tavsiyesi Türklerin şiddetli tepkilerine neden olmuştur.⁵¹

Türkiye'nin itirazı üzerine konsey 19 Eylül 1925'te La-Haye Adalet Divanı'ndan görüş istedi.⁵² Türkiye İse konunun hukuki yanının bulunmadığını belirterek divana başvurulması gerektiğini savunacaktır.⁵³ Divan görüşüne göre Milletler Cemiyeti bağlayıcı karar alamaz. Ancak Lozan Antlaşmasının 3. maddesinin 2. fıkrasına göre tarafların cemiyete bağlayıcı karar alma yetkisini tanıdıkları belirtti. Bu sebeple cemiyetin bağlayıcı karar alabileceğini söyledi. Milletler Cemiyeti Tahkik Komisyonunun hazırladığı kararı kabul ederek Brüksel hattının güneyindeki toprakların Irak'a bırakılmasını kabul eden kararını aldı. Uzun yıllardan beri savaştan Türkiye Musul'u kuvvet yolu ile geri alma teşebbüsünde bulunamayacak ve Cemiyet meclisinin verdiği kararı kabul edecektir.⁵⁴

⁴⁷ ÖKE, **a.g.e.**, s. 69.

⁴⁸ DEMİRBAŞ, **a.g.e.**, s. 88.

⁴⁹ ÖKE, **a.g.e.**, s. 69.

⁵⁰ BERKE, **a.g.e.**, s. 41.

⁵¹ GÖNLÜBOL, **a.g.e.**, s.72.

⁵² YALÇIN, **a.g.e.**, s. 323.

⁵³ BERKE, **a.g.e.**, s. 45.

⁵⁴ GÖNLÜBOL, **a.g.e.**, s. 76.

2.5. Ankara Antlaşması

Milletler Cemiyeti'nin Musul'u Irak'a dolayısıyla mandater devlet olan İngiltere'ye bırakılması yönünde karar almasından sonra, 5 Haziran 1926'da Ankara Antlaşması imzalanmıştır.¹⁸ maddeden oluşan Antlaşmaya göre, Türkiye ile Irak arasındaki sınır, esas itibariyle Cemiyet Meclisi tarafından Brüksel'de tespit edilen hat olacak, ancak bu sürede Türkiye lehinde bazı küçük değişiklikler yapılacaktır. 14.maddeye göre, Irak Hükümeti Antlaşmanın yürürlüğe konulmasından itibaren 25 yıl süre ile petrol gelirlerinin %10'unu Türkiye'ye verecek denilirken 17.madde Antlaşmanın on yıl süreyle yürürlükte kalacağı belirtilmektedir. Antlaşmaya ek olarak 5 Haziran 1926'da verilen notaya göre, Türkiye bu yüzde rakam olarak 10'luk hissesini isterse 12 ay içerisinde paraya dönüştürebilecek ve bunu bildirdikten 30 gün içinde Irak Hükümeti Türkiye'ye 500.000 İngiliz sterlini ödeyecektir. Türk Hükümeti söz konusu miktarı az bulduğunu Dışişleri Bakanı Aras'ın "Osmanlı 1909'da Bosna Hersek'ten çekilirken bile 2.200.000 sterlin aldı"sözleriyle eleştirmesine rağmen daha sonra notaya olumlu cevap vererek Irak petrollerindeki bütün haklarından feragat etmiştir.⁵⁵

Ankara Antlaşması 7 Haziran 1925'te onaylamak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirilmiştir. Musul'un kaybedilmesinin Meclis'te büyük tartışmalara olması üzerine Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü Aras vekillere yaptığı konuşmada Ankara Antlaşmasını savunarak, şunları söylemiştir: "Yakındoğu'da başlıca gücü temsil geden Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli siyaseti, medeni milletler arasında intizam ve terakki unsuru olarak çalışmak olduğundan, cihanın ve yakın doğunun barış ve huzuru ve Irak'ın istikbal ve saadeti namına ve Büyük Britanya İmparatorluğu ile ilişkilerimizi normal bir hale getirmek için tek askıda kalan bu arazi meselesinde fedakarlıklara katlandık. Memleket nazik bir durumdadır. Dokuz yıldır savaşılan bir dönemden çıkıyoruz. Musul hakkındaki kararı tanımamak, bizi ister istemez

⁵⁵ Timuçin KODMAN, 'vd,' "Irak Türkmenlerine Özel Sayı", **Global Strateji Enstitüsü Dergisi**, İlk Bahar, Yıl:3 Sayı:9, Ankara, 2007, s. 164.

bir savaşa sürükleyecekti. Faşist İtalya üzerimize yürümeye hazırды. Atatürk ve Hükümeti bunu çok iyi biliyordu. Bunun içindir ki, bağırımıza taş basarak, Musul'u bırakmaya razı olduk." Ankara Antlaşması'nın Lozan Antlaşması gibi bölgedeki Türkmenlerin haklarını koruyacak her hangi bir hüküm içermemesi hatta müzakereler sırasında Türkmenlerin statüleri ile ilgili Türk tarafının her hangi bir görüş ve öneride bulunmaması belki de Antlaşmanın en fazla teknik edilecek yanıdır. Bu hukuki boşluk günümüze kadar Türkiye'nin elini kolunu bağlamış ve Türkmenlerin Irak'ta 2.sınıf vatandaş olarak yaşamalarına neden olmuştur. Musul sorunun Türkiye aleyhine sonuçlanması üzerine Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişki bir süre soğuk geçmiştir. Bu durum 1929'da İngiltere'nin Akdeniz filosunun İstanbul'u ziyaretinin ve Amiral Fields'in Ankara'ya giderek Atatürk'le görüşmesinin Türkiye'de çok olumlu karşılanmasıyla aşılmıştır. Bu yakınlaşmada İtalya ve Almanya'dan yükselen saldırgan seslerin bu iki ülkeyi de tedirgin etmesinin payı vardır.⁵⁶

2.6. Sadabad Paktı

Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkileri iki dünya savaşı arasında bölgeye egemen olan İngiltere ve Fransa'nın gözetimi altında kalmıştı.⁵⁷ 1931 tarihinde Irak Kralı Faysal Ankara ziyaretinden sonra Türkiye ve Irak iyi dostluk ilişkileri gelişmeye devam etmişti. Irak kralı o dönemde Irak ve Türkiye ilişkilerine çok değer ve önem vermişti. Irak Kralı Faysal ile Mustafa Kemal Atatürk arasında çeşitli vasilerle masajlar teati ediliyordu. Türkiye ile Irak, dostluk ve iyi ilişkilerden öte yana, ittifaka ve anlaşmaya doğru illeri yordu. Sadabad Pakt'ının son hazırlıkları çerçevesinde Irak Başkenti Bağdat'ı ziyaret edecek olan Bakanlık sevi yasında Türk heyeti, Musul ve Kerkük yolu üzerinden Bağdat'a gitmeye karar verdiler. Musul Vilayeti, Türkiye'den ayrıldıktan sonra ilk defa olarak Bakanlık sevi yasında Türk heyeti bölgeyi ziyaret etmiştir. Türk Bakanların Musul, Erbil ve Kerkük'ü ziyaretleri, Irak Türkmenleri arasında olağanüstü heyecan yaratmış, özellikle Kerkük'te bu heyecan zirveye çıkmıştır. Kerkük

⁵⁶ a.g.e., s. 164–165.

⁵⁷ Serhat ERKMEN, Hasen YILMAZ, "Türkiye - Irak İlişkilerinde, Çatışma Unsurları ve İş Birliği Olanakları", **Stratejik, Analizi, Dergisi**, Şubat, 2001, Sayı 10, s. 42.

Türkmenlerinin bu doğal ve masum heyecanı, Irak Hükümetleri ve yetki makamlarını yersiz bir kuşku ve şüpheyeye kaptırmış ve yok yere tedirgin etmiştir.⁵⁸

Türk heyetini coşkun tezahürlerle karşılayan Kerkük halkı, görülmemiş bir sevinç gösterisinde bulundu. Protokolün allak bullak olduğu karşılama töreninde, heyet üyeleri omuzlarda taşındı. Heyecandan ağlayanlar, feryat edenler oldu ve Kerkük olağanüstü bir gün yaşadı. Bu ziyaretin ardından yüzlerce Türkmen aydını Irak makamları tarafından tutuklandı ve güney bölgelerine sürüldü. Irak Halkı özellikle Kerkük ve Musul'da Türkmenler, Türk heyetine gösterdikleri büyük tezahüratlar ve heyecanla karşılamaları Türkiye ve Irak arasında olan sağlam dostluğu olumsuz etkilemiştir. Bu ziyaret Türkiye ve Irak arasında münasebetlerinde yeni bir devre açmıştır.⁵⁹

Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında 8 Temmuz 1937 tarihinde Tahran'da Sadabad Sarayı'nda imzalanan dördü pakt, İtalya'nın doğu ülkelerini hedef tutan istila politikasından ve bu politikanın oluşturduğu endişeden doğmuştur. Orta Doğuya yönelen İtalya'ya karşı bir savunma sistemi kurmak, Orta Doğunun güvenliği için zorunlu görülüyordu. İlk defa bu amaçla, 2 Ekim 1935'te Cenevre'de Türkiye, İran ve Irak arasında üçlü bir Antlaşma parafe edildi. Buna daha sonraları Afganistan da katıldı. Ancak Irak-İran sınır antlaşmazlığının çözümlenmesi (Şattülarap uyuşmazlığı), Türkiye ile İran arasında dostluk çerçevesi içinde sınır sorunu dâhil her alanı düzenleyen Antlaşmaların aktı, 8 Temmuz 1937 tarihli Sadabad Paketi'nin imzalanmasına imkân vermiştir.⁶⁰

Dört Devlet, antlaşma ile dostluk ilişkilerini devam ettireceklerini, birbirinin iç işlerine karışmayacaklarını, ortak çıkarlarını ilgilendiren hususlarda

⁵⁸ Yılmaz DURMUŞ, **Musul, Meselesi**, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2003, s. 206.

⁵⁹ SAATÇİ, 1996, **a.g.e.**, s. 206–207.

⁶⁰ Bilal N. ŞİMŞİR, **Türk ve Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004, s. 95.

birbirlerine danışacaklarını, birbirlerine karşı saldırıda bulunmayacaklarını ve sınırlarının korunmasına saygı göstereceklerini taahhüt etmişlerdir.⁶¹

2.7. Bağdat Paktı

II. Dünya Savaşı, Sadabad Paktı'nı Ortadoğu'da geçersiz bir duruma getirmiştir. Ortaya çıkan yeni koşullar bu eski antlaşmanın yürürlükte kalmasını engellemiştir. Savaşın hemen sonrasında Türkiye yeni bir ittifak için Irak ile temasa geçmiştir. 1946 yılında Türkiye ile Irak arasında dostluk ve işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Filistin sorununda Arap ülkeleri ile beraber hareket eden Türkiye, sonradan İsrail'i Amerikan baskısı ile tanımak zorunda kalınca, Türkiye'nin yeni dönemde Arap ülkeleri ile ilişkileri sarsılmıştır. Türkiye ile Irak arasında bir askeri ittifak olarak Ortadoğu komutanlığı kurulması tartışılmış ama Mısır'ın bu projeye karşı çıkması ile böyle bir komutanlık kurulamamıştır. Yeni bir ittifak arayış çabaları Bağdat Paktı'nı gündeme getirmiş, Türkiye ve Irak arasındaki görüşmelerden sonra Bağdat Paktı imzalanmıştır. Türkiye'nin Pakistan ile artan ilişkileri de böylesine bir bölgesel ittifakı gündeme getirmiş ve sonunda Bağdat Paktı ilan edilmiştir. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de aktif katılımı ile imzalanan Bağdat Paktı, 1958 yılındaki Irak darbesine kadar devam etmiştir. Bu tarihe kadar İngiltere'nin etkisi ile Batı'ya yakın bir ülke olarak varlığını sürdüren Irak, 1958 yılında Sovyetler Birliği'nin desteklediği Kasım darbesi ile Batıdan uzaklaşmış ve bunun sonucunda da bir NATO ülkesi olan Türkiye ile arası açılmıştır. Darbe ile Irak'ta Sovyet etkisinin artması, Türkiye üzerinde Batı etkisini artırmış, ABD, İngiltere ve İsrail gibi ülkeler Türkiye'de bir askeri rejim arayışı içine girmişler ve böylece Türkiye'yi Sovyetlerin yayılmasına karşı, kendi taraflarında stabilize etme politikasını izlemişlerdir.⁶²

Kore Savaşı'nın (1950) patlak vermesinden sonra, ABD, gerek Uzak Doğu'da ve gerekse Avrupa'da birtakım savunma tedbirleri almaya

⁶¹ SAATÇI, a.g.e., s. 213.

⁶² Anıl ÇEÇEN, "Güney Komşumuz Irak", *Avrasya Dosyası* (Irak Özel), Sonbahar, Cilt 6, Sayı 3. 2000, s. 18.

başlamıştır. Böylece, Kore Savaşı'nın sorumlusu olarak görünen Sovyetler Birliği'nin etrafında bir "güvenlik kordonu" meydana getirilmek istenmiştir.⁶³ Rusya'nın Ortadoğu'ya sızmasını önlemek amacıyla Ortadoğu ülkeleri arasında bir ittifak kurma fikri, esasında Amerika'dan gelmiş, fakat fikir Türkiye tarafından gerçekleştirilerek, 1955 Şubat'a Türkiye ile Irak arasında Bağdat'ta bir ittifak anlaşması imzalanmıştır. Nisan 1955'te İngiltere, Eylül 1955'te Pakistan ve Kasım 1955'te İran Bağdat Paktı'na katılarak, ittifak genişletilmiştir. Bu ittifakın amaçlarından biri, Irak'ın dışında kalan Arap ülkelerini de bu Pakta katılmasını sağlamaktır. Bu olmadığı gibi, Ortadoğu ülkeleri üçe bölündü. Birinci grup, Pakta katılan Irak, İran ve Pakistan; ikinci grup Bağdat Paktı'na katılanlara şiddetle cephe alan Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen; üçüncü grup ta, her iki grubun dışında kalan Ürdün ve Lübnan'dı.⁶⁴

Türkiye imza attığı bütün bu antlaşma ve paktlarda, bölgede yaşayan Türkmenlerle ilgili herhangi bir talepte bulunmamıştır.⁶⁵ Durum bu iken, Irak'ta 14 Temmuz 1958 günü ihtilal olmuş ve krallık rejimi yıkılarak cumhuriyet ilan edilmiştir. 1958'de Irak bu örgütten ayrılınca, diğer üyeler Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere paktı "Merkezi Anlaşma Örgütü" (CENTO) adı altında sürdürmüş, ABD'de onlara yardım etmiştir.⁶⁶

⁶³ Şevket KOÇSOY, **Irak Türkleri ve Türk- Irak İlişkileri**, (1932–1963), İstanbul Boğaziçi Yayınları 1991, s. 89.

⁶⁴ ARMAOĞLU, F. **a.g.e.**, s. 492.

⁶⁵ Fazıl DEMİRCİ, **Bir Dramın Öyküsü (Irak Türkleri Kuzey Irak ve Türkiye)**, Ankara, Yeni Aydoğdus Ofset, 1996, s. 142.

⁶⁶ İsmail SOYSAL, **Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Kılavuz (1919–1993)**, İstanbul, OBİV-Eren Yayınları, 1993, s. 16.

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE – IRAK İLİŞKİLERİ

3.1. Irak'ta Cumhuriyetin İlanı ve Türkiye Irak İlişkileri

Bağdat Paketi'nin imzalandığı yıl olan 1955'den sonraki gelişmeler, Arap Orta Doğusunda Batı aleyhtarı ve radikal milliyetçilik taraftarı unsurları güçlendirmiş, bu gelişmelerin etkisinin Irak üzerinde görünmesi ise kaçınılmaz olmuştur. Irak ordusundaki işlerinden çıkarılmış birtakım subayların önderliğinde çıkarılan isyan sonunda krallık rejimi yıkılmış ve ihtilalin iki önemli ismi olan General Abdülkerim Kasım ve Albay Abdülselem Arif tarafından 14 Temmuz 1958 tarihinde yapılan bu askeri darbe sonucu Cumhuriyetin ilan edildiği açıklanmıştı.⁶⁷

Yeni Irak rejimi konusunda Türk hükümetinin görüşleri yayınladığı bir bildiriyle şöyle tanıtılıyordu, "Irak'taki bazı siyaset eşkıyaları hariçten mülhem yıkıcı faaliyetler sonucu olarak Orta Doğu'daki barış ve istikrarı garantisi olan Bağdat Paketi'ni yıkmak için bu harekete girişmişlerdir. Bunun delili olarak da ihtilal gününün Bağdat Paketi'nin İstanbul'da toplantı yapacağı güne rastlamasıdır."⁶⁸

Irak'taki rejim değişikliğine ilişkin Türk hükümetinin tutumunu daha net açıklayan bir başka demeç ise yine dönemin Dışişleri Bakanı Zorlu tarafından 17 Temmuz 1958'de verilmiştir. "Bize göre yeni bir Irak hükümeti söz konusu değildir. Irak, Ürdün Federasyonunun reisi kral Hüseyin, Binaenaleyh meşru hükümet kral Hüseyin idaresi altındaki hükümettir".⁶⁹

Bilindiği gibi, Türkiye bu federasyonu ilk tanıyan devletlerin başında gelmektedir. Dönemin Dışişleri Bakanının yukarıdaki sözlerinden Türk hükümetinin yeni Irak rejimini kabul etmediği ve tanımayacağı

⁶⁷ ARMAOĞLU, a.g.e., s. 512.

⁶⁸ Ömer KÜRKÇÜOĞLU, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'ya Karşı Politikası*, (1945–1970), Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s. 113.

⁶⁹ Türkaya ATAÖV, *Nato And Turkey*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. 139.

anlaşılmaktadır. Türkiye'deki muhalefetin, Irak'taki yeni rejim konusunda sempatik ve hoşgörölü tutumunun, yeni rejimin Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmasını önlemek ve ABD ile Batı'ya karşı tavır almasını önlemek amacına yönelik olduğu daha sonra yapılan açıklamalardan anlaşılmıştı.⁷⁰

Irak'taki yeni rejimin kimliğini açıklandığı gün olan 15 Temmuz 1958'de Ankara'daki İsrail Askeri Ataşesinin Türkiye Savunma Bakanlığı'na giderek yaptığı öneri de konumuz açısından ilginçtir. "Ürdün rejimi, İngiltere tarafından, Lübnan rejimi ise ABD tarafından garanti altına alınmıştır. Biz de (İsrail), Mısır ile Suriye arasındaki birliği bozmayı tekeffül ediyoruz. Irak'taki yeni rejimin Türkiye'nin İran ile birlikte ortak hareketle değiştirilmesi ve yerine eski rejimin taraftarlarının getirilmesi yerinde bir davranış olacaktır".⁷¹

Bu öneri, İsrail'in Badat Paktı karşısındaki rahatlığını ve eski rejimin karakterini açıklaması açısından da ilginçtir. Diğer taraftan aynı konudaki girişimlerden biri olarak Ürdün büyük elçisi Abdülmecit Haydar'ın şu demecine işaret etmek yerinde olacaktır. Büyük elçi Abdülmecit Haydar basma verdiği demeçte; "Ürdün kralı Hüseyin'in Irak'taki yeni rejimin değiştirilmesi konusunda ABD ve Türkiye'den askeri yardım istediğini" söylemiştir. Bu sıralarda Türk hükümeti ordu kuvvetlerinden bir kısmını istenilen anda Irak'a müdahale etmeleri amacıyla güneye kaydırması gerekli emirleri vermişti. Ancak ABD Türk hükümetine uyarıda bulunarak Irak'a müdahale etmesini önledi.⁷²

Konuyla ilgili olarak Hayrettin Erkman'ın "Anılar" isimli kitabından şu hususları öğreniyoruz, "Türk Dışışleri Bakam Fatin Rüştü Zorlu tarafından Türkiye'nin Irak'a askeri müdahalede bulunması konusunda yapılan öneri Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celâl Bayar tarafından kabul edilmiş ve Savunma Bakanlığı'nca Irak'a askeri müdahale konusunda plânlar

⁷⁰ a.g.e., s. 182.

⁷¹ Haydar TUNÇ KANAT, *İkili Arışmaların İç Yüzü*, Ekim Yayınları, Ankara, 1970, s. 183.

⁷² Muhammed Hasaneyin HEYKEL, *Abdul Nasır ve Dünya*, El-Nehar Yayınevi, Beyrut, 1972, s. 192.

yapılmıştır. TBMM'nin bilgisi dışında yapılan bu plânlar ancak ABD'nin nasihatleri sonucunda uygulamaya konulamamıştı"⁷³

Olayların bu şekilde gelişmesinden önce Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye 18 Temmuz 1958'de verdiği protesto notasında; Türkiye'nin Irak'a karşı askeri hazırlık ve yığınaklar yapıldığından söz edilerek, Türk hükümetinden Irak'a karşı herhangi bir harekette bulunmaması istenmiştir. Tür hükümetinin 22 Temmuz 1958'de bu nota'ya verdiği karşılıkta; Türkiye'nin Irak'a karşı herhangi bir askeri müdahalede bulunma niyetinin olmadığı belirtilerek yapılan askeri hareketlerin savunma amaçlı olduğu ifade edilmiştir.⁷⁴

Kısa bir süre sonra Irak'ın yeni rejimi birçok ülke tarafından tanınmış ve Nuri Sait Paşa'nın neden olduğu yapay ve Orta Doğu ülkelerinde gerginlik yaratan ortam yavaş yavaş azalmış, yerini bölgede barış rüzgârlarının esmesine terk etmiştir. Irak devriminden sonra gündeme gelen en önemli konulardan biri, Irak'ın Bağdat Pakti'ndan çekilip çekilmeyeceği idi. Sovyetler Birliği'nin yeni rejime destek vermesi, yeni liderlerin Nuri Sait paşa hükümetinin gerici politikasını şiddetle eleştirmeleri yeni rejimin Irak'ı Bağdat Pakti'ndan çekeceği şeklinde mesajlar veriyordu. 24 Mart 1959'da Bağdat Pakti'ndan çekildiğini ilan eden Irak devrim hükümeti, genel hükümleri ile dış politika konusunda tüm ülkelerle dostluk, tarafsızlık ve saygıya dayalı ilişkiler kuracağını açıklıyordu. Pakttan çekilme kararı İngiltere, Türkiye ve diğer Bağdat Pakti ülkeleri büyük elçilerine resmen duyuruldu.⁷⁵

Bu arada Türkiye-Irak ilişkileri konusunda, Irak'ın Ankara büyük elçisi Talip Müştak basma verdiği bir demeçte şunları söylüyordu, "Irak'ın Türkiye'ye karşı izlediği samimi ve dost siyasetinde herhangi bir değişiklik

⁷³ Cem EROĞLU, "Demokrat Parti Tarihi Ve İdeolojisi", AÜ SBF Yayınları No:294, Ankara, 1970, s. 159.

⁷⁴ Haluk ÜLMAN, "Ortadoğu Buhranı Ve Türkiye", SBF Dergisi, Sayı:4, Ankara, Aralık 1968, s. 260–261.

⁷⁵ Ahmet Nuri EL-NUAYMÎ, **Turkish Foreign Policy**, After The Second World War, El Hurriye Basımevi, Bağdat, 1975. s. 269.

söz konusu değildir. Aynı dost ve kardeşçe bağlarımız Bağdat Pakti'nin kurulmasından önce olduğu gibi bugün de devam edecektir".⁷⁶

Irak'ta meydana gelen rejimin değişikliğinden sonra Irak'ı Bağdat Pakti'nden çekilmesi ve Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurması nedeniyle, Türkiye-Irak ilişkileri gergin ve ateşli bir atmosfere girmiştir. 26 Temmuz 1958'de Türkiye Dışişleri Bakan vekili Namık Gedik'in TBMM'deki konuşmasında ve 31 Temmuz 1958'de Türk hükümeti tarafından resmen Irak'taki yeni rejim tanınarak iyi ilişkiler kurma niyeti açıklanmış ise de, Türkiye Irak ilişkilerindeki soğukluk devam etmiştir.⁷⁷

27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri darbe mevcut hükümeti işbaşından uzaklaştırmıştır. Askeri darbenin nedenlerinden biri olarak Demokrat Parti iktidarının başında bulunan Adnan Menderes ve kabinesinin uyguladığı ekonomi politikalarının yol açtığı huzursuzluk gösterilmektedir.⁷⁸

Türkiye'de kurulan yeni rejimin dış politikası, 27 Mayıs darbesini yapanların radyolarda yayınlanan bildiride şöyle belirtilmiştir. "Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Amacımız Birleşmiş Milletler anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamiyle bağlıdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sabıkız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız. Tekrar ediyoruz düşüncemiz "Yurtta Sulh Cihanda Sulh'tur."⁷⁹

Darbe sonrasında kurulan yeni geçici hükümet dış politika konusunda 30 Mayıs'ta yaptıkları açıklamada ise; "Müttefik ve dost memleketler başta olmak üzere komşu memleketler ve bütün dünya milletleri ile dostça

⁷⁶ Mehdiye Salih El-OBEYDİ, *El Alakat El Irakiye El Türkiye (Türk- Irak İlişkileri)*, Bağdat, 1986. s. 97.

⁷⁷ El NUAYMİ, *a.g.e.*, s. 167.

⁷⁸ Muhammed Kemal ABDÜL HAMİT, *El-Tevazün El-stratiji Fel Şark El-Avsat (Orta Doğuda Stratejik dengeler)*, İncilo, El-Masriya Kitapevi, Kahira, 1972, s. 289.

⁷⁹ Mehmet GÖNLÜBOL, 'v.d.' *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919–1973*, 7.Basım, Ankara, 1989, s. 323.

münasebetlerde bulunulmasına ve barışa hizmetin dış politikanın temel prensibi olarak kabul edilmesine, "karar verildiği belirtilmektedir. Bu arada eski başbakan Menderes, çıkarıldığı askeri mahkeme tarafından suçlu bulunarak idam edilmiştir. Türkiye'deki 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra kurulan yeni rejimi ve eski başbakanın idamı Irak'taki yeni hükümet tarafından ihtiyatla karşılanmıştır. Bu konu, Irak dışişleri bakanlığından bir yetkili tarafından yapılan açıklamada Türkiye'nin bir iç meselesi olarak değerlendirilmiştir.⁸⁰

Türkiye'deki ara rejim hükümeti birçok devlet tarafından tanındığı gibi, Irak hükümeti tarafından da resmen tanınmıştır. Ara rejim döneminde Türkiye-Irak ilişkileri nispeten daha iyi gelişmesine karşı istenilen seviyeye gelemediği, iki ülke arasındaki ilişkilerdeki mevcut soğukluğun izleri tam olarak silinemediği gözlemlenmiştir.⁸¹

1961 yılı Ekim ayında Türkiye'de yapılan seçimlerde hiçbir partinin gerekli çoğunluğu sağlayamaması üzerine Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisi'nin ortağı bulunduğu bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yeni koalisyon hükümetinin programında izleyeceği dış politika şöyle açıklanmıştır. "Dış politikamızın temeli 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' prensibine dayanmaktadır. Bütün komşu memleketlerin, hususıyla büyük komşumuz Sovyetler Birliği ile münasebetlerimizi mevcut milletlerarası taahhütlerimize uygun olarak karşılıklı saygı esasına dayanan iyi komşuluk münasebetleri çerçevesinde geliştirmeyi samimiyetle arzu etmekteyiz" Türkiye'de yeni koalisyon hükümetinin izleyeceği dış politika konusundaki açıklamasında özellikle komşu devletlerle saygı esasına dayanan iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek istemesi, Irak hükümeti tarafından olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır.⁸²

⁸⁰ El-NUAYMİ, a.g.e., s. 162.

⁸¹ a.g.e., s. 169.

⁸² GÖNLÜBOL, a.g.e., s. 327.

1958'de Irak'taki rejim değişikliği ve Irak'ın Bağdat Pakti'ndan çekilmesiyle başlayan soğuk ilişkiler 27 Mayıs 1960'da Türkiye'deki askeri darbeye rağmen 1963'e kadar sürmüştür. 1963–1968 arası dönemde Türk- Irak ilişkileri, önceki dostane ilişkiye benzememekle birlikte, normal bir çizgi takip etmiştir. 1963 ihtilalinde sonra Türk-Irak ilişkilerindeki sarsıntılar süratle yok olmuştur. 1966 yılında Abdüsselam Arifin bir uçak kazasında ölmesi üzerine, kardeşi Abdurrahman Arif başa gelmiş. 1966'dan itibaren Türk-Irak ilişkileri gelişmeye başladı. Bu dönemde Kürt meselesi nedeniyle Irak Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak istiyordu ve 1966'da Irak Dış İşleri Bakanının yaptığı bir açıklamayla Türkiye-Irak ilişkilerinin gelişmeye başladığını ve Irak'ın izlediği politikalarla devamlı gelişeceğini açıklamıştır. 3 Temmuz 1966'da Irak Başbakanı Abdurrahman El Bezzaz Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türkiye'ye Kıbrıs Meselesini destekleyeceğine dair söz vermişti. 20 Ekim 1967'de Türkiye Başbakanının Irak'ı ziyaret etmesi ve iki ülke başbakanı arasında yapılan müzakereler sonucunda Irak Başbakanı 1967'de yapılan Arap-İsrail savaşı'nda Türkiye'nin Araplara verdiği destekten dolayı çok memnun olduğunu açıklamıştı.⁸³

3.2. Irak'ta Baas iktidarı ve Türkiye-Irak İlişkileri

Abdurrahman Arif döneminde ordu içindeki partiler yönetime el geçirmek için Baas Partisi ile işbirliği yapmıştı. Baasda bu durumdan yararlanmaya karar verdi ve Baas lideri El-Bekir liderliğinde hazırlanan darbe 17 Temmuz 1968'de gerçekleşti. Bu dönemde Türk-Irak ilişkilerinde Kıbrıs ve Filistin sorunları ön plana çıkmıştır. Irak, Türkiye'den İsrail politikasını değiştirmesini ve İsrail ile her türlü ilişkisini kesmesini istemektedir. Irak'ın bu istekleri 19 Temmuz 1970 yılında Irak'ı ziyaret eden Türk Dış İşleri Bakam Çağlayangil'e aktarılmıştır. Irak, bu görüşmelerde Türkiye'den İsrail ile her türlü ilişkisini kesmesini, İsrail'e silah vermesi nedeniyle Amerika'yı kınamasını, Sovyet barış planını desteklemesini istemiştir. Irak ayrıca bu konuların Türkiye tarafından kabul edildiğinin sonuç bildirisinde yer almasını istemiştir. Fakat bu

⁸³ İbrahim ŞERİF, *El Şark El Avsat (Orta Doğu)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Bağdat, 1965, s. 60.

istekler Türkiye'nin çıkarları ile uyuşmadığından Çağlayangil bu isteklere itiraz etmiş, bunun üzerine ortak bildiri yayınlanamamıştır. Buna karşılık Türkiye'de 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtında Irak'tan beklediği oranda destek görememiştir.⁸⁴

Türk- Irak ilişkileri açısından en önemli gelişmesi Kerkük Yumurtalık petrol boru hattının planlanıp faaliyete geçirilmesidir. Irak Dışişleri Bakam Abdulkaki'nin 25–28 Ağustos 1973 yılında Ankara ziyareti sırasında kararlaştırılan 625 Km'lik Kerkük- Yumurtalık petrol boru hattı projesi 3 Ocak 1977'de tamamlanmış ve iki ülke arasındaki ilişkilerinin somut bir projesi olmuştur. Yine bu dönemde, ilişkilerde dikkat çeken bir konu ise, Fırat nehrinin sularının kullanımı konusunun her Irak'lı yetkilinin Türkiye ziyaretinde gündeme getirilmiş olmasıdır. Diğer taraftan Türkiye'nin bölgesel bir sorun olarak gördüğü Irak-İran arasındaki geçmişe dayalı Şattü'l-Arap suyunun kullanılmasından kaynaklanan problem Türkiye'nin gayretleri ile geçici olarak çözümlenmişti. Türkiye'nin girişimleri ile 1975 yılında dışişleri bakanları düzeyinde İstanbul'da başlayan görüşmeler, Cezayir'deki OPEC toplantısı esnasında sonuçlanmıştır. 1975 Cezayir anlaşması ile, 1913 İstanbul protokolünde olduğu gibi, Şattü'l-Arap nehrinde, thahveg çizgisi İran ve Irak arasında sınır olarak kabul edilerek, Zeynil Kavis, Seyif Saad ve Pencuvin bölgeleri İran'a bırakılmış, taraflar, iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri kuracaklarını karşılıklı olarak deklere etmişlerdir.⁸⁵

İki ülke arasında Şattü'l-Arap suyunun kullanımından kaynaklanan sorunlar Cezayir anlaşmasına rağmen çözümlenememişti, 22 Eylül 1980 yılında İran topraklarına giren Irak ordusu, sekiz yıl süren ve yaklaşık bir milyon insanın öleceği savaşı başlatmıştır.⁸⁶

⁸⁴ Alper ŞEN, “Saddam ve Aşireti”, *Avrasya Dosyası*, VI/3, (Sonbahar, 2000), s. 132.

⁸⁵ a.g.e, s. 133.

⁸⁶ Baskın ORAN, “Kalkık Horuz”, *Bilgi Yayınları*, Ankara, 1996, s. 44.

Türkiye İran-Irak savaşın başladığı tarihten itibaren her iki ülkeye de eşit mesafede tam bir tarafsızlık politikası izlemiştir. İzlenen bu politika her iki ülke tarafından da takdir ile karşılanmış, bunun sonucu olarak ta aralarında diplomatik ilişkilerini kesen bu ülkeler çıkarlarının korunmasını savaşta tarafsızlık politikası izleyen Türkiye'ye bırakmışlardır. Buna karşılık Türkiye savaşın bir an önce sona ermesi için yoğun diplomatik faaliyet içinde olmuştur.⁸⁷

İran-Irak savaşı, Irak yönetiminin kuzeyde kontrolü kaybetmesine, burarım da PKK militanlarca doldurulmasına neden olmuştur. Türkiye ve Irak hükümetleri 15 Ekim 1984 yılında imzaladıkları güvenlik protokolü ile birbirlerinin sınırlarından içeri 5 Km.ye kadar "Sıcak Takip" imkânı tanımışlar, ancak İran-Irak savaşım bittiği 1988 yılında, Irak bu izni kaldırmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye, Irak'tan PKK'ya karşı sınır ötesi operasyonlar için sık sık izin istemiş, Türkiye'nin Irak'ın iznini almadan Kuzey Irak'ta giriştiği takip hareketleri Irak ile ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Bölgedeki otorite boşluğu PKK'nın bölgede yerleşmesine neden olmuş, Türk diplomasince yıllarca unutulmuş bölge, bir anda Türkiye'nin gündemine girmiştir. Irak yönetiminin komşusu Kuveyt'te karşı giriştiği harekât sonrası bölgedeki gelişmeler ise tam anlamıyla Türk diplomasinin bozgun yılları olmuştur. Bozulan Türk-Irak ilişkilerinde artık birinci öncelik Kuzey Irak'taki gelişmelerdir. Bu bozgunluk Dicle nehri sularının paylaşımı meselesiyle ilgili olarak da açıkça kendisini göstermişti. Bu meselede Irak Arap dünyasını Türkiye'ye karşı ayaklandırmaktan geri durmamıştı. Dahası, Devlet bakanı Işın Çelebi başkanlığındaki Türk delegasyonunun Şubat 1990 tarihinde Bağdat'ı ziyareti sırasında Türk tarafı Saddam Hüseyin tarafından diplomatik bir lisanla Dicle meselesi halledilmediği (Tabii Irak'ın beklentileri doğrultusunda) sürece iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeliş gelişmeyeceği yolunda uyarılmıştı. Bu olumsuz tecrübeden sonra Kuveyt krizinin patlak vermesinden yaklaşık bir ay önce yine su konusunda Ankara'da iki gün süren

⁸⁷ a.g.e., s. 45.

ve Türkiye, Suriye ve Irak'ın katıldıkları zirve toplantısı hiçbir anlaşmaya varılmadan sona ermişti.⁸⁸

4. IRAK TÜRKMENLERİNE GENEL BAKIŞ (1920–1990)

4.1. Irak Yasalarında Türkmenler

1921 yılında hazırlanmış olan geçici Irak Anayasası Arapça, Türkçe, Kürtçe, olarak basılmış ve Anayasa da vatandaşlar arasında fark gözetilmeksizin ana dilde eğitim yapılması güvence altına alınmıştır. Ayrıca Irak halkının; Arap, Türkmen ve Kürtlerden oluştuğu belirtilmiştir. Yeni Anayasanın 14. maddesine göre Türkmenlerin ana dilleri ile öğretim yapmalarına müsaade edildiği gibi, aynı durum 1925 Irak Kraliyet Anayasasının 16. maddesinde teyit edilmiş, fakat hiçbir zaman uygulanmamıştır.⁸⁹

1925 Irak Anayasası Iraklı milliyetçilerin sert muhalefetine rağmen, 14 Haziran–10 Temmuz 1924'te hazırlanarak 21 Mart 1925'de uygulamaya konulmuştur. İngilizler, manda idaresi döneminde, diğer azınlıklara gösterdikleri tolerans ve yardımları Türk nüfusa göstermeyip, aksine asimile ve baskı politikası izlemişlerdir.⁹⁰

Aslında hükümet, 1925'te yayınladığı ilk anayasasının metnini Arapça, Türkçe ve Kürtçe bastırmıştır. Bu anayasada ve Irak'ta cumhuriyetin ilanına kadar yapılmış olan bütün anayasa değişikliklerinde, vatandaşlar arasında etnik ve siyasi bakımdan ayırım yapan maddelere rastlanmamıştır. 1933 yılında son şeklini alan anayasanın 17. maddesinde "kanunla istisna edilmiş hususlardan başka, Irak'ta resmi dilin Arapça olacağı" ifade edilmiştir. İstisna oluşturan hususlar ise, 1931 yılında yayınlanmış bulunan 74 numaralı "Mahalli Diller" kanunu ile tespit edilmiş; bu kanuna göre, Kerkük ve Erbil

⁸⁸ Ümit ÖZDAĞ, "Türkiye Kuzey Irak ve PKK", *Avrasya Stratejik Araştırma*, Yay, Ankara, 1999, s. 17.

⁸⁹ Hasan ÖZMEN, *Irak ve Türkmen Dosyası*, Türkmeneli İşbirliği Vakfı, Ankara, 1999, s. 32.

⁹⁰ KOÇSOY, *a.g.e.*, s. 15.

başta olmak üzere bazı Türk bölgelerinde yargılamanın Türkçe yapılması kabul edilmiş, Türklerin çoğunlukta bulunduğu ilkokullarda da öğretimin tamamen Türkçe olması kararlaştırılmıştı.⁹¹

3 Ekim 1932 tarihinde Irak'ta İngiliz mandası bitmiş ve Irak Milletler Cemiyetine kabul edilmiştir. Irak'ta manda rejiminin sona ermesi ve Irak'ın, Milletler Cemiyetine kabul edilmesi münasebetiyle Irak Başbakanı Nuri Said, 30 Mayıs 1932 tarihinde Bağdat'ta bir bildirge yayınlamıştır. Bu belge ile Türkmenlerin varlığı ilk defa ve resmen kabul edilmiş ve Türkmenlere geniş haklar tanınmıştır.⁹² Bu bildirge iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Irak yönetimi, Irak'ta yaşayan Türkler ve diğer azınlıkların haklarını Milletler Cemiyetini şahit tutarak en geniş şekilde garanti etmektedir. Burada esas itibariyle, Irak'taki Türk, Kürt, ırk, dil ve din azınlıklarının medeni hakları, seçimlerde adil bir şekilde temsil edilebilmeleri, kendi ana dilleriyle eğitim-öğretim yapabilme, vakıf ve benzeri kurumlar kurup yaşatabilme, basın yayın faaliyetlerinde bulunabilme serbestliği, mahkemelerde kendi dillerini kullanabilmeleri, Türklerin ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde bu dillerin de Arapçanın yanı sıra resmi dil sayılması taahhüt edilmektedir. Deklarasyonun ikinci bölümü ise, Irak ile Milletler Cemiyetinin arasındaki ilişkilere ilişkindir.⁹³

Krallık döneminde kabul edilen veya tadil edilen anayasalarında, Türkmenler ve diğer etnik gruplar veya milliyetlerle ilgili hiçbir hükme rastlanmamaktadır.⁹⁴ Ancak, Anayasanın 6.maddesinde "Iraklılar arasında, dilleri, ırkları veya inançları ne olursa olsun kanun karşısında sahip oldukları haklar bakımından fark gözetilemez" diyerek ülkede farklı dil, ırk ve inançta insanların varlığı kabul edilmekte ve hepsinin eşit oldukları vurgulanmaktadır.

⁹¹ SAATÇİ. a.g.e., 196.

⁹² Hasan ÖZMEN, "Türkmen Hakları ve Türkmenlerin Statüsü", **Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 1998, s. 79.

⁹³ Ömer TURAN, "Irak Anayasalarında Azınlık Hakları", **Avrasya Dosyası**, (Kuzey Irak Özel), İlkbahar, 1996, Cilt 3, Sayı 1, s. 36.

⁹⁴ Aydın BEYATLI, "Iraklı Türklerin İnsan Hakları Beyannamesi", **Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Sempozyumu**, Konya, Atatürk Kültür Merkezi, 1997, s. 8.

16.madde de "üyelerin eğitimini sağlamak üzere, bu eğitimin kanunun düzenleyeceği genel programlara uygun olması şartı ile okullar açmak ve idare etmek çeşitli toplulukların hakkıdır" maddesi çeşitli topluluklara okullar açma ve idare etme hakkı vermektedir. Bu Anayasa 1925 ve 1943 yıllarında bazı değişikliklere uğrayarak 1958'e kadar Irak'ta yürürlükte kalmıştır.⁹⁵

Irak'ta yaşayan azınlıklar işgal ve manda döneminde İngilizlerden ileriki aşamalarda ise Irak yönetimlerinden, kültürel, siyasi ve sosyal istekleri olmuştur. Bunlar bildiri, mektup ve kesin uyarı şeklinde gerçekleşmiştir. İsteklerinin kabulü için gösteri, yürüyüş, hatta isyana başvurmışlardır. Buna mukabil Türkmenlerin isteklerini içeren herhangi bir metne rastlanmamaktadır. İhtilalden sonra General Kasım'ın hazırlattığı yeni Irak Anayasası'nda, Irak'ın Büyük Arap Vatanı'nın bir parçası olduğu belirtiliyor, Araplar ve Kürtler Irak'ın müşterek sahipleri olarak gösteriliyordu. Krallık dönemi anayasasında Irak Türkleri yer almış ancak, hiçbir hak elde edememişlerdi. Büyük umutlar bağlanan rejimin anayasasında ise Irak Türklerine hiç yer verilmiyordu. Bu durum Türkmenlerin büyük tepkisini çekmiş, yeni gelen yönetimin de Türkmenlere sıcak bakmayacağı anlaşılmıştı.⁹⁶

14 Şubat 1964 darbesiyle General Abdülkerim Kasım devrilerek Albay Abdülselam Arif Irak'ın ilk cumhurbaşkanı görevi üstlenmişti. Yeni rejim beraberinde 29 Nisan 1964 tarihinde yeni ve geçici bir anayasa ilan etmişti. Bu anayasanın bir önceki anayasadan tek farkı olan 19. maddesi Irak halklarına tanınan haklardır. Bu madde Iraklılar cins, etnik yapı, dil, din veya başka sebeplerden dolayı hiçbir ayırım yapılmadan, hak ve vecibelerde fark gözetilmeksizin eşit oldukları belirtmiştir. Bu anayasa Irak halkının bütünlüğü

⁹⁵ TURAN, a.g.m., s. 26.

⁹⁶ SAATÇİ, a.g.e., s. 210.

çerçevesi dâhilinde Kürtlere milli hakları tanır bir şekilde konuyu ele almasına karşın Türkmenlere hiç değinmemiştir.⁹⁷

17 Temmuz 1968 tarihinde gerçekleşen askeri ihtilal sonucunda Baas partisi Irak'ta iktidarı ele almayı başarmıştır. Baas rejimi 21 Eylül tarihinde bir önceki ana yasayı iptal ederek bir geçici anayasa yayınlamıştır. Bu anayasanın 21 maddesi şöyledir: Iraklılar hak ve vecibelerde kanun önünde eşittir, aralarında cins, ırk, dil ve din ayrımı yapılamaz, Arap ve Kürtler dâhil vatani kurmak için vecibe yaparlar, Bu anayasa, Irak toprağı birliği içerisinde milli hakları tanır. Bu anayasanın ilanından iki sene sonra Irak devletinin Kürt gruplarıyla yaptığı müzakereler sonucunda Kürtlere Üç vilayete özerklik hakkı tanıyan 11 Mart 1970 tarihli hükümet deklarasyonu ilan edilmiştir.⁹⁸

Bu olayın hemen akabinde ve yapılan mutabakat sonucunda 1968 geçici ana yasası bütünleşmiş edilerek "Irak anayasası" ilan edilmiştir. Yine bu mutabakatın doğal bir sonucu olarak, 1968 anayasasının yukarıda anılan 21. Maddesi revize edilerek 1970 anayasasında, önümüze anayasanın 5. madde şeklinde çıkmaktadır. Adı geçen b. Fıkrası aynan şöyleydi: Irak milleti Arap ve Kürt olmak üzere iki ana milletten oluşur. Bu anayasa Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesi dâhilinde Kürt milletinin milli haklarının ve tüm azınlıkların meşru haklarını tanır. Tüm bu anaysal hükümlere toplu bir şekilde bakıldığında önümüze şu tablo çıkmaktadır: Irak Türkmenlerinin Irak anayasasında Irak'ın milletlerinden biri olduğunu açıkça vurgulanmamakta ve dile getirilmemektedir. Günümüzde Üç milyon nüfusuyla Irak halkının %13'ünü oluşturan Türkmenler anayasal platformda gözardı edilmektedir. Irak anayasalarının bu yapısı ve bu tutumu Irak hükümetinin uluslararası camiaya katılma imkânlarını sağlayan 1932 deklarasyonun metinlerine açık bir şekilde aykırı düşmektedir.⁹⁹

⁹⁷ Ali AHMETBEYOĞLU, 'v.d.' **Irak Dosyası**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, Cilt 2, s. 131.

⁹⁸ a.g.e., s. 132.

⁹⁹ a.g.e., s. 134.

Birleşmiş Milletler 21 Aralık 1965 yılında Irkçılık ve Irk ayrımı uygulamalarının yok edilmesine dair karar kabul etmiş, üye ülkelere de 4 Ocak 1969 yılına kadar süre vermişti. Irak Devrim Komuta Konsey’de 14 Ocak 1970 yılında bu karar onaylanmış, kararda istenilen hükümleri uygulamak içinde aynı yıl 89 numaralı bildirisi ile Türkmenlere bazı haklar vermişti. Bu bildiriye göre;

İlkokullarda Türkmen dili okutturulacak,

Bu dille öğretim yapan bütün okullarda açıklama usullerinin Türkmen dili ile yapılması sağlanacak,

Türkmençe öğretim konusunda Terbiye ve Talim Bakanlığına bağlı bir birim kurulacak,

Türkmen edebiyatı, şair ve yazarlarının kendilerine ait bir birlik kurmalarına imkân verilmesine, eserlerini bastırabilmesi için yardım edilmesine, bu birliğin Irak Edebiyatçılar Birliğine bağlanmasına destek verilecek,

Kültür ve Tanıtma Bakanlığına bağlı olarak bir Türkmen Kültür Müdürlüğü kurulacak,

Türkmençe haftalık bir gazete ve aylık bir dergi çıkarılacak,

Kerkük televizyonundaki Türkmençe yayınlar artırılacaktı.¹⁰⁰

Bu bildiriye ilişkin hiç bir şey uygulamaya konulmamıştır. Önceki Irak iktidarlarında olduğu gibi Bssa iktidarı da Türkmenlere yönelik asimilasyon politikasına devam etmiştir.

¹⁰⁰ Erşat HÜRMÜZLÜ, **Türkmenler ve Irak**, Ötüken Yay, İstanbul, 2003, s. 62.

4.2. Türkmen Siyasi Hareketi

I. Dünya Savaşı sonrası Irak'ta, İngiliz işgaline karşı çıkan iki grup bulunmaktaydı. Türkler ve Şiiler. Bağdat'ta, Kerkük'te Musul'da ve Irak'ın başka şehirlerinde İngiliz işgalindense Türk hâkimiyetini tekrar isteyenlerin sayısı çoğunluğu teşkil etmiştir. Bu yüzden Bağdat'ta faaliyetlerine başlayan gizli bir Türk Cemiyeti kurulmuş, bu Cemiyet Türklük yanlısı fikirleri yaymak üzere Mayıs 1919'da Nuri Efendiyi Musul'a göndermiştir. Çoğunluğu Kerküklü Türk subaylarından oluşan bu Cemiyet bünyesine, Kürt kökenli subaylar ve emekliye alınmış veya görevlerine son verilmiş birçok Arap subayı da katılmıştır.¹⁰¹

Musul ve Telafer bölgesinde bir Türk cemiyeti 1920 ayaklanmasının önderliğini de yapmıştır. Toprakları İngiliz işgaline uğrayan Irak Türklerinin ileri gelenleri, Anadolu'da yürütülen Milli Mücadeleye paralel olarak harekete geçmişlerdi. Güçlerini yine Anadolu'dan alan Türk liderler ilk olarak, İngilizlerin, bölge halkını Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmalarını önlemek için acil biçimde önlemler almaya başlamışlardır. 1918'den 1920'ye kadar İngiliz işgali altında kalan Irak, aslen halk ve yönetim olarak bu durumdan oldukça tedirgin olmuştur. Irak'ta vekâleten yönetimde bulunan Sir Arnold Wilson, oldukça sert bir yönetici olmasıyla tanınmıştır. Yönetimde yerli halka hiç yer verilmemesi, Irak'ın geleceği hakkında karan gecikmesi ve İngiliz manda rejiminin ilam kimseyi tatmin etmemiş, bunun sonucu olarak da halk arasında yönetime karşı ciddi bir ayaklanma patlak vermiştir.¹⁰²

Bölgedeki ayaklanmalar sonucunda İngiliz Hükümeti oğlu Faysal'ın Irak'a kral olması konusunda Şerif Hüseyin'i destekliyorlardı. Fakat bunun halkoyuna başvurularak yapılabileceğini düşünüyorlardı. Sonuçta halk oylamasına gidildi ve Irak'ın kuzeyinde Kerkük, Musul, Erbil ve Süleymaniye halkı, Emir Faysal'ın aleyhine oy kullandı. Hatta Kerkük'te büyük tepki

¹⁰¹ Kadir MISIROĞLU, **Musul Meselesi ve Irak Türkleri**, Sebil Yayınları, İstanbul, 1972, 188.

¹⁰² Kemal MELEK, **İngiliz Belgeleri ile Musul Sorunu**, (1890–1926), Üçdal Neşriyatı, İstanbul, 1983, s. 40.

gösteren halk, oy sandıklarım dağıtmış, Emir Faysal'ın Türk toprakları üzerinde kral olmasına karşı çıkarak, bölgede böyle bir halk oylamasının düşünülemeyeceği yolunda da itirazlarda bulunmuştur.¹⁰³

Irak siyasetinde etkin olmak isteyen Türkmenler, 25 Ekim 1920 yılında kurulan Aburrahman El-Geylani başkanlığındaki hükümete bir temsilci vermişlerdir. Irak tarihindeki ilk ve tek bakan olan Kerküklü İzzet Paşa bu hükümette Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı, daha sonrada kurulan ikinci Irak Hükümetinde Bayındırlık bakanlığı yapmıştır. Ancak Krallık seçiminde, Faysal için "Hayır" oyu kullandıkları için İngilizlerin teşviki ile Kral Faysal ve Irak'ın Arap yönetimi Türkmenleri Irak politikasından dışlamış, bu tarihten sonra hiçbir hükümette Türkmenler yer almamıştır.¹⁰⁴ Türkmen siyasi hareketi; İngiliz manda rejimi ve müteakip Irak hükümetleri baskı ve dışlama politikalarının yanı sıra Irak Türkiye arasında kızıışan Musul sorunu nedeniyle bir durgunluk ve beklenti dönemine kendini kaptırmışlardı. Musul sorunun Türkiye lehine çözümlenmesini ümit eden Türkmenler, ancak rüzgârlar beklenmedik tarafa esince Türkmenler tek çareyi baskılara dayanmaktan başka bir şeyde bulmamışlardı. Türkmenler ümitsizliği 1958 cumhuriyet ilanına kadar devam etmişti, bu dönemde Türkmen siyasi faaliyeti yok denilecek kadardı. Türkmen Kardeşlik Ocağı 1959 Kerkük Katliamı'ndan sonra, Türkmen kültürü ve siyasetine önemli katkıları olmuştur. Bir kulüp kimliğinde faaliyet gösteren Türkmen Kardeşlik Ocağı, Türkmen toplumunun kültürel ve sosyal ihtilaçlarının yanı sıra milli ihtiyaçlarına da faydalı olmuştur. Baas Partisi, 17 Temmuz 1968 tarihinde bir darbe yaparak iktidarı ele geçirdi. Türkmenler için bu değişiklik bir endişe yaratmamıştı. Ancak beklentilerin aksine Baas Partisi döneminde de geçmiş iktidarlarda olduğu gibi Irak Türkmenlerine yönelik olarak yok etme ve eritme politikası uygulandı. Darbeden sonra içlerinde eski Ticaret ve Sanayi Bakam Nizamettin Arifin de bulunduğu 51 kişi idam edildi. Basım yayın organlarına sansür konuldu. Bunların basma Arap yöneticiler

¹⁰³ Hasan ÖZMEN, "Türkmen Hakları ve Türkmenlerin Statüsü", **Misak-I Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara 1998, s. 76.

¹⁰⁴ Erşat HÜRMÜZLÜ, **El Türkmen Wal El Vatan El Irak'i**, Yıldız Yayıncılık Reklamcılık, İstanbul, 2003, s. 51.

getirildi. Türkmen, çiftçi esnaf ve işadamlarına verilen krediler kesildi. Türkmenlerin yaşadığı bölgelere Arap muhtarlar getirilerek, istihbarat çalışmaları yoğunlaştırıldı. Yer adları değiştirilerek Türkçe konuşma yasağı getirildi. Konulan yasaklara uymayanlar öldürüldü veya hapse atılarak işkence yapıldı. Tam bu sırada Türkmenlerin imdadına Birleşmiş Milletler yetişti. Birleşmiş Milletler 21 Aralık 1965 yılında ırkçılık ve ırk ayrımı uygulamalarının yok edilmesine dair karar kabul etmiş, üye ülkelere de 4 Ocak 1969 yılına kadar süre vermişti. Irak Devrim Komuta Konseyi’de 14 Ocak 1970 yılında bu karar onaylanmış, kararda istenilen hükümleri uygulamak içinde aynı yıl 89 numaralı bildirisi ile Türkmenlere bazı haklar vermişti.¹⁰⁵

Türkmenlerin bir kısmı bu kararı sevinçle karşılarken, bir kısmı da Türkmenlerin böyle bir haklar, verilmesinin mümkün olmayacağını savunuyorlardı. Irak hükümetinin, Türkmenlere bu hakların vermesinin altında başka sebeplerde yatıyordu. Irak, BM Genel Kurulu’nun, 21 Aralık 1965 tarihinde ırkçılık ve ırk ayrımı uygulamalarının yok edilmesi hususuna karara bağlamış, 4 Ocak 1969’da uygulamaya koyduğu uluslararası belgeyi, 14 Ocak 1970 tarihinde kabul etmişti. Devrim Komuta Konseyi’nin belgeyi kabul etmesinden bir hafta sonra, Türkmenlerin Kültürel Haklarının tanınması kararını çıkararak bir suretini de Birleşmiş Milletler dokümanları arasına geçecek şekilde ulaştırmış, kendisini vatandaşlar arasında ayırım yaptığı suçlamalarından arınmak istemişti.¹⁰⁶

Irak Türkmenleri, en sıkıntılı dönemlerini 1980’den sonra yaşamışlardır. Sekiz yıl süren Irak-İran Savaşı nedeniyle Irak yönetimi ülke içindeki sorunları, dünyanın sessizliği karşısında rahatça kendi çıkarları doğrultusunda çözmesine fırsat tanımıştır.¹⁰⁷ Irak Türklerine uygulanan baskı,

¹⁰⁵ HÜRMÜZLÜ, a.g.e., s. 62.

¹⁰⁶ Turan SİLLELİ, *Büyük Oyunda Türkiye ve Irak İlişkileri*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 134.

¹⁰⁷ Muhammet İHSAN, *Kurdistan ve Devvame El Harb*, (Savaş Kasırgasında Kurdistan), 2001, s. 52-60.

asimilasyon, toplu tutuklamalar, yargısız infazlar ve toplu katliamlar devam etmiştir.¹⁰⁸ Irak'ta Türklerin ve Türk bölgelerinin Araplaştırılması politikalarını çok açık ve hızlı bir şekilde uygulamaya koyan Saddam Hüseyin yönetimi, Araplaştırma politikasını bir devlet politikası olarak uygulamaya başlamıştır.¹⁰⁹ Saddam Hüseyin'in başkanlığındaki Baas rejimi, tehdit algılamaları nedeniyle, kanlı bir dönem başlatmıştır. Rejimin uygulamaları Türkmenlerle sınırlı kalmamıştır.¹¹⁰

Kasım 1980 tarihinde, idamlara tepki olarak kurulan Irak Milli Demokratik Türkmen Örgütü daha sonra Irak Ulusal Demokratik Cephesi'ne üye olmuştur. 1981'de Irak'ın kuzeyinde sinat, 1982'de ise Navzang Bölgesi'nde Askeri Karargâh kuran örgüt, Irak Türkmenlerinin deklare edilmiş ilk siyasi organizasyonu olma özelliğine sahiptir. 1983 yılında toplanan, Irak rejimine muhalif tüm siyasi kuruluşlar, bu Türkmen örgütünün kararlı tutumu sonucunda, ilk kez Türkmen haklarını kabul ederek sonuç bildirisine yazmışlardır. Irak Milli Demokratik Türkmen Örgütü 1985'de siyasi konjonktürün değişmesi nedeniyle faaliyetlerini dondurmak zorunda kalmıştır. İzzettin Kocava, Hasan Özmen, Dr. Aydın Beyatlı, 31 Ağustos 1996'da Erbil'de tutuklanan Mehmet Reşit Tuzlu, Enver Hamid ve Bahattin bu Türkmen örgütün önemli isimlerindendir.¹¹¹

Irak İran savaşı sırasında Saddam rejiminin Türkmenlere yönelik asimilasyon politikası savaşa rağmen devam etmiştir. 27 Eylül 1984 tarihinde alınan 1081 nolu karar ile Türkmenlerin arazileri istimlak edilerek güneyden getirilen Araplara dağıtılması sağlanmıştır. 8 Nisan 1984 tarihinde 418 Nolu kararı ile Kerkük'te Türkmenlerin gayrimenkul satın almaları yasaklanmıştır.¹¹² 11.01.1986 tarih ve 42 nolu kararı gereği Kerkük'e güneyden getirilip yerleştirilen 2726 Arap aileye arsa dağıtımı ile ilgili 4/6410

¹⁰⁸ Mahir NAKIP, "Türkiye, Irak Türkleri Meselesine Nasıl Bakmalı"? **Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul**, Ankara, 1998, s. 86.

¹⁰⁹ SAATÇİ, **a.g.e.**, s. 223.

¹¹⁰ İHSAN, Muhammet, **a.g.e.**, s. 60.

¹¹¹ ÖZMEN, Hasan, **a.g.e.**, s. 22.

¹¹² Aydın BEYATLI, "Siyasi Konjonktürde Irak Türkmenleri", **Kerkük**, Kasım 1998, Yıl: 2,S.6.

sayılı 4.8.1991 tarihli Vali imzasıyla yayınlanan Kerkük Belediye Başkanlığı'nın bildirisi ile bu karar uygulamaya konmuştur. 3274 sayılı 25.09.1989 tarihli Irak resmi gazetesinde yayınlanan 434 Nolu 11.9.1989 tarihli ve 459 sayılı, 26.07.1987 tarihli Cumhurbaşkanı kararnameleri gereği bazı Türk yerleşim bölgelerinin idari yönden başka Arap illerine bağlanması kararı alınmıştır.¹¹³

Irak'ın içinde insan hakları tümüyle çiğnenirken maalesef Irak'ın dışında da ve özellikle insan hakları ve demokrasi havarisi kesilen bazı hür dünya ülkeleri tarafından da Türkmenlerin seslerine kulak verilmemiştir. Kerkük'ten uzaklaştırılan Türkmenlerin sayısı son bir yılda bin aileyi aşmıştır. Bunların yerine Arap aileler yerleştirilmiştir. Türkmenleri göç ettirmek ve yerlerine Arapları yerleştirme politikası, çok eski bir politikadır ve Irak Yönetimi tarafından yaklaşık yirmi seneden beri yürütülmektedir.¹¹⁴

Türkiye bu konulara karşı yeterli tepkiyi gösterememiştir. Ayrıca 1926 yılında "kapandı" gözüyle bakılan Musul Sorunu, 1980'li yıllardan itibaren tekrar canlanmaya başlamıştır.¹¹⁵

1986 yılında İran-Irak Savaşı sırasında tekrar gündeme geldi. Bu tarihte İran, Irak karşısında büyük başarılar elde ediyor ve Irak'ın yenilmesinin bir an meselesi olduğu, düşünülüyordu. Batının bu konudaki sessizliğinden kaynaklanan belirsizlik, Türk basını ve bazı Türk politikacıları tarafından farklı algılandı. İran-Irak Savaşı'nın bu sürecinde, Musul'un geleceği konusunda bir takım teoriler ortaya atılarak, Türkiye'nin Irak ve diğer ilgililerle anlaşıp, Musul'a müdahale etmesini öngören yazılar yazıldı.¹¹⁶

¹¹³ KÖPRÜLÜ, a.g.e., s. 18.

¹¹⁴ BEYATLI, a.g.e., s. 10.

¹¹⁵ Türel YLMAZ, *Türkiye'nin Ortadoğu'daki Sınır Komşuları İle İlişkileri (1970–1997)*, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1997.

¹¹⁶ a.g.e., s. 56–67.

Türkiye'de konu ile ilgili tartışmalar savaşın son zamanlarında, İran'ın 1988 Mart ayında Halepçe kasabasını ele geçirmesiyle daha da yoğunluk kazandı. Halepçe'nin İran tarafından ele geçirilmesi, bu ülkenin amaçları konusunda Türkiye'nin endişelerini artırdı. Çünkü İran, bu kasabayı ele geçirince, stratejik öneme sahip Derbendikan Barajı ve Kerkük'e çok yaklaşmış olmaktaydı. Bu nedenle Türk kamuoyunda, İran'ın Kerkük'ü ele geçirirken, burada Irak Kürtlerine özerk bir bölge kurdurtabileceği şekilde tartışmalara neden oldu. Türk basını, İran'ın Kerkük'ü ele geçirmesi durumunda, Türkiye'nin savaşta takındığı tarafsızlık politikasını bırakmak zorunda kalacağını yazarken, Doğru Yol Partisi (DYP) lideri Süleyman Demirel, İran'ın bu ilerlemesi karşısında Türkiye'nin Musul ve Kerkük'ün statüsündeki bir değişikliğe tahammül edemeyeceğini söyledi. Ancak Demirel, hükümetin nasıl davranması gerektiği konusunda herhangi bir açıklamada bulunmadı. Ayrıca basının ve muhalefetin bu tutumuna karşılık Özal, Türkiye'yi savaşa sokarak, bir maceraya atmak istemediğini söyleyerek, Türkiye'nin Kuzey Irak müdahalesinin sadece İran'ı değil, Irak'ı da rahatsız edeceği ve Türkiye'nin Kerkük ve Musul konusunda hiçbir emeli olmadığını belirterek, tartışmalara son noktayı koymuştur. Arkasından bu bölgede gerekli önlemleri almayı da ihmal etmemiştir.¹¹⁷

1988 yılında Musul'un ilçesi Tellafer'de birçok Türkmen idam edildi. 1989 yılında ise, Musul Şebekleri üzerinde ağır baskılar uygulanmaya başlamıştır. Haraba, Gökçeli, Bazvaya ve Karatepe köyleri boşaltıldı ve Buradaki Türkmenler Süleymaniye'nin Harir ve ülkenin kuzeyindeki diğer bölgelerine dağıtıldı.¹¹⁸

1988'e gelindiğinde ilk Türkmen siyasi partisi sayabileceğimiz "Irak Milli Türkmen Partisi" kuruldu. Parti, Bağdat rejiminin baskıcı, acımasız ve saldırgan politikasını dikkate alarak, kendini ancak 1991'de deklare etti. Türkmenler için, varlığından yeni haberdar oldukları bu parti büyük bir umut

¹¹⁷ BÖLÜKBAŞI, a.g.e., s. 31–32.

¹¹⁸ SAATÇİ, a.g.e., s. 262.

ışığı olmuştu. IMTP, deneyimli ve idealist yöneticilerin yoğun çalışmaları sayesinde Dünya'ya Türkmen varlığını duyurmuştur.¹¹⁹

4.3. Türkmen Katliamları

Türkmenlerin karşılaştığı en ciddi tehlike 4 Mayıs 1924'de meydana gelmiştir. İngilizler tarafından Levy diye adlandırılan Asurî askerlerinin başlattığı bu olay, 4 Mayıs Türkmenler, kurban bayramının ilk günü için hazırlıklar yapıyordu. Bir grup Asurî askeri, Büyük Pazaryerinde alışveriş yapan Türkmenlerin arasına karışarak taşkınlıklar sergilemeye başladılar. Kışkırtma operasyonundaki ilk olay, bir askerin Türkmen satıcının dükkânından aldığı malın parasını ödemeyi reddetmesiyle yaşandı. O anda pazaryerinde çoğunlu kadın ve çocuklardan oluşan Türkmen sivillerine ateş açtılar. Türkmenlere ait dükkânlar talan ederek yıkıldı Daha sonra da büyük pazaryeri ateşe verildi. İngiliz askerleri nihayet olay yerine ulaştığında Türkmenler, İngiliz güçlerine karşı mücadele vermeğe girişmişler. Katliam, Kurban bayramından başladı ve ertesi gün akşam saatlerinde sona erdi. Katliamda Kerkük'ün başta gelenlerinden Şeyh Mahmut'un ailesi de dâhil olmak üzere 100'den fazla Türkmen şehit edilmiştir.¹²⁰

İkinci Dünya Savaşından sonra Irak'ta yaşanan iç karışıklıklar Türkmenleri de etkilemiştir. Kerkük'te büyük ve acılı bir olay yaşatmıştır. Kerkük'te Petrol Şirketinde çalışan işçiler, ücret, çalışma ve hayat şartlarının düzeltilmesi için şirket yöneticilerine başvurmuşlardır. İsteklerinin ciddiye alınmadığını gören işçiler, dilekçe, gazete gibi araçlar kullanarak demokratik bir şekilde durumu protesto etmişlerdir. Bu doğrultuda işçiler, 1 Temmuz 1946'da toplumca işi bırakmışlardır. Daha sonra işçiler, Gavurbağı Meydanı olarak bilinen yere her akşam toplanarak konuşmalar ve gösteriler yapmaya başlamışlardır. 4 Temmuz günü şirket yöneticilerinin isteği üzerine polis göreve önayak olan elebaşlarının bir kısmını tutuklamış, ancak bu olayın

¹¹⁹ BÖLÜKBAŞI, a.g.e., s. 31–32.

¹²⁰ SAATÇİ, a.g.e., s. 209.

işçileri sindirmesi beklenirken işçiler daha fazla galeyana getirilmiştir. 12 Temmuz günü işçilerin her akşam toplandıkları Gavurbağı Meydanı kuşatma altına almış ve işçilerin dağılmayacağını gören polis otomatik silahlarla işçilere ateş açmış, açılan bu ateş sonucunda birçok Türkmen hayatını kaybetmiştir.¹²¹

14 Temmuz 1959 tarihinde Irak Cumhuriyeti'nin 1.kuruluş yıl dönümü kutlamaları yapılırken, Kerkük'te insanlar Birinci yıl kutlamalarına çoluk-çocuk, genç-yaşlı, kadın-erkek demeden üzerlerinde milli kıyafetleriyle bir bayram şeklinde katılmaya başlamışlardı. Irak'ta kraliyet rejimine son vermekle devrildikten sonra bir cumhuriyet rejim kurulmuştu Irak Türkmenleri bu yeni devrimden cumhuriyetten mutlu, hayırlı, kurtuluş günlerin sevinçli anlarını yaşamakla bir hayal kurmak üzere özgürlüklerine kavuşmalarının en güzel günlerini yaşamakla sevinçliydi, Bu sevinç mutluluk çok sürmeden, aynı gün Irak Türkmenlerinin aruz kaldığı en acımasız katliamlardan birisine de sahne oldu. Komünist Kürtler ve arkalarını dayadıkları yönetimin de yardımıyla Irak Türkmenlerine karşı haince ve vahşice bir katliama giriştiler. Örneğin iki araba arasına ayaklarından bağlanıp, arabaların zıt yönlere gitmeleriyle ortadan ikiye ayırma, Kerkük sokaklarında ölünceye kadar elleri ve ayakları bağlanmış olan Türkmenleri sürükleyip, diri diri derileri soyulup sonra da yakılanları gibi onlarca işkence türü ile yüzlerce Türkmen aydınlarını şehit ettiler. Bu katliamın bir diğer önemli olay da o güne kadar yetişmiş olan Türkmen aydınlarını, yetişmiş gençleri, Türkmenleri teşkilatlandıran Türkmen lideri Albay Ata Hayrullah gibi insanları da acımasızca şehit ettiler. Şehit edilen Türkmenlerinin çoğu Türkiye'de okumuş; öğretmen, doktor, avukat ve mühendis gibi meslek sahipleriydi. Bu yüksek tahsilli, aydın Türkmenler, Kerkük'teki Türk varlığının darbe yemesi için bilinçli bir şekilde seçilip katledildiler.¹²²

¹²¹ Erşat HÜRMÜZLÜ, **Irak'ta Türkmen Gerçeği**, İstanbul, 2006, s. 103

¹²² İzzettin KERKÜK, **Kerkük'ün Sönmez Ateşi**, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul, 2005, s. 192.

Katliam üç gün üç gece sürmüştür. Bu Süre Zarfında sokağa çıkma yasası ilan edilmiştir.¹²³ Böylece caniler ve hainler yakalamak istedikleri kişileri evlerinden alarak daha kolay şekilde amaçlarına ulaştılar. Daha sonrada da anlaşıldığı gibi bunun bir oyun olduğuydu, Kerkük'teki yönetimin Türkmen halkına bir oyunu olması öğrenildi. Şans eseri Kerkük dışında bulunan 1.Ordu Komutanı Türkmen, Albay Abdullah Abdurrahman'ın bu olayı duyup, askerlerin bu katliama seyirci kaldıklarını görünce, bu olayları General Kasım'dan durdurmasını istem işti. Bu vahşet günlerinden sonra, Kürtlerin istediklerini yapmalarından sonra ordunun şehre hâkim olmasıyla sona ermiştir. Bu arada Albay Abdullah Abdurrahman Türkmenlerin büyük bir sevgisini ve saygısını kazanmıştır.¹²⁴

Kerkük'te katliam yapıldığına ilişkin haberler, 19 Temmuz tarihinden itibaren Türkiye'ye gelmeye başlamıştır. Bu olaylar üzerine Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Irak'ın Ankara Büyükelçisini kabul ederek, kendisinden güvence istemiştir. Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fuat Bayramoğlu, Ankara'ya çağrılarak bilgi alındı ve tekrar Bağdat'a dönen büyükelçi Türk Hükümeti'nin istekleri ile birlikte, Başbakan Adnan Menderes'in bir mesajını Abdülkerim Kasım'a bildirdi. Bu gelişmeler üzerine Kasım, 28 Temmuz 1959 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyerek, katliamı yapanların cezalandırılacağını açıklamıştır. Bir süre sonrada "Kerkük Katliamı'nın" sorumlularından Davud el-Cenabi ve 260 kişi tutuklanarak, mahkemeye sevk edilmiş ve bir kısmı idama mahkûm edilmiş, bir kısmı da hapis cezalarına çarptırılmıştır.¹²⁵

1980 Ocağında, Türkmenlerin lider ve aydın kesimlerini oluşturan onlarca insanımız gizli yargılama sonunda idam edildi. Bunların başında: emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Doç. Dr. Necdet Koçak, Ziraatçı Dr. Rıza Demirci, Adil Şerif, Yarbay Halit Akkoyuncu öğretmen Mehmet Korkmaz

¹²³ SAATÇİ, a.g.e., s. 217.

¹²⁴ KERKÜK, a.g.e., s. 193.

¹²⁵ SAATÇİ, a.g.e., s. 219–221.

gelmektedir. Daha sonraları yüzlerce Türkmen genci ve aydını aynı şekilde idam edildi. Birçok insanımız sa hapiste iken işkence sırasında hayatını kaybetmektedir. Bu olay yeni bir başlangıç olmuş ve Körfez Krizi'ne 1990 tarihine kadar devam etmiş ve büyük bir soykırım, Araplaştırma ve insan hakları ihlalleriyle dolu bir politika başlamıştır. Türkmen gençleri bir yandan savaş meydanlarında ölürken, aydınlar, üniversite öğrencileri, toplumun ileri gelenlerinin yüzlercesi tutuklanıp hapislerde çürümüşler, işkencelere tabi tutulmuşlar ve idam edilmişleridir.¹²⁶

4.4. Irak Türkmenlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı

4.4.1. Türkmenlerin Sosyal Yapısı

Türkmenler, Irak'ın kuzey-batısından, güneydoğuya doğru uzanan ve Araplarla Kürtler arasındaki bölgelerde yaşamaktadırlar.(EK-2). Türkmenlerin bir bölümü çiftçi ve bir kısmı da esnaf ve tüccar olarak yaşamlarını sürdürürken en karakteristik özellikleri devlet memuru olmalarıdır. Türkmenlerin bir kısmı köy hayatını tercih etmiş ve Türkmen köylüsü olarak Türk topraklarını işlemeye başlamışlardır. Ancak bu konularda da yönetimce uygulanan baskılarla Türkmen köylüsünün toprakları ellerinden alınmış, Arap yerleşimcilere verilmiştir. Çiftçilik yapmak isteyen Türkmenlerin Baas rejimi sırasında Arapların çoğunlukta olduğu yerlerde herhangi bir arazi almaları yasaklamıştır. Ancak kendi ellerinden alınıp güneyden getirilen Araplara verilen kendi arazilerini bu Araplardan kiralamalarını izin verilmekteydi.¹²⁷

Türkmenler, Tarih boyunca yönetime karşı asi olmadıkları gibi, kendi aralarında da, birbirlerine saygılı, hoşgörülü, yardımsever ve gururlu bir toplumdur. Birbirlerine destek olmayı ilke olarak benimseyen Türkmenler, yabancılara karşı daha da eli açıktırlar. Arap ve Kürt toplumlarına göre, daha demokratik ve bireye önem veren bir anlayışa sahip olan Irak Türkmenlerinde

¹²⁶ a.g.e., s. 257.

¹²⁷ <http://www.iraqiturkman.org.tr/yerlesimdurumu.htm> 6 Ocak 2008

derebeylik ve aşiret reisliği gibi feodalite sistemi yoktur. Eski Türkmen geleneğinde, hanlar, divanhaneler ve kahveler önem taşımaktaydı. Yabancılar hanlarda ağırlandı. Türkmenlerin ileri gelenlerinin evinde selamlık bölümünde divanhaneler olur ve edebiyata, şiire gönül verenler burada toplanıp; edebi, ilmi ve ticari konularda sohbet ederlerdi. Divanhaneler ayrıca sosyal yardımlaşmanın organize edildiği yer olma niteliğini taşımaktaydı.¹²⁸

Iraklı Türkmenler, Türklüğü ile iftihar eder. Aynı zamanda zengin folklorları vardır. Tamamına yakını Müslüman olup, bunların %80'i Sünnîdir. Şîî olanları Telafer, Kerkük'ün bazı köyleri ile TuzHurmatu, Tazehurmatı, Kıfri, Tavuk ve Hanekin civarlarında yaşar. Mezhep ayrılığını bilmezler. Misafirperverlik ve komşuluk bağları kuvvetlidir. Genelde tek eşli evlilik hâkimdir. Töreleri Anadolu'ya çok benzerdir ve eskiden beri gelen kültürel değerleri yaşamaktadırlar. Türkmenler, ülkelerinde bütünlüğün âdeti garantisidir. Buna rağmen Türkmenler, 70 yıl boyunca devamlı olarak başa geçen her iktidar döneminde ezilmiş, takip altında bulundurulmuş ve devamlı olarak Araplarla Kürtler arasında iki ateş arasında kalmıştır. Buna ilâve olarak, Türkiye'ye gereğinden fazla güvenmeleri sebebi ile kendilerini kurtaracak siyasî veya askerî anlamda bir teşkilâtlanmaya da gidememişlerdir. Mevcut olanlarının da Irak üzerinde pek fazla bir siyasî etkisi bulunmamaktadır.¹²⁹

4.4.2. Türkmenlerin Ekonomik Yapısı

Türkmenlerin büyük kısmı kamu kuruluşlarında memur olarak çalışmakta, tüccar ve işadamları başta petrol sanayi olmak üzere pek çok alanda faaliyet göstermekte idi. Tarımla uğraşan Türkmen nüfusu ise diğer alanlara oranla daha azdır. Çünkü Türkmenler eskiden köylerde yaşayanlara pek ilgi gösterilmez, gerek eğitim, gerekse öğretim açısından değer

¹²⁸ SAATÇI, a.g.e., s. 316

¹²⁹ http://www.fatihulkuocagi.com/Sayfa_Modul.asp?nedir=sayfa&id=38 16 Eylül 2008

verilmezdi. Kerkük, Musul, Erbil, Altın Köprü, Hanekin ve Bağdat gibi bazı Türkmenler ticaret ve küçük sanatlarla meşgul olup, bazıları sinema, garaj, otel işletmeciliği, kahvehane işletmeciliği gibi yerleri açmışlar. Bazıları çinicilik, nakkaşlık hattatlık, terzilik, marangozluk gibi yaygın mesleki alanlarda çalışmışlardır. Türkmenlerin yaşadığı bölgeler dünyanın en stratejik bölgelerden biridir. Kerkük ve Musul bir petrol okyanusunun üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca bu bölgeler Irak'taki en verimli topraklara sahiptir. Bu sebeple Türkmenlere yönelik baskı ve asimilasyon politikalar zamanla artmıştır. Türkmenlere uygulanan bu baskı ve asimilasyonlara örnek olarak devrilene kadar Baas ajanları veya sivil emniyet görevlileri tarafından, Türkmen işadamlarına yönelik gerçekleştirilen operasyonları gösterebiliriz. Bu operasyonlar sonucu, işadamları malları stoklama ve Araplara satış yapmamakla suçlanmışlardır. İşyerleriyse Araplar ve Kürtler tarafından yağmalanmıştır. Gerçekte, Türkmen asıllı tüccar ve işadamlarına yöneltilen stokçuluk suçlamasının asılsız olduğunu hükümet de bilmektedir. Çünkü Türkmen tüccarlara mal verilmiyor, malların dağıtımın da hükümet bizzat yapıyordu.¹³⁰

1980'den sonra, özellikle de 1991'dan sonra memur Türkmenlerin çoğu görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Türkmen halkı II. Körfez krizi öncesi, Irak genel ekonomik durumunu da göz önüne aldığımızda, orta seviyeli ve orta seviyenin biraz üstünü oluşturmaktaydı. Ancak II. Körfez krizinin tüm Irak ekonomisini etkilediği gibi, Türk bölgelerine, Kürtlerin çıkardığı ayaklanmaları bastırmak için giren ordu birliklerinin verdiği tahribat, adaletsiz denge dağılımı, yönetim tarafından Irak Türklerinin uğradıkları insan hakları ihlalleriyle çok zor şartlar altında yaşamlarını idare edebilmeleri, Türk toplumunu perişan etmiş, kurulu yaşam düzenlerini perişan etmiştir. Bir yandan ekonomik kriz bir diğer yandan bu ekonomik krizin yönetimce ve

¹³⁰ SAATÇİ, a.g.e., s. 246.

giderek hayatın her alanını kaplayan ihlallerle Irak Türklerini ekonomik açıdan
Şu anda yoksulluk derecesinin altına indirmiştir.¹³¹

¹³¹ <http://www.iraqiturkman.org.tr/yerlesimdurumu.htm> 6 Ocak 2008

İKİNCİ BÖLÜM

I. KÖRFEZ SAVAŞI VE TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ VE TÜRKMENLERİN DURUMU (1990 -2003)

1. KÖRFEZ SAVAŞI VE SONRASI GELİŞMELER

1.1. Körfez Savaşı

İran'la yaptığı uzun süreli savaş bittiğinde Irak, tek başına 100 milyar dolara yakın silah almış veya kullanmış, tüm döviz rezervlerini sıfırlamış ve 40 milyar dolara yakın bir dış borcun altına girmişti. Irak yönetimi tekrar savaş öncesi ekonomik ve askeri gücüne kavuşmak istiyordu. Azalan petrol gelirleri, yıkılan ve ciddi bir onarım ile altyapı yatırımı bekleyen bir ülke daha fazla parayla birlikte iç huzur istiyordu. Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, bölgede hakim güç olma arzusundan, 8 yıllık savaşa rağmen hiçbir şey kaybetmemişti. Bunun içinde silahlanmaya ve güçlenmeye, İran Savaşı'nda kaybettiği prestijini tekrar yükseltmeye ihtiyacı vardı ve bunlar para olmadan yapılamazdır.¹³²

Irak ile Kuveyt arasında Kuveyt'in alacaklarını istemesi ile başlayan sorun 1990 yılının ilk yedi ayında artarak devam etti. Kuveyt ile Irak üst üste toplantı yapıyorlar ama bir çözüme ulaşamıyorlardı. Temmuz ayında Irak, bir yandan toplantılar sürerken, Kuveyt sınırına asker yığmaya başladı. Neticede Irak, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etti ve yönetime el koydu. Saddam Hüseyin, dünya devletlerinden, bilhassa Ortadoğu ve Batı ülkelerinden hiç ummadığı bir tepki ile karşılaştı. Ortadoğu ülkelerinin tepkisinin en önemli maddi nedeni büyük petrol rezervlerinin sadece Irak'ın kontrolünde olmasına karşı çıkmaları idi. Ortadoğu ülkelerinin tepkisinin ardında yatan psikolojik neden ise sun'i sınırlar üzerine kurulu hassas bir coğrafyada mevcut sınırların

¹³² SİLLELİ, a.g.e., s. 132.

bozulmasına kimsenin tahammülü olmayışı idi. Hiç kimse sınırlar bir kere sorgulanmaya başlarsa bu sorgulamanın nerede duracağını bilmiyor, herkes domino etkisinden korkuyordu. Batılı ülkelerin maddi nedeni de Ortadoğulular ile aynı idi. Sanayileri petrole ve yan ürünlerine yüksek düzeyde bağımlı olan Batılı ülkeler, Kuveyt ile beraber dünya petrol rezervlerinin %20' sinin Saddam Hüseyin gibi kendilerine güven vermeyen bir liderin eline geçmesine rıza göstermiyorlardı. Kuveyt'ten sonra gözünü Suudi Arabistan'a diken Saddam Hüseyin, durdurulmazsa dünya petrolünün %40'ını ele geçirmiş olacaktı. Batılı ülkelerin tepkisinin ardındaki psikolojik etken ise II. Dünya Savaşı öncesinde Hitler ve Südetler bölgesi tecrübesi idi. Batılı ülkeler bu sefer yeni Hitler'i baştan durdurmak niyetinde idiler. Ortadoğu petrolü ile en çok bağı olan ABD, diğer bazı nedenlerle de Irak karşıtı koalisyonu oluşturdu ve diğer Arap ülkelerinin de desteğinde almıştır.¹³³

Böylece 17 Ocak 1991 tarihinde (BM) Birleşmiş Milletlerin Irak'ı, Kuveyt'ten çekilmesi için tanıdığı sürenin bitmesinin ardından ABD uçaklarının Irak'taki ve Kuveyt'teki stratejik merkezlerini bombalamasıyla 1.körfez savaşı başlamış oldu. ABD başta olmak üzere 30 ülkenin iştirak etmesiyle yapılan (Çöl Fırtınası) hareketi ile Irak Ordusunu zayıf durumda bırakmışlardı. Çöl Fırtınası 17 Ocak 1991 tarihinde saat 12.45 gecesı Bağdat'ın bombalamasıyla başlamış ve savaş 43 gün devam etmiştir. (28 Şubat 1991 tarihinde müttefik güçlerinin zaferiyle sonuçlanan savaşta Irak, Kuveyt'ten çekilmeyi kabul etti. Savaş boyunca yaklaşık (110) bin Iraklı öldü, 68 bin Iraklı esir edildi, Müttefik Birlikleri (245) ölü vermişti. Irak, Kuveyt'ten çekilirken Irak ordusu ateşe verdiği ve haftalarca söndürülemeyen petrol kuyuları ciddi bir çevre felaketine yol açmıştır.¹³⁴

¹³³ Mehmet BARLAS, **Turgut Özal'ın Anıları**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1996, s. 118.

¹³⁴ SİLLELİ. a.g.e., s.144.

1.2. Irak'ta İç İsyanlar

22 Şubat 1991 de başlatılan Kara harekatında Irak'ın meşhur Cumhuriyet Muhafızları ABD'nin zırhlı birlikleri karşısında büyük bir mağlubiyete uğramıştır.¹³⁵ Irak savaşı kaybedip Kuveyt'ten çekilmesinden sonra olaylar çok hızlı gelişmeye başladı. 1991 yılının Mart ve Nisan aylarında bölgenin sonraki on yılına damgasını vuracak olaylar yaşandı.¹³⁶ Irak, BM koalisyon kuvvetlerine yenilmesi ile oluşan durum, Güney Irak'ta Şiiilere ve Kuzeydeki Kürtlere ayaklanmak için uygun bir ortam sağlamış oluyordu.¹³⁷

2 Mart 1991'de Basra'da Şii ayaklanması başladı. İsyan kısa sürede yayıldı ve Bağdat'ın Şii mahallelerinde de çatışmalar çıktı. İsyanın hemen ertesi günü 3 Mart'ta Irak, müttefik ateşkes koşullarını önkoşulsuz kabul etti. Böylece Irak yönetimi ordusunu isyancılarla mücadele için kullanabilecekti. Olaylar çabuk başlayıp hızlı yayıldığı gibi hızlı da sona erdi. 8 Martta Irak Hükümet Kuvvetleri en büyük Şii kenti olan Basra'nın kontrolünü geri aldı. İsyan üç hafta sürmüş ve 27 Martta Irak Hükümeti güneyde kontrolü tamamen ele geçirmişti. İsyanı Şiiilerin bir kısmı İran'a kaçarken diğer bir kısmı da Irak zırhlılarının savaşmadığı güneydeki bataklık bölgeye çekilmişlerdi. Kürt isyanı ise 4 Martta Erbil'in doğusunda, Dokan gölünün kuzeyinde olan Ranya'da güneydeki Şii isyanının ve Irak'ın yenilgisinin etkisi ile daha çok kendiliğinden bir halk isyanı olarak başladı. İlk isyancıların çoğu önceleri Baas yanlısı olan Kürt milisler idi. Bu milislerin sayısı on binlerle ifade ediliyordu ve onların katılımı ile peşmerge güçleri yaklaşık 100.000 kişilik bir sayıya ulaşmıştı. O zamana kadar isyan konusunda tereddütlü olan Kürt Partilerinin liderleri halk baskısı ile isyana katıldılar. 20 Martta Kürtler, Kuzey Irak'ın Kürtlerin çoğunlukta olduğu kesiminin büyük çoğunluğunu ele geçirdiler. Bağdat'a 150 km mesafede olan ve Kürt yönetiminin en güney noktasını teşkil eden Hanekin

¹³⁵ Turan Yavuz, ABD 'nin Kürt Kartı, **Milliyet yayınlan**, İstanbul, 1998, s. 153

¹³⁶ Faysal DAĞLI, Birakuji, **Kürtlerin iç Savaşı**, İstanbul, Belge Yayınlan, 1994, s. 54.

¹³⁷ Kemal KİRİŞÇİ, "Türkiye ve Kuzey Irak'taki Kürt Güvenlik Bölgesi", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3, Sayı: 1, İlkbahar, 1996, s. 8.

de Kürtlerin kontrolüne geçti. Kürt isyanı da Şii isyanı gibi hızlı yayıldı ve hızlı bastırıldı. 31 Mart 1991'de Duhok ve bölgesel başkent Erbil, Hükümet kuvvetlerinin eline geçti. Halepçe olayının ve Irak hükümet kuvvetlerinin acımasızlığının etkisi ile yüz binlerce Kürt, Türkmen ve Asurî Irak'tan kaçmaya başladı. Mart başındaki isyan dalgası artık yerini kaçış dalgasına bırakmıştır.¹³⁸

7 Nisan 1991 gününden itibaren, Türkiye sınırında bekleyen 200 binden fazla sığınmacı kamyonlarla Çukurca bölgesine taşınmaya başlanmış, Şırnak'ın Uludere ilçesi Işık veren köyü yakınlarından sınırı geçenlerin sayısı 170 bini aşmıştı. Sığınmacıların bir kısmı da Silopi'de kurulan Haç Konuklama Merkezi'ne nakledilmiştir. 14 Nisan 1991 itibariyle, Türkiye'ye sığınanların sayısı 460 bine ulaşmıştır.¹³⁹

1.3. İç İsyenlar sırasında Türkmenler

Sekiz yıl süren İran-lrak Savaşı'ndan sonra Kuveyt'i işgaliyle devam eden siyaseti, Irak'ta iktidarını tehlikeye düşürmüştür. Bir yandan da ülkedeki ekonomik bunalım ülkede siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa neden olmuştur. Irak'ın bu durumu, güneyde Saddam'ın uyguladığı politikalardan bıkan Şiiilerin, kuzeyde ise ülkedeki siyasi istikrarsızlığı fırsat bilen Kürt liderlerin ayaklanmasına neden olmuştur. Iraklı Türkler ise bu ayaklanmaların ikisine de katılmayarak olayları izlemeyi tercih etmişlerdir. Fakat buna rağmen Irak yönetimi tarafından, Iraklı Türkler her fırsatta isyancı olarak görülmüş ve çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır. Bu cezalandırmaların boyutu bazen katliam şekline dönüşmüştür. Irak Yönetimi tarafından Iraklı Türklerin uğramış oldukları haksızlıklar ise Türkiye'deki Irak Türklerinin tepkilerine neden olmuştur. Fakat Iraklı Türklerin tepkilerine rağmen Irak yönetiminin Iraklı Türklere uyguladığı baskıcı politikada bir azalma olmamış ve Türklere

¹³⁸ DAĞLI, a.g.e., s. 56-57.

¹³⁹ SİLLELİ, a.g.e., s. 184.

yönelik baskılar ve idamlar devam ettirilmişdir. Kuzeyde Kürtlerin başlatmış oldukları ayaklanma, Iraklı Türklerin çoğunlukta bulundukları bölgelere özellikle Kerkük şehrine kadar yayılmıştır. Kürt militanlarının Kerkük'te başlattıkları isyanlara ise Türkler katılmamışlar, fakat Kürtlerin faaliyetlerini endişe ile izlemişlerdir.¹⁴⁰

İsyancı Kürtler, 17 Mart 1991 tarihinde Kerkük'e girerek şehri işgal etmişlerdi. Kürtlerin ilk yaptıkları iş devlet dairelerini ve hükümet konağını işgal etmek olmuştu. Kürtler ele geçirdikleri devlet binalarında, bölgedeki Türk varlığının kanıtları olan belgeleri ele geçirerek yakmaya çalışmışlardı. Bu talandan emniyet, nüfus müdürlüğü, istihbarat merkezi, tapu müdürlüğü paylarına düşenleri alan başlıca kurumlar olmuştu. Türkler özellikle nüfus ve tapu müdürlüklerinin Kürtlerin eline geçmemesi için mücadele vermiş ve Kürtlerin kendilerini Kerkük'ten göçe zorlamalarına karşı koymuşlardır.

Irak ordusu, önce güneydeki isyanı bastırmış akabinde kuzeye doğru devam ederek 26 Mart 1991'de Tuzhurmatu'ya ulaşmış, birçok Türkmen'i isyancı diye katletmişti. Tuzhurmatu'yu kısa sürede ele geçirdikten sonrada Kerkük'e yönelmiş, Irak ordusunun geldiğini gören Kürtler şehri boşaltarak kuzeye çekilirken Türklerle Arapları karşı karşıya bırakmışlardır. Halkın bir kısmı da şehri boşaltarak kuzeye, Erbil'e doğru kaçmaya başlamıştı. Aynı gün şehri top ateşine tutarak bombalayan, 27 Mart'ta Kerkük'ün kontrolünü ele geçiren Irak ordusu için yeni hedef bir Türk ilçesi olan Altunköprü idi. 28 Mart'ta Altunköprü'ye giren Irak ordusu ile Kürtlerin çatışmaları da devam ediyordu. "İki ateş arasında kalan Türkmenlerden Irak ordusundan açılan ateş sonucu aralarında çocuk ve yaşlılarında bulunduğu 100'e yakın Türkmen katledilerek hayatını yitirmiştir".¹⁴¹

¹⁴⁰ SAATÇ, a.g.e., s. 106

¹⁴¹ SİLLELİ, a.g.e., s. 144.

Irak Ordusunun gerçekleştirmiş olduğu bu saldırılar ve katliamlar, 1991 yılının Nisan ayında binlerce Iraklı Türk'ün Türkiye ve İran sınırlarına kadar göç etmelerine sebep olmuştur. Zor arazi ve kış şartları güçlüklerle aşan ve bir kısmı yollarda hayatını kaybeden Türklerden yaklaşık 17 bin kişisi Türkiye sınırına ulaşabildi. Türkiye tarafından, Irak'tan iltica eden Türk ve Kürtlere sınırdan geçiş izni verilmiş ve 15 bin kadar Türk Şemdinli, Yüksekova, Sivas, Kangal, Kayseri, Güneşli ve Halkalı bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Irak Türklerinin içinde bulundukları durum, Türkiye'de yaşayan Irak Türklerinin tepkisine neden olmuştur. 5 Nisan 1991 tarihinde Irak yönetimini protesto etmek amacıyla, bir grup Irak Türkü, İstanbul'da Irak Başkonsolosluğu'nun önüne gelmişlerdir. Bu protesto eylemi karşısında ise, konsolosluk içerisinden göstericiler üzerine otomatik silahlarla ateş açılmıştır. Açılan ateş sonucunda ise iki Irak Türkü hayatını kaybederken bir tanesi de yaralanmıştır. Bu olaylar üzerine Türk güvenlik kuvvetleri katillerin teslimini istemiş ve konsolosluğun çevresini ablukaya almıştır. 25 Nisan 1991 tarihinde suçlu silahıyla birlikte güvenlik güçlerine teslim edilmiş ve olay yargıya intikal ettirilmiştir.¹⁴²

Türkiye'de gerçekleşen bu olaydan sonra 1992 yılında Kerkük'te Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP) bildirilerini dağıtan yedi Türk genci Irak yönetimin tarafından tutuklanmıştır. Tutuklanan bu gençlerden dördü 9 ay sonra idam edilmiş ve geri kalanları ise çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Yine buna benze bir olay 1992 yılında Kerkük'te gerçekleşmiştir. Aynı yıl evlerinden alınan Atilla Ahmet Nimet, Salih Yunus Ali, Tarık Muhammed Abdullah, Necdet İbrahim Kerim, Ali Hadi Çardağlı, Şirzat Ahmet Sait, Şirvan Süleyman Sait, Mehmet Sevit Bezirgân ve Şahin Tazeli isimlerindeki dokuz gencin, bir yıl sonra 15 Temmuz.1993 tarihinde cesetleri ailelerine teslim edilmiştir. Irak rejimi bu gençlerin ölümlerinin ABD bombardımanı sonrasında olduğunu yaymışlarsa da ailelerine vefat nedenleri idam olarak bildirilmiştir. Fakat

¹⁴² SAATÇİ, a.g.e., s. 263–270.

ailelerin bunlardan kimseye söz etmemeleri ve yas tutmamaları tembih edilmiştir.¹⁴³

2. KÖRFEZ SAVAŞINDA TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI

Türkiye, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'nin çöküşünden sonra Ortadoğu devletlerinin özellikle Arap Ülkelerinin iç işlerinin karışma politikasından uzak durmuş tarafsız bir siyaset ilkeleri ve prensiplerine dayanarak iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve tarafsız bir politika izlemiştir.¹⁴⁴ Körfez savaşında Türkiye'nin politikasını belirleyen temel faktör, savaş döneminde ve sonrasında Irak'ta ve bölgede meydana gelebilecek değişimlerin Türkiye üzerindeki olumsuz etkisini önlemeye dayanıyordu. Bölgedeki dengelerin çok hassas olması, herhangi bir değişim sonucunda Türkiye'nin toprak bütünlüğünün zarar göreceği endişesi hemen hemen tüm yetkililerin ortak görüşü olmuştu. Nitekim Özal, " *Her uluslar arası savaş, bölünme tehlikesini beraberinde taşır, böyle bir durumda yapılacak tek şey statükoyu korumaya çalışmaktır.*" demektedir.¹⁴⁵

Türkiye, Körfez krizinde dolaylı katılımı olmamış yani savaşa fiilen katılamamasına rağmen lojistik desteğini benimsemiştir. Türkiye, Körfez savaşında sadece geleneksel tarafsızlık politikasını bırakmadı, fakat daha da illeri bir adım atarak Birleşmiş Milletler (BM) siyasi kriterler doğrultusunda aktif bir politika izlemiştir. Türkiye'nin Körfez Savaşı politikası niteliğiyle ilgili farklı görüşler ortaya atıldı ve çok değişik değerlendirmeler yapılmıştır. Bazıları bu politikayı dış politika şeklinde bazıları Turgut Özal politikası ve bazıları da Batı yanlısı politikası olarak değerlendirmiştir. Türkiye, Körfez Koalisyonunun bir üyesi olarak BM tarafından Irak'a karşı uygulanan kararlarının önce kendisi uyguladı, daha sonra da diğer ülkelerin uygulaması için çaba sarf etti. Körfez krizin

¹⁴³ Ziya KÖPRÜLÜ, *Irak'ta Türk Varlığı*, Örnek Ltd Şirketi Yayınları, Ankara, 1996, s. 45.

¹⁴⁴ Mustafa KAYAR, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 187.

¹⁴⁵ Ramazan GÖZEN, "Kuzey Irak Sorunu", *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, İstanbul, 2001, s. 517.

ilkinden sonuna kadar olayların gelişimini yakından takip ederek gelişmelere ilgili uygun bir şekilde kararlar aldı ve ani uygulamaya geçmiştir.¹⁴⁶

Turgut Özal, Körfez krizinde Türkiye dış politikasına aktif politika kullanması doğrultusunda etkili olmuştur. Özal bu düşünceleri savaş boyunca oldukça aktif bir şekilde uygulamaya koydu. Türkiye ve Irak petrol boru hatlarının kapatmasında bizzat kendisi karar alma sürecini yönlendirdi; Irak'a karşı askeri hareketin yapılması sürecinde ABD Başkanı George Bush'la yakın işbirliği içinde olmuştur. kullanmalarına izin vermekte hiçbir tereddüt göstermedi. Esasında lojistik destek vermenin dışında Türkiye'nin de fiilen savaşa yer almasını istiyordu.¹⁴⁷

Özal'ın uyguladığı bu politikalar sadece muhalefet tarafından eleştirilmiyor, kendi partisi içinde de yoğun eleştiriler alıyordu. Turgut Özal'a yakınlığıyla bilinen Kaya Erdem "Ülke mekanizmasını elinde bulundurduğuna inananlar veya gerçekten kontrol edenler, sadece kendi inandıkları problemleri çözmeye kalkışmamalıdır. Türkiye açık bir tehdit olmadıkça savaşa girmemelidir."defken, Hasan Celal Güzel "Türkiye ABD'nin bir uydusu gibi hareket etmiştir. Türkiye krizin başında pozitif bir tavır talandı. Bu da BM kararları ve uluslar arası yaptırımlar sonucuydu. Özal, Türk dış politikasını krizin başlangıcıyla beraber ABD başkanı George Bush'a endeksledi. Tüm dünyaca ve Türk halkı tarafından bilinir ki, Türkiye bağımsız bir ülkedir. Ama körfez krizi sırasında ABD'nin bir uydusu gibi hareket etmiştir." diyerek açıkça Özal'ın körfez politikasını eleştiriyordu.¹⁴⁸

TSK bölgenin siyasetini ya kından takip ettiği için, Türkiye'nin Orta Doğuya dönük geleneksel tarafsızlık politikasına bağlı kalmasını istediği için Körfez Savaşında maceracı ve riskli bir politikaya karşı çıkmıştır. Özal, Türk savaş gemilerini Basra Körfezine göndermek istediğinde ve gerektiğinde Irak'a

¹⁴⁶ KAYAR, a.g.e., s. 188

¹⁴⁷ Ramazan GÖZEN, *Amerikan Kışkancında Dış Politika, Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, Liberte Yayınları, Ankara, 2000, s. 170.

¹⁴⁸ *Hürriyet* Gazetesi, 31 Aralık 1990.

karşı kuzeyden savaşa girmek istediğinde, Genel Kurmay Başkanı Necip Torumtay bu plana karşı çıktı ve istifa ederek protesto etti. Necip Torumtay 5 Aralık 1994'te yaptığı açıklamada istifa nedenlerini anlatıyor ve Özal'ın politikalarını şöyle eleştiriyordu. *“Özal Türkiye'yi bölgeye sokmak için hazırdı. Fakat Başbakan Yıldırım Akbulut ve Hükümet bunu istemiyordu, ayrıca, TSK bu tip bir operasyon için eğitilmedi, eğer bölgeye girerse çıkışı zor olacaktı. Özal'ın kafasında Musul-Kerkük'ü kapsayan, Türkiye yönetimli federal bir yapı vardı”*.¹⁴⁹

Bu durum, Özal'ın aktif dış politikasının sınırlarını ve onun özellikle güvenlik ve askeri konulardaki vizyonu gerçekleştirebilmesinin zorluğunu gösteren önemli bir olaydı. Türkiye'nin körfez savaşına ve kuzey cephesi açılması destek konusunda aktif bir politika göstermesinde Türk milli siyasetine hiçbir faydalı ve olumlu netice ortaya çıkartmazdır. Çünkü ABD ve İsrail başta olmak üzere Batılı devletler Irak'ın parçalanması ve Kuzey bölgesinde Kürt varlığını doğmasının önceden planlamışlardı. Türkiye bu planlar içinde değildi sadece bölgede önemli bir konuma sahip olduğu için savaşa katılmasını istemişlerdir.¹⁵⁰

ABD'nin isteğiyle görünürde Irak'ın Türkiye'ye karşı girişeceği saldırıları önlemek için, gerçekte ise, Irak kuvvetlerini kuzeyde bağlayarak güneye yardıma gitmelerini engellemek düşüncesiyle, NATO'ya ait çevik kuvvet hava birimi Türkiye'ye davet edildi. 42 savaş uçağından meydana gelen bu güç 6-10 Ocak 1991'de Malatya'nın Erhaç üssüne geldi. Aslında, Özal'ın isteği bir adım ötesi yani Irak topraklarına kuzeyden bir cephe açarak girmektir. Ancak eleştiriler o kadar yoğunlaşmıştı ki bu isteği gerçekleştiremedi. 17 Ocak 1991 günü ABD ve müttefikleri Irak'a hava akını başlattıklarında, İncirlik Hava Üssünü Irak'a karşı kullanmaya başladılar Türkiye savaşa girmemekle beraber Irak ile savaşan güçlere her türlü desteği verdi. 12 Ağustos'ta da Anayasanın 92. maddesinde belirtilen, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulundurulmasına izin verme yetkisi,

¹⁴⁹ Necip TORUMTAY, “Orgeneral Torumtay’ın Anıları”, **Milliyet** Yay, İstanbul, 1993, s. 103.

¹⁵⁰ KAYAR, **a.g.e.**, s. 188.

107 sayılı meclis kararı ile hükümete devredildi. Bu yetki Hükümette olmak ile beraber 5 Eylül'de 108 sayılı meclis kararı ile Körfez krizi sebebiyle, TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerinin Türkiye'de bulundurulması için yeniden bir izin alındı.¹⁵¹

Türkiye, İncirlik Üssünü Müttefik Devletlerin kullanımına açmış, fakat Irak Başkanı Saddam Hüseyin'in füze saldırısı düzenleme ihtimaline karşı Müttefik ülkeler İncirlik Üssünü kullandığını savaştan bir hafta sonra açıklamıştır. Bunun bir nedeni de Irak'ın füzelerine karşı getirilen Patriot füze rampalarının henüz yeni kuruluyordu. Patriot füze sisteminin devreye girmesinden sonra bu açıklanmış ve ardından da Irak yönetimi Türkiye'ye sert bir nota vererek İncirlik Üssünün kullanılmasını protesto etmiştir.¹⁵²

Irak ve Kuveyt'ten sonra Körfez savaşında en fazla zarar gören Türkiye olmuştur. Sadece petrol boru hattı değil, transit ticaret, turizm, sigortacılık, hizmetler ve ulaşım sektörleri yer almıştır. Irak'la ticaret yapan birçok firma iflas etmiştir. Sınır ticaretinin sona ermesiyle özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinin ekonomisi durma noktasına gelmiştir. Türkiye, özellikle ABD ve çeşitli ülkelerden ekonomik zararlarının karşılanması için savaşın başlamasından 17 Ocak 1991 tarihine kadar süre zarfında Türkiye 2 milyar dolara yakın bir miktarda hibe yardımı almıştır. Fakat alınan bu yardımların devamı gelmeyince ve ambargonun da beklenmeden çok daha uzun sürmesiyle Türkiye'nin ekonomik kaybı her yıl katlanarak artmıştır. BM, Irak'a ekonomik, mali ve askeri ambargo uygulanmasına karar vermesinde bu karara ilk uyan devlet Türkiye olmuştur. Ham petrol ihtiyacının yüzde 40'ını karşıladığı Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapatmış hem de Irak ile olan ticari ve ekonomi ilişkilerini durdurulmuştur.¹⁵³

¹⁵¹ Mehmet Ali BİRAND, "Apo ve PKK", **Milliyet** Yay, İstanbul, 1992, s. 265.

¹⁵² KAYAR, a.g.e, s. 189.

¹⁵³ Rıfret YİNANÇ, Körfez Krizi'nden Günümüze Irak'ta Gelişmeler ve Türkiye, **Kök Dergisi**: Sayı 2.Bahar 2003, s. 125.

Türkiye aktif olarak katılmadığı savaşta, dolaylı olarak da olsa savaşın sıcaklığını en fazla yaşayan ülke oldu. Türkiye'nin Körfez Krizine ilgili dış politika sürecini tayin eden iki perspektif görüşü oluşmuştu. Sivil ve askeri bürokrasi temkinle hareket edilmesini, risklerin hesaplanmasını isterken, Cumhurbaşkanı Turgut Özal, farklı bir görüş anlayışı içerisinde olmuş ve daha aktif bir politika izlenmesini ve bölgede oluşan kriz sonrasında Türkiye'nin oynayacağı role uygun düşecek bir ağırlık elde etmesini istiyordu. Yani Krizin başından beri Özal'ın dış siyasi perspektifinde, Türkiye bu olayların içinde olması ve aktif rol oynamasını benimsemiştir. Sonuçta sivil ve askeri bürokrasi doğrultusunda Türkiye izleme ve temkinli davranma politikasında olumsuz karar ortaya çıkarken, Körfez Savaşı'nın Türk dış politikası üzerine olumsuz tesirli bir hareket olmuştur. Körfez Krizinde, Türkiye izlediği politika anlayışı çerçevesinde hem ekonomisine hem de körfez Savaşından çıkan neticede kendi lehine olumsuz etkilemiştir. Körfez Savaşı sonrasında Türkiye'nin hemen yanı başında Irak'ın Kuzeyinde ortaya çıkan otorite boşluğu ve Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit eden riskli bir bölge meydana getirmiştir.¹⁵⁴

2.1. Güvenli Bölge Oluşumu

Irak, isyanların bastırılması sırasında uyguladığı aşırı şiddet ile müttefiklere ülkesinde askeri olarak kalabilmeleri için gerekli olan meşru zemini kendi elleriyle hazırlamış oldu. Türkiye ve İran'ın girişimleri ile Fransa, mültecilerin durumunu BM Güvenlik Konseyi'ne götürdü. BM Güvenlik Konseyi, 5 Nisan 1991'de 688 sayılı karar ile Irak topraklarında mültecilerin ülkeye güvenli dönüşünün sağlanabilmesi için bir "Güvenli Bölge" kurulmasını kararlaştırdı. 6 Nisanda Irak, 688 sayılı karar resmen kabul etti. 7 Nisanda Müttefik güçler kuvvetlerini Irak'tan çekmeye başladılar. Bu tarihten sonra Kuzey Irak Kürt Federe Devleti'nin temellerini atan gelişmeler yaşandı. 8 Nisanda Avrupa Topluluğu Kürtler için Kuzey Irak'ta BM tarafından desteklenecek ve korunacak güvenli bölgeler oluşturulmasını önerdi. 10

¹⁵⁴ a.g.m., s. 126.

Nisanda ABD, Irak'a bir kesin uyarı vererek 36. paralelin üstündeki bölgelerdeki tüm askeri hareketlerini durdurmasını istedi. 12 Nisanda Irak'ın Kürtlere saldırısını önlemek amacıyla 36. paralelin kuzeyi, bilhassa Zaho ve çevresi, "Güvenli Bölge" ilan edildi.¹⁵⁵

36.Paralelin hattı inşası sırasında, Türkmenlerin bir az kısmı Irak'ın Kuzeyinde ve büyük bir kısmının merkezi hükümetin kontrolünde kalmasıyla Türkmenlerin ikiye bölünmesine ek olarak, politik açıdan çok zayıf kalmalarına yol açmıştır. Mayıs 1991 tarihinde ABD ve İngiltere tarafından Irak'ın Kuzeyinde 36.Paralelin inşasında sonucunda bu durum Kürtlerin lehine ve Türkmenlerinde aleyhsine olmuş ve Türkmenleri politik ve coğrafya açısından da ikiye bölmesine yol açmıştır. Bu bölgede kalan Türkmenler Baas partisinin baskı ve asimilasyon politikalarıyla karşı karşıya kalmışlardı. İşte bir yandan Kürt grupların baskısı diğer yandan ise Saddam baskısı esirgemeyen devam etmiştir. Ayrıca Kerkük ve Musul'u 36.Paralelinin içerisine alması durumunda, Türkmenler siyasi ve askeri güce sahip olabilirdi ve bugün Irak'ın siyasi yapılandırmasında etkili olabilirdi. Amerika öncülüğünde Irak'ın kuzey bölgesinde 36.paralelin 17 Nisan 1991 tarihinde ilan edildikten sonra Irak silahlı kuvvetlerinin bu bölgeye girişi yasaklanmıştı. Süleymaniye bölgesi 36.paralelin güneyinde olmasına rağmen güvenli bölgeye dâhil edilmiş, batıda Musul 36.paralelin kuzeyinde kalmasına rağmen güvenli bölgeye alınmamıştı. Erbil, Kürt Federasyonu'nun başkenti olarak görüldüğü için güvenli bölgeye dâhil edilmiş ve burada yaşayan Türkmenler de bu yüzden Güvenli Bölgede kalmışlardı. Güvenli Bölge içinde kalan bir başka bölge ise, Süleymaniye yakınlarındaki Kifri kasabasıydı. Ancak Türkmenlerin birçok kısmı Irak yönetiminin insafına terkedilmiştir. Aslında bu ilginç uygulamanın en önemli sebeplerinden biride Türkiye'yi petrol ve Türkmen bölgesinden uzak tutmak idi. Kuzey Irak olarak adlandırılan bölgenin Irak hükümetinin

¹⁵⁵ Kemal KİRİŞÇİ, "Huzur Mu Huzursuzluk Mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası (1991–1993)", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Ankara, 1995.

denetiminin dışına çıkarılması, Türkiye açısından çok büyük sorunları da beraberinde getirmiştir.¹⁵⁶

36. Paralelin Türkiye tarafından kabul edilmesi Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi hakkındaki politikasının zayıf bir a yağını oluşturmuştur. Bu arada Süleymaniye ile aynı durumda olan Kerkük'ün de Güvenlik Bölgeye alınması gündeme gelmiş, ancak Türkiye Kerkük'ün güvenli bölge dışında kalması için çaba sarf etmiş bu konu Türkiye için stratejik bir tercih olmuştur. Ancak bu politikanın uygulanmasında Türkiye başka bir amaçla hareket etmiştir. Türkmenlerin açıdan en önemli merkezi sayılabilecek Kerkük'ün, bu bölgenin dışında bırakılma tercihinin arkasında yatan neden, Kerkük petrolünün bu bölgeyi ekonomik olarak beslenmesi ve Irak'ın Kuzeyinde bağımsız bir yapıya gidilmesinin önünü kesmektir. Ancak Türkiye'nin bu stratejik tercihin doğal sonucu olarak Saddam Hüseyin'in kontrolünde olan Kerkük'te güçlü bir Irak Türkmen muhalefetine örgütlenmemesi Türkiye'nin Kürtlere karşı Kerkük açısından Türkmen faktörünü ön plana çıkarmasını engellemiştir. Bunun sonucu olarak Türkmenlerin gücü 1991 tarihinden ve 8 Nisan 2003 tarihine kadar sadece Erbil, Kifri ve birkaç yerleşim merkezi ile sınırlı kalmıştır.¹⁵⁷

2.2. Çekiş Gücü Yerleşimi

Körfez savaşıdan sonra 5 Nisan 1991 tarihinde, Irak Silahlı Kuvvetlerinin saldırısından kaçan Irak Kürtlerinin Türk ve İran sınırlarını zorlayarak girmek istemeleri ve Ankara'nın müttefiklere çağrıda bulunması üzerine, "acil insani yardım sağlamak" amacıyla başlamış olan uluslararası bir faaliyettir. ABD, İngiltere, Fransa, Kanada, Almanya ve İtalya tarafından yürütülen, yardım malzemesinin ihtiyaç oktalarına havadan ulaştırılması çabasının yetersiz kalması sonucu Cumhurbaşkanı Özal ve Başkan Bush arasında yapılan bir telefon görüşmesinde mutabakata varıldığı zere, ABD'nin yardım çalışmalarının boyutlarını genişletmek ve bir plan dahilinde ülkemize

¹⁵⁶ SİLLELİ, a.g.e., s. 149.

¹⁵⁷ HÜRMÜZLÜ, a.g.e., s. 190.

askeri yardım personeli getirerek, çeşitli yerlerde de malzeme depolamak önündeki talebi olumlu karşılanmıştır.

BM Güvenlik Konseyi tarafından 688 sayılı alınan bu karar¹⁵⁸ uluslararası işbirliğinin etkin bir şekilde harekete geçirilmesi için ortam hazırlayarak kuzey Irak'ta "Huzur Operasyonu" olarak bilinen "güvenlik bölgesi" oluşturulması önündeki süreci başlattı. Daha sonra John Major'ın (Dönemin İngiltere Başbakanı) alışmaları, James Baker'ın (Dönemin ABD Dışişleri Bakanı) Türkiye'de sınır bölgesinde gördükleriyle ilgili raporu, Başkan Bush'un 10 Nisan 1991'de Irak'ın, 36. paralelin kuzeyinde uçuşlarını ve askeri hareket yapmasını yasaklamasına yol açtı.¹⁵⁹ Bu karar iki açıdan önemlidir: Birincisi, Milletler Cemiyeti'nin 1925/26 sayılı kararından sonra ilk defa Kürtlere adları ile hitap edilerek konu uluslararası alana getirildi ve statüleri yükseltildi. İkincisi ise, Birleşmiş Milletler ilk defa bir ülkenin içişlerine katılmada bu kadar ısrarlı bir tutum izledi. Böylece Huzur Operasyonu, (kuzey Irak'ta, Irak yetkililerinin kontrolü dışında bir bölgenin ortaya çıkmasını sağladı. bu olay "devletlerin ülke bütünlüklerine saygı" prensibinin ihlal edilmesinin bir işareti almakla birlikte, Türkiye açısından da büyük bir güvenlik kaygısının ortaya çıkmasına neden oldu. Bu şekilde Türk Hükümeti'nin bu sorunun çözümü için başvurduğu çare, başka bir sorunu ortaya çıkartmıştır.¹⁶⁰ Sığınmacıların Türk topraklarını terk etmeleri ve geri dönmeleri konusunda ikna edilmeleri için tek yoldu. Özal'ın amacı bu insani yardımları sığınmacılara Türk sınırlarının dışında sağlamaktı, Özal'a göre bu insanlara ancak Irak tarafındaki düzlüklerde hizmet verilebilirdi. Bunun için de bu Bölgede Irak'ın saldırıları önlenmeliydi.¹⁶¹

Sığınmacıların içinde bulunduğu kötü şartlar genel olarak dünyanın ilgisini Kürtler üzerine çekti ve Türkiye Kürtleri de etnik akrabalarına yardım

¹⁵⁸ ORAN, **a.g.m.**, s. 63.

¹⁵⁹ Sertaç BAŞEREN, "Huzur operasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Harekâtın Hukuki Temelleri", **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 1996, Cilt II, Sayı 1, s. 228.

¹⁶⁰ KİRİŞÇİ, **a.g.m.**, s. 275.

¹⁶¹ ORAN, **a.g.m.**, s. 160.

etmek için seferber oldular. Kendi içinde bulundukları yoksul şartlara rağmen Güneydoğu'daki yerleşim yerlerinde para toplandı, gerekli malzemeler satın alındı ve yardım konvoyları oluşturuldu. Bu sınır ötesi dayanışma hali, gelişen ayaklanmayla birleşince, Türk otoritelerini kaygılandırdı ve Huzur Operasyonu'nun oluşması sürecini hızlandırdı.¹⁶²

1991 Temmuz'unda yaklaşık 20.000 askerden oluşan askeri güçlerini Kuzey Irak'tan çekerken, Huzur Operasyonu'nun birinci bölümü tamamlanmış ve Türkiye'de konuşlandırılan, daha sonra "acil tepki gücü" veya "Çekiç Güç" olarak da adlandırılan Huzur Operasyonu'nun ikinci kısmı devreye girmiştir. Bu çerçevede Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı ile oluşturulan uygulamanın bir uzantısı olan "Çekiç Güç", Kuzey Irak halkına karşı Bağdat Yönetimi'nin girişeceği bir saldırıyı caydırma ve gerektiğinde müdahale etmekle görevlendirilmiştir.¹⁶³

Türkiye'nin daveti üzerine gelen ancak bir süre sonra "çıkartılamaz hale gelen" Çekiç Güç kısa bir süre sonra KDP, KYB ve diğer küçük Kürt Partileri ile ilişki kurduğu gibi PKK ile de temas kurduğu söylentilerini çıkartmıştır. Çekiç Güç'ün varlığının, Kuzey Irak'ta devlet otoritesinin sağlanmasını engellemesi ve PKK ile ilişkisinin tespit edilmesi, bu güce karşı sert ama sonuçsuz tepkilerin oluşmasına neden olmuştur.¹⁶⁴

Bu tartışmaların en önemli nedeni de, bu gücün Türkiye'de konuşlandırılmasının yasal dayanakları olmuştur. TBMM 107, 108 ve 126 sayılı kararları çıkararak bu gücün dayanaklarını belirlemiştir. 107 sayılı karar ile Türkiye bir saldırıya uğrarsa yabancı askerlerin gelmesine" izin verdi. 108 sayılı kararda uçakların "davet edilmesi", bu uçakların "kullanılma" izni içinde 126 sayılı karar kullanıldı. Çekiç Güç hakkında bu kadar yazılıp,

¹⁶² BARKAY, "Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşından Bu Yana Türkiye ve Irak", **Avrasya Dosyası** (Irak Özel), Sonbahar 2000, Cilt 6, Sayı 3, s. 32.

¹⁶³ Tayyar ARI, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset**, Savaş ve Diplomasi, Alfa Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2005, s. 231.

¹⁶⁴ Ümit ÖZDAĞ, "PKK ve Kuzey Irak", **Avrasya Dosyası**, (Kuzey Irak Özel), İlkbahar 1996, Cilt 3, Sayı 1, s. 89.

çizilmesine, kamuoyunda tepki toplamasına rağmen, MGK önerisi ve TBMM onayı ile Çekiç Güç görevine devam etmiştir.¹⁶⁵

2.3. Türkiye-Irak ilişkileri

Körfez Savaşından sonra Irak, destek bulabilmek amacıyla Türkiye'ye baskı yapmaya başlamıştı. Irak, Türkiye'ye karşı, batılı ülkelere nazaran daha güçlü, Kürt sorunu ve Türkiye'nin Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapanmasından uğradığı zarar gibi, argümanlar kullanmaktaydı.

Savaş sona ermişti ancak, Cumhurbaşkanı Özal'ın, o güne kadar alışılmadık bir şekilde gelişmeleri yönlendirmeye ve hükümeti devre dışı bırakmaya çalışması, Türkiye içinde önemli gelişmelere sahne olmuştu. Cumhurbaşkanı Özal'ın, Kuzey Irak'ta ikinci cephe açılması isteği ve bu konudaki çalışmaları, özellikle Musul ve Kerkük'e ilişkin bazı planlarının olduğu izlenimi vermesi, hükümeti ve TSK'yi şüpheye sevk etmişti. Özal, bu dönemde Saddam'ın devrileceğini, Irak'ın parçalanacağını ve Ortadoğu'nun haritasının yeniden çizileceğini belirterek, Türkiye'nin aktif bir politika izlemesini ve hakkı olan payı almasının gerektiğini belirtiyordu. Irak'ın Türkiye'ye saldırması ya da İran veya Suriye'den birinin Irak'a girmesi durumunda Türk ordusunun da Irak'a gireceğini belirtmesi ve TSK'nin hazırlanması konusunda hükümeti atlayarak talimatlar vermesi ve bazı uluslar arası konularda hükümetten bağımsız hareket etmesi iç siyasette Dışişleri Bakanının ve Milli Savunma Bakanının istifalarına neden olmuştu.¹⁶⁶

¹⁶⁵ ORAN, **a.g.m.**, s. 81–83.

¹⁶⁶ SİLLELİ, **a.g.e.**, . 133.

3. KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI KUZEY IRAK'TAKİ GELİŞMELER

3.1. Irak'ın Kuzeyinde de Facto Bölgenin Oluşumu

Güvenlik Bölgesi'nin oluşturulmasıyla Irak'ın, Kuzey Irak'tan askerleriyle birlikte tüm idarî memurlarını da çekmesi bölgede bir anlamda idari kaos doğmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Washington'un teklifi ve Ankara'nın oluruyla Kuzey Irak'ta bir seçim yapılarak, bunun sonucunda oluşacak siyasî otorite sayesinde bölgedeki siyasî ve idarî sorunların çözümlenmesi hedeflenmiştir. Bu suretle 19 Mayıs 1991 tarihinde yapılan seçimlere Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP) katılmamıştır. Seçim sonucunda oyların % 45'ini Kürdistan Demokratik Partisi (KDP), % 44'ünü Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB), % 5'ini Kürdistan İslâmî Hareketi, % 3'ünü Kürdistan Sosyalist Partisi, % 2'sini Irak Komünist Partisi ve geri kalanını da diğer Kürt örgütleri almışlardır. Ancak bölgede kabul edilen seçim sisteminde % 7'lik bir baraj konulması nedeniyle parlamentoda milletvekili dağılımı 50 Kürdistan Demokratik Partisi (KDP), 50 Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve 5 diğer partilere olmak üzere gerçekleşmiştir. Kuzey Irak'ta bir de facto (fiilî) devletin oluşturulması böylece hemen başlamıştır. Kısa sürede Irak bayraklarının yerini Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)'yi simgeleyen bayraklar almıştır.¹⁶⁷

Birleşmiş Milletler korumasında bölgede kurulmaya başlanan yapı, bir süre sonra o zamana kadar istedikleri fakat bir türlü sahip olamadıkları fırsatları Kürtlerin ayağına getirmiştir. Güvenli Bölge'nin oluşturulmasından sonra hızla gelişmeye başlayan de facto Kürt Devleti artık kurumlarını sağlamlaştırma yoluna girmeye başlamıştır. Sonunda 4 Temmuz 1991'de Bakanlar Konseyi başkanı olarak Fuad Masum atandığında de facto Kürt Devleti için bir hükümet yaratma süreci tamamlanmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Serhat ERKMEN, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", *Avrasya Dosyası*, C. 8, S. 4, ASAM Yayınları, Ankara Kış 2002, s. 165.

¹⁶⁸ *a.g.m.*, s. 157.

4 Ekim 1992 tarihinde de Kürt parlamentosu Federal bir devletin parçası saydığı Kürdistan Federal Kürt devletini ilan etmiştir. Kuzey Irak'ta kurulan federal yapısının gelişim in ardından Kürt liderleri özellikle KDP Başkanı Mesut Barzani, Türkiye'nin endişelerini gidermek için amaçlarının Irak'tan ayrılmak olmadığı konusunda defalarca açıklama yapmak zorunda kalmışlardı. Kürtlerin Kuzey Irak'ta kurdukları Federal yapıyı amaçları da belli gelecek düşündükleri Irak'tan ayrılmak ve Kürdistan Devletini kurmaktır. Ama bir yandan O dönemde Irak Ulusal Konseyi içinde, öte yandan Kürt gruplar arasında görüş ve fikir birliği olmayışı, özellikle iki büyük Kürt gruplar KDP ve KYB arasındaki görüş birliği olmayışı ve çatışmaların yaşanması Irak'ta yeni yapılanma sürecinin gelişimini engellemiştir. Ayrıca 1991 tarihinde Birinci Körfez Savaşı sonrasında Kürt grupların Kuzey Irak'ta güvenliğinin sağlanmasında, Türkiye devletinin büyük ve önemli rolü olmuştur. Savaştan sonraki süreçte Batı'nın da desteğiyle Kürtler kendi kendini yönetme noktasına önemli mesafeler kaydetmişlerdir. Türkiye'nin en çok endişelendiği ve çekindiği gelişmelerden birisi olan Kuzey Irak'ta bir Kürt devletin siyasi oluşumu, Türkiye'nin davet ettiği Çekiç Güç'ün sağladığı güvenlik sayesinde çekirdek bir yapı olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun en önemli aşaması Mayıs 1992 tarihinde Kuzey Irak'ta seçimlerin yapılması ve bir Kürt parlamentosunun kurulmasıdır. Iraklı Kürtler seçim konusunda Ankara'ya bilgi verirken bunu parlamento secimi değil, belediye seçimleri olarak sunmuşlardı. Çekiç Güç'ün yerleşmesinin ardından, Türkiye devletinin ağırlığını koymasıyla, Kuzey Irak'taki gelişmelerle daha yakından ilgilenmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım, Türkiye'nin bölgedeki gelişmelere dahil olarak aleyhine bir durumun ortaya çıkmasını önlem esi şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye bundan sonra bölgedeki gelişmelerin içinde doğrudan yer almaya başlamıştır. Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) başkanı Mesut Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) başkanı Celal Talabani'nin 1992 tarihinde Ankara'ya gelerek görüşmelerde bulunmaları, kendilerine Türkiye tarafından diplomatik pasaport verilmesi, Ankara'da

temsilcilik açmalarına izin verilmesi ve Türkiye'nin bölgede bazı alt yapı çalışmalarında bulunması bu gelişmelerin bir parçasıdır.¹⁶⁹

Bu durum Türkiye'nin bu yapının bir devlet halini alması ve Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasıyla ilgili kaygılarını dile getirmesine yol açmıştır. Türkiye, yeni kurulan hükümeti tanımadığı gibi, bu oluşumu bölge barışı ve Irak'ın toprak bütünlüğü açısından tehlikeli bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Bu gelişme üzerine Türkiye, İran ve Suriye Ankara'da üçlü bir toplantı düzenleyerek Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasına yönelik gelişmelere karşı duyarlılıklarını ortaya koymuşlardır.¹⁷⁰

3.2. Kuzey Irak'ta Irak Muhalefedinin Toplantısı

Körfez savaşıdan sonra Irak Muhalefeti Ekim 1992'de ilk defa Kürtlerle Kuzey Irak'ın Selahaddin kentinde buluşmuştu. Mesud Barzani, Sünni general Hasan El-Nakip, Şii dini lider Seyyid Muhammed El-Ulum bu toplantıda bir araya gelmişti. Ekim 1992'de, Irak Ulusal Kongresi (IUK)'nin yaptığı bu toplantıda tüm Irak'ı kapsayacak ulusal bir meclis ve hükümet kurulması kararlaştırılmıştı. Toplantıda, "Irak'ın Gelecekteki Yönetim Şekli Federasyondur" karar alınmış, böylece Kürtlerin federasyon karan, Irak Sünni ve Şii Arap muhalefetince de kabul edilmiş oluyordu. Lakin bu karardaki federasyon ifadesi, özellikle Kürtler ve Şiiler tarafından farklı yorumlanmakta idi. Kürtler gevşek bir federasyondan yana iken, Şiiler federasyonu "eyalet" olarak yorumlamakta idiler. Liberal ve diğer gruplar ise, ABD veya Almanya benzeri bir sistemi tercih ederken Şiilerle ortak yanları en az, yedi veya sekiz eyaletten oluşan bir Irak'ı düşünmeleri idi. Kürt gruplar ise, üç bölgesi (Kürt, Şii Arap, Sünni Arap) bir federal Irak projesini desteklemekte idiler. Türkmenler ve Suriye'de faaliyet gösteren marjinal gruplar olarak kabul edilen Arap Milliyetçisi gruplar ise üniter bir Irak'ı ve o günkü idari yapıyı savunmakta idiler.¹⁷¹

¹⁶⁹ KAYAR, a.g.e., s. 226.

¹⁷⁰ ARI, a.g.e., s. 581.

¹⁷¹ <http://www.iraqiturkman.org.tr/sivasidurum.html> 4 Ağustos, 2007.

3.3. Kürtlerin Çatışması

1992 yılında yapılan yerel seçim, Kürt Parlamentosunun kurulması ardından bölgedeki Kürt varlığı daha resmi ve özerk bir nitelik kazandı. Celal Talabani (KYB) Kürdistan Yurtseverler Birliği ve Mesut Barzani (KDP) Kürdistan Demokratik Partisi) önderliğinde iki grup olarak birleşen Kuzey Irak Kürtleri, Kürt Parlamentosu'nu eşit üye sayısı ile kurdular. Fakat bu iki şahsiyet etrafında gelişen olaylar ve Kürt Otonom Bölgesi'nin gün geçtikçe de daha resmi ve de uluslararası nitelik kazanmasıyla bu iki lider arasındaki koltuk kavgası ve ayrılıklar da çoğaldı. Özellikle ambargoya karşı Türkiye ile yapılan kaçak ticaretten alınan vergilerin paylaşılması ve korunması konusunda büyük anlaşmazlıklar çıkmıştır.¹⁷²

Karşılıklı yolsuzluk iddiaları ile başlayan sorunlar, iki partinin Irak dışında Washington'da ayrı ayrı ofislerini temsilciliğe benzer bir yapıda açmaları ile dış politikaya da yansımıştır. Sonunda 1994 yılında KDP ve KYB arasında sıcak bir çatışmaya dönüşen anlaşmazlık iki yıl sürmüş ve binlerce kişinin ölümüne yol açmıştır. KDP ile KYB, Amerika'nın desteğiyle Londra'da yeni bir ateşkes anlaşmasını görüşmek üzere bir araya getirilmiş, fakat bu iki grup arasındaki siyasi çekişmeye son verebilme amaçlı anlaşma çabaları bir sonuç vermemiştir. KYB adına görüşmelere gelen Adnan Müftü, anlaşmaya vardıklarını söylese de ertesi gün KYB tankları Erbil'e girmiştir. KYB'nin lideri Talabani'nin İran tarafından desteklendiğini ve İran kuvvetlerinin de Kuzey Irak topraklarına girdiğini açıklayan KDP lideri Barzani, Bağdat'tan yardım istemiştir. Talabani, Barzani'ye karşı İran'ı arkasına alarak kendisini korumaya alırken Barzani de bu duruma kendisini Bağdat'ın, Saddam'ın tarafına yerleştirerek cevap vermiştir. Bir hayli zayıflamış olan ve uluslararası gücünü aktüel bir duruma getirmek isteyen Saddam Hüseyin bu durumdan yararlandı ve BM'in kararlarını hiçe sayarak hemen askeri güçlerini Kuzey Irak'a gönderdi. KYB kuvvetlerini kendi egemen oldukları bölgeden bile

¹⁷² Hasan ÖZMEN, “Kuzey Irak'ta Kürt Partileri Arasındaki İhtilafların Nedenleri”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3 Sayı: 1 İlkbahar 1996, s. 59 – 60

çıkarmayı başardı. Dolayısıyla IKDP ve Irak kuvvetleri tarafından Kuzey Irak kontrol altına alındı. KYB'nin, ABD'nin bölgede egemenliğinin artırmasını kabul edemeyeceği bir güçle ittifak yapması sonucunda da, ABD KYB'nin sınırlara kadar sürülmesine izin vermiştir.¹⁷³

3.4. ABD'nin Kuzey Irak Politikası

Körfez Savaşı Sonrası ABD'nin Kuzey Irak politikasının temelinde "Petrol" ve "Ortadoğu'nun Kontrolü" ve bunun aracı "Kürtler" yatmaktadır.¹⁷⁴ Irak'ın Ortadoğu'yu kontrol eden iki noktadan biri olan Kuveyt'i işgal etmesine verdiği sert tepkinin nedeni Kuveyt'in Ortadoğu'ya açılan kapı olması yani stratejik öneminden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Ortadoğu petrolü ile ihraç ve ulaşım yolları korunmalıdır. Bu korumanın bölgede yaşayan destekçiler olmadan devam etmesi mümkün değildir. Bunun yanı sıra Irak, hür dünyanın enerji ihtiyacını karşılayan hayati bölgelerden birisidir. Dolayısıyla ABD'nin hayati menfaatleri bakımından bu bölgedeki gelişmeleri kontrol altına almak zorundadır. Ayrıca Kuzey Irak, Çifte Muhasara politikasına güç kazandıracak bir alan olarak görülmektedir. Bunun için de bölgenin bugün için iki "asi" devleti olan İran'la Irak'ı kuşatmaya devam etmek. Ayrıca Saddam Hüseyin'i düşürerek yerine kendine yakın bir başka diktatör getirmek. Diktatör, çünkü hem Irak birdenbire demokrasiye geçmek için yeterli düzeyde gözükmemektedir, hem de Irak'ta demokrasi bu ülkenin parçalanması anlamına gelebilecektir.¹⁷⁵

¹⁷³ Hasan YILMIZ, "Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası", **Avrasya Dosyası**, Cilt:6 Sayı: 3, s. 89.

¹⁷⁴ Mehmet KOCAOĞLU, "Petrolün Kuzey Irak'ın Oluşumunda Oynadığı Rol", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3 Sayı: 1 İlkbahar 1996, s. 50.

¹⁷⁵ Baskın ORAN, **Kalkık Horoz Çekiç Güç Ve Kürt Devleti**, Bilgi yayınları, 1998, 2. Baskı, İstanbul, s. 265.

3.5. Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

3.5.1. Kürtlere Yönelik Politikası

Körfez savaşından sonra BM Kuvvetleri karşısında tutunamayan Irak, Kuzey Irak'la birlikte belirsizlik ve kaos içine sürüklenmiş, Kürtlerin başarısız isyanı ve Saddam'ın hışmına karşı duyulan korku Türkiye'yi bir sığınma kampına dönüştürmüştü. 1988 ve 1991 arasında 60 bin Kürt mültecinin mevcudiyeti, Türkiye ve Batı Avrupa arasında önemli bir sorun kaynağı halini almıştı.¹⁷⁶ Çekiç Güç'ün ilk amacı sığınmacı kriziyle başa çıkmaktı. Daha sonra bu amaç Saddam Hüseyin'e bağlı birliklerin Kürtlere saldırmasını önlemek ve böylece yeni bir sığınmacı krizinin engellenmesi olarak değişti. Ancak zaman ilerledikçe Türkiye Çekiç Güç'ün kendisi açısından beklenmedik iki olumsuz sonucuyla karşı karşıya kaldı. Birincisi, Irak güçlerin bölgeden çekilmesi sonucu ortaya çıkan siyasi boşluk tan PKK'nın yararlanması. İkincisi ise, bu boşluğu doldurmak amacıyla bölgedeki Kürt grupların fiilen bir idari yapılanma başlatmaları oldu. Yıllardır bağımsızlık hayaliyle yaşayan Iraklı Kürtler bu fırsatı kaçırmak istemediler.¹⁷⁷

Mayıs 1992 tarihinde Kuzey Irak'ta seçimlerin yapılması ve bir Kürt parlamentosunun kurulmasıdır. Irak'ın Kuzeyinde Kürtler tarafından yapılan seçim ve kurulan Kürt parlamentosu Türkiye Hükümetini çok rahatsız etmiştir. Çünkü Kürtler iyi niyetli hareket etmediler ve Batı ülkelerin desteğiyle Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurmayı planlıyorlardı. Kürtlerin hedefi bir Kürt devleti kurmak ve bu Kürt devleti içine Musul ve Kerkük'ü de almak için mücadele etmektedirler. Kürtler, İsrail başta olmak üzere ABD ve Batılı ülkelerin desteğini arkasına alarak Kuzey Irak'ta planlı ve aşamalı bir şekilde hareket etmeye başladılar. İlk önce Kürtler için Özerk Bölgesi istemesi ve sonra Federalim Bölgesi ve son aşama hedefleri ise bağımsız bir Kürt Devleti

¹⁷⁶ KİRİŞÇİ, a.g.m., s. 10.

¹⁷⁷ YİNANÇ, a.g.e., s. 130.

kurmadır. Çekiç Güç'ün yerleşmesinin ardından Türkiye'nin Kuzey Irak politikasına ağırlığını koymasıyla, Kuzey Irak'taki gelişmelerle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Türkiye dış politikasında Irak ile ilgili esas konusu Kuzey Irak'ta Kürtlerle ilgili gelişmeler ve bölgede gelişmeleri yakından takip altına almak maksadıyla üç yönlü bir politika yapmaya başladı: ilki Kuzey Irak Kürt politikası, ikincisi KYB politikası ve üçüncü KDP politikasıdır. Her grupta ayrı ayrı bir şekilde muamele etti. Türkiye, Kürt siyasi partilerle her siyasi parti ile farklı ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Mesut Barzani başkanlığındaki KDP Türkiye ile PKK konusunda anlaşıyordu, KYB ise tam tersi anlaşmamasına rağmen PKK'nı kendi bölgesinde barındırıyordu.

1992 tarihinden sonra bu yaklaşım Türkiye'nin bölgedeki gelişmelere dâhil olarak kendi aleyhine bir durumun ortaya çıkmasını şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye bundan sonra bölgedeki gelişmelerin içinde doğrudan yer almaya başlamıştır. KDP lideri Mesut Barzani ve KYB lideri Celal Talabani'nin 1992 tarihinde Ankara'ya gelerek görüşmelerde bu konuları, kendilerine Türkiye tarafından uluslararası kırmızı diplomatik pasaport verilmesi, KYB ve KDP Ankara'da temsilcilik açmalarına izin verilmesi ve Türkiye'nin bölgede bazı alt yapı çalışmalarında bulunması bu gelişmelerin bir parçasıdır. Kuzey Irak'ta Kürtler tarafından Erbil'de Kürt Federal devletinin kurulmak istenmesidir.¹⁷⁸

Kurulacak bağımsız bir Kürt devleti Türkiye'nin ulusal güvenliğini çok değişik şekillerde tehdit edebilme potansiyeline sahiptir. Kurulacak bir Kürt devleti, her şeyden önce, bölgedeki mevcut ulusal sınırların değiştirilmesinin pekala mümkün olduğunu gösterecek ve benzer bir oluşumu Türkiye sınırları içinde gerçekleştirme amacıyla olan PKK için bir örnek teşkil edecektir. Böylesi bir devletin kuracağı muhtemel ittifaklar yada himayesi altına gireceği güçlü bir devlet aracılığıyla Türkiye'yi tehdit etmesi, PKK ile işbirliği yaparak veya onun güdümünde kalarak Türkiye'den toprak talebinde bulunması çok kuvvetli ihtimallerdir. Mevcut ve kurulması düşünülen petrol- doğal gaz boru

¹⁷⁸ SİLLELİ, a.g.e., s. 145.

hatlarıyla, gelecekte daha da önem kazanacak olan su kaynaklarının üzerinde kurulması düşünülen bir Kürt devleti müttefik bulmakta hiçte zorluk çekmeyecektir. İşte bu ve daha saymadığımız birçok stratejik açılımlar Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının çok yönlü ve gelişmiş olmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'nin uzun bir süredir Kuzey Irak'taki Kürt varlığına karşı net bir politikası bulunmamaktaydı. Türkiye, Kuzey Irak'ı, içinde bulunduğu 'Güç Boşluğu' sebebiyle ve Çekiç Güç'ün kendi topraklarından Irak'taki operasyonlarına devam etme iznini elinde bulundurması avantajı dolayısıyla PKK gerillalarını kolayca takip edebileceği ve gerektiğinde de girip çıkacağı bir avuç toprak olarak görüyordu. Türkiye'nin siyaset çizgisini oluşturan bürokratların Kuzey Irak'ı ve Türkiye'deki 'Kürt Sorunu'nu sadece bir "İç Güvenlik" ve "PKK Terörü" meselesi olarak algılamalarından dolayı, Kuzey Irak'ta bulunan Kürt liderler önemsememekle birlikte Kuzey Irak'ta ABD yardımıyla oluşturulan " Kürt Otonom Bölgesi "de dikkate alınmamıştır. PKK, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'ne karşı operasyonlarını Suriye dışında Kuzey Irak ye İran'dan sürdürüyordu. Bu nedenle de Türk Ordusu Körfez Savaşı sona erdiğinden beri zaman zaman Kuzey Irak'a giriyor ve gerektiğinde de uzun süre bu topraklarda kalıp PKK gerillâlarına ve PKK kamplarına karşı savaşıyordu.¹⁷⁹

Terörist örgütün bölgenin ekonomik kalkınmasına darbe vurması, despotizmin her türlü yöntemlerini uygulaması, ideolojisinin komünizme yakın olması, Türkiyeli ve Kuzey Iraklı Kürtleri sindirmeye çalışması, ilk etapta KDP'li ve KYP'li Kürt grupların Türkiye'nin yanında yer almasına sebep olmuştur.¹⁸⁰

¹⁷⁹ www.turkiye.net/mbinay/news/analizII.htm, 13 Mart 2008

¹⁸⁰ www.hakikat.com./dergi/83/sevr.html, 18 Haziran 2008

3.5.2. Türkiye'nin Türkmen Kartı

1990'lı yıllarda artış gösteren, bölgedeki siyasi çekişmede her ülkenin bir grubu kullanma stratejisine Türkiye de ayak uydurmakta gecikmedi ve Türkmenlerin sorunlarına daha yakından eğilme politikalarını, Irak içindeki güç çekişmelerine müdahale etme konusunda fırsata dönüştürdü. O güne kadar silahlı bir muhalefet yapmamış bulunan Türkmenler, Ankara için en ideal grubu oluşturuyordu. Gerek etnik ve gerekse de tarihi bağlar nedeniyle Türkiye'den ayrı düşünölemeyecek olan Türkmenler, Körfez Savaşı'ndan sonraki çekişmelerde Ankara için önemi her geçen gün artan bir unsur olmaya başladı. Kuzey Irak konusunda yapılan her görüşmede Türkmenleri de masaya getiren Türkiye, 1990'lara kadar fazla ilgi göstermediği soydaşları için birçok hak talep etmiş, Türkiye'nin kendileri ile ilgilenmesinden büyük sevinç duyan Türkmenler de buna sıcak baktıklarını daha sonraki politikaları ile göstermişlerdir. Türkiye'ye danışmadan hemen hiçbir karar almayan Türkmen liderler, Kuzey Irak ile Ankara arasında mekik dokumaya başlamışlardır.¹⁸¹

Güvenli Bölge ilanından sonra, Türkiye Kuzey Irak'ta faaliyetlerine ağırlık vermeye ve Türkmenlerle daha fazla ilgilenmeye başlamıştı. Türkmenlere yönelik, 1991'den 1996'ya devam eden faaliyetler giderek yoğunlaşmıştı, ancak bu faaliyetler genellikle eğitim kültürle alanlar ile Kızılay'ın gıda yardımıyla sınırlı kalmıştır. Türkiye, Türkmenlere yönelik politikasında daha ziyade sosyal konulara ağırlık vererek, Erbil'de on bir Türk ilkokulu, beş ortaokul ve bir lise ile Türkçe yayın yapan televizyon ve radyo kurmuştur.¹⁸²

¹⁸¹. <http://irak.ihh.org.tr/etnik/turkmen/turkmen.html> 31 Temmuz 2008

¹⁸². SİLLELİ, a.g.e, s. 148.

4. KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI TÜRKMENLERİN SİYASİ ÖRGÜTLENMESİ

4.1. Türkmenlerin Siyasi Örgütlenmesi

Irak Türklerinin siyasi olarak Irak'ta faaliyette bulundukları tarih olarak ise 1920 yılı gösterilmektedir. Bu yılda Irak Hükümetinin ilk teşkilatında Kerküklü bir Türkmen bakanlar kuruluna katılmış ve ülkenin yönetimine katkıda bulunmuştur.¹⁸³

Türkmenlerin ilk siyasi örgütlenme fikri, 1950'li yıllarda, 1959 Kerkük katliamında şehit edilen Ata Hayrullah tarafından geliştirilmiş, 1960 yılında Türkmen Kardeşlik Ocağının kurulmasıyla ilk defa kültürel bir kimlik adı altında siyasallaşmaya başlamıştır. Gücünü bu ocaktan alan öğrenci birlikleri, öğretmen teşkilatları, esnaf örgütleri ve gençlik hareketleri aynı söyleme bağlanmış ve yürütülmüştür. Türkmenlerin önemli bir kısmı, beklentilerini yansıttığı ve adalete olan isteklerini şekillendirdiğini düşündükleri Irak'taki İslami harekete (Türkiye'nin ilgisizliği nedeniyle de) yönelmişlerdir. Böylece 1960'lı yıllarda Kerkük'e bağlı "Tisin'de" ilk İslami hareketin hücreleri ortaya çıkmıştır. Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın liderlerinin 1977 yılında tutuklanmalarından sonra yönetim Baasçıların eline geçmiş, ocak işlevini kaybetmişti. Ocak yöneticilerinin 1980 yılında idam edilmesinin ardından, Kasım 1980 tarihinde Irak Milli Demokratik Türkmen Örgütü kurulmuş ve Irak Ulusal Demokratik Cephesi'ne üye olarak katılmıştır. Türkmen muhalefетinin ilk ortaya çıkışı 1991'deki Beyrut kongresinde gerçekleşmiştir. Buradan itibaren Türkmenlerin siyasî muhalefeti kendisini göstererek, Irak halkının diğer unsurlarıyla siyasî alanda etkileşime girmiştir. Irak muhalif grupları arasında Türkmen muhalefетinin varlığı kuvvetlenerek, 1992 Viyana

¹⁸³ Güclü DEMİRCİ, "Irak Türklerinin Demografik Yapısı", Türkler, **Yeni Türkiye** Yayınları, Cilt.2. 2002, s. 613

Kongresi, 1992'de Şaklave ve Salahaddin heyetinin toplantılarına ve 1992 Salahaddin Irak Ulusal Kongresi'ne katılmıştır.¹⁸⁴

Körfez Savaşı sonrası dönemde, ABD ve İngiltere'nin de katkılarıyla, Saddam karşıtı muhalifler desteklenirken, Iraklı Türkler de siyasi örgütlenme çalışmalarına hız vermişlerdir. Bu dönemde çeşitli siyasi partiler kuran Iraklı Türkler, 1995 yılında Irak Türkmen Cephesi'ni kurarak bu partileri bir araya getirmeye çalışmışlardır.¹⁸⁵ Irak Türkmen Cephesini oluşturan Partiler şunlardı:

1. Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP)

Türkmenlerin bölgesinde ilk siyasi parti, Irak Türkmen Milli Partisi'dir. Türklerin bölgedeki ilk partisi olan Irak Türkmen Milli Partisi 1991 yılında Ankara'da kurulmuştur. Partinin ilk başkanı Doktor Muzaffer Arslan'dır. Irak Türkmen Cephesi'nin bir üyesi olan parti, Türkmenlerin varlığından dünyayı haberdar etmeyi başarmıştır. Irak'ın kuzeyinde, Radyo - TV, basın yayın faaliyetlerinde bulunmakla birlikte ve Türkçe eğitim yapan okullar açmıştır. Bu faaliyetlerinin yanı sıra parti, 350 kişilik koruma birliğine sahiptir.¹⁸⁶

Partinin başkanı olan Yayçılı, Kerkük Meclis üyesi olması dolayısıyla, ABD yetkilileri arasında yakın ilişkileri olmuştur. Irak Milli Türkmen Partisi'nin Dördüncü Kongresi'nde Yayçılı yeniden Parti Genel Başkanlığına getirilirken IMTP'ye katılan Songül Çabuk ise genel başkan yardımcılığına getirilmiştir. Bilindiği üzere Songül Çabuk Irak Geçici Hükümet Konseyi'nde tek Türkmen üye olarak yer almıştır.¹⁸⁷

¹⁸⁴ SİLLELİ, a.g.e, s. 150–151.

¹⁸⁵ ŞİMŞİR, a.g.e, s. 212–213

¹⁸⁶ HASAN, Mazin, 'v.d.', "Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler", Irak Krizi, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s. 50.

¹⁸⁷ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 214.

2. Türkmeneli Partisi (TP)

Türkmeneli Partisi, Türkmen Birlik Partisi Adıyla Kurulmuştur. 1994 yılında Rıyaz Sarıkahye tarafından Erbil’de yeniden örgütlenmiş ve 24 Haziran 1996’daki ikinci kongresinde partinin adı “Türkmeneli” olarak değiştirilmiştir.¹⁸⁸

Türkmeneli Partisi Kurulduktan beri Irak’taki Türklerin de silahlı güçlere sahip olması gerektiğini savunmuşlardır. Parti ayrıca, Iraklı Türkler için Kürtlerin özerk bölge taleplerine ve isteklerine benzer bir proje üzerinde çalışılması gerektiği tezini de savunmaktadır. Türkmeneli partisinin izlediği siyasetten rahatsız olan KDP, her fırsatta partiye saldırılarda bulunarak, parti lideri Sarıkahya’nın Kuzey Irak bölgesine girmesini de yasaklamışlardır. KDP’nin baskıları sonucu Sarıkahya Irak Savaşının sonuna kadar görevini önce Seyyah Küreci, daha sonra ise Nevzat Timur’a bırakmıştır. Onursal başkan olarak çalışmalarını Ankara’da sürdüren Sarıkahya, Irak Savaşı sonrası Kerkük’e dönmüş ve 2004’teki Kurultayda Türkmeneli Partisinin tekrar genel başkanlığına geçmiştir.

3. Türkmen Bağımsızlar Hareketi (TBH)

TBH, 1994 Ferit Çelebi tarafından Erbil’de kurulmuş bir partidir. Parti Erbil’de geniş bir tabana sahip olmasına karşın parti içindeki bazı gelişmeler Genel başkanlığını 1996 yılında Ferit Çelebi’den Kenan Şakir Üzeyiraga’ya geçmesine neden olmuştur. Türkmen Bağımsızlık Hareketi Irak Türkmen Cephesi’nin kurucu unsurlarından biri olup aktif faaliyetlerini bu cephe altında devam ettirmektedir.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Mazin HASAN, “Kerkük Kerkük”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Mart 2004, s. 23.

¹⁸⁹ ŞİMŞİR, **a.g.e.**, s. 215–216.

4. Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO)

7 Mayıs 1960 tarihinde Türkmen Kardeşlik Kulübü adıyla Bağdat'ta kurulmuştur. 1990'lı yıllara kadar politikadan uzak, kültürel bir örgüt olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Örgütün, Musul, Erbil ve Kerkük'te de büroları mevcuttur. İkinci Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta 36'ncı paralelin üzerinde kurulan güvenlik bölgesine Erbil'in de dahil edilmesi ile birlikte TKO, Erbil Şubesi ile ilişkilerini kısmen devam ettirebilmiştir. Ancak 1996 yılında örgütün Erbil Şubesi'nin, Birinci Türkmen Kurultayı'nda ITC'ye katılması ve Erbil Şube Başkanı Vedat Aslan'nın ITC başkanı seçilmesi ile birlikte, merkez ile şube arasındaki ilişki tamamen kopmuştur. 1999 yılında ITC'de yaşanan sorunlar nedeniyle TKO Erbil şubesi, ITC'den ayrılmıştır. Irak'ın işgalinden sonra, TKO'nun genel merkezi, Üçüncü Türkmen Kurultayı'nda, ITC'ye katılmıştır. Kurultay'da, Ocağın Genel Başkanı Dr. Faruk Abdurrahman, ITC'nin Başkanı seçilmiştir.¹⁹⁰

5. Türkmen Cephesi Dışında Kalan Partiler.

1. Demokratik Milliyetçi Türkmen Hareketi (DMTH)

20 Kasım 1993 tarihinde "Türkmen Milli Hareketi" olarak kurulmuş olan hareketin merkezi Londra'dır. Aziz Kadir Samancı önderliğindeki hareket Irak Türklerini tanıtmaya öncelik veren hareket Irak Muhalefetiyle birlikte Avrupa ülkeleri, Kanada, Amerika, Ankara, İstanbul ve Antalya'daki temsilcileri vasıtasıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.¹⁹¹

2. Türkmen Halk Partisi (THP)

1996 yılında Ankara'da kurulan Türkmen Halk Partisi'nin kurucusu Turhan Ketene'dir. Halk Partisi Kerkük içinde ve ülkede etkili bir tabana

¹⁹⁰ HASAN, Mazin, **a.g.m.**, s. 23.

¹⁹¹ HASAN, Mazin, Irak Krizi, **a.g.m.**, s. 50.

önemli bir lobi faaliyetine sahiptir. Halk Partisi'nin ayrıca ABD, Kanada, Danimarka gibi daha birçok ülkede de temsilcilikleri vardır. İlk önce yurt dışında faaliyet göstermiş sonra 2003'ta genel merkezini Kerkük'e taşıdı. Kerkük ve Musul bölgesinde etkili bir kitleye sahiptir.¹⁹²

6. Şii Türkmen Partileri.

1. Irak Türkmen İslami Birliği (ITİB)

2 Mart 1992'de Şam'da kurulan Irak Türkmen İslami Birliği'nin İran'da şubeleri bulunduğu gibi, bir süre Erbil'de de şubeleri faaliyet göstermiştir. Genel sekreterliğini Abbas Beyatlı'nın yaptığı birliğin El-Delil adında bir de gazetesi bulunmaktadır. Irak Ulusal Konseyi'ne beş üye ile katılmasına karşın 1994'te söz konusu konseyden ayrılmıştır. Birlik Irak Türkmen Cephesi'ne de katılmamıştır.

2. Irak Türkmen İslami Hareket (ITİH)

1991 yılında kuruldu. Şam Merkezli olan hareketin başkanlığını Dr. Sami Muhammet yapmaktadır. Şii niteliğe sahip olan parti "Babagurgur" adlı bir yayına sahiptir.¹⁹³ Saddam rejimi yıkılmasından sonra Kerkük'e taşındı. İlk Türkmen Şii partisi olarak 22 Eylül 2003'te Kerkük'te düzenlenen üçüncü Türkmen Kurultayı'nda Irak Türkmen Cephesine katıldı. 2005 tarihinde Irak seçimlerinde Türkmen kontajını olarak Selahattin İl Meclisi üyesi seçildi. Kuruluşundan beri ITC ve Türkmen siyasi partileriyle iyi ilişkiler kurmuştur.¹⁹⁴

¹⁹² ŞİMŞİR, a.g.e., s. 219.

¹⁹³ HASAN, Mazin, a.g.m., s. 51.

¹⁹⁴ Aydın BEYATLI, "Türkmenlerin Siyasi Yapılanması"
<http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen15.htm> 10 Kasım 2008

3. Türkmen Vefa Hareketi (TVH)

Irak Türkmen Cephesi dışında faaliyetlerini sürdüren Türkmen Vefa Hareketi'nin kuruluşu 2001 yılında Tahran'da olmuştur. Harekete liderlik edenler ise Arslan Tütüncü, Salih Beyatlı ve Fuat Tuzlu olmuştur. Türkmen Vefa Hareketi gibi Şii Partisi olan Türkmen İslami Birlik Partisi ve Türkmen İslami Hareketi 2003 Eylül'ünde Kerkük'teki Üçüncü Türkmen Kurultay'ında Irak Türkmen Cephesi'ne katılmak istemişlerdir. Fakat bunlardan sadece İslami Türkmen Hareketi ITC'ye katılmış diğerleri ise dışarıda kalmışlardır. Burada bahsettiğimiz Şii partiler genelde İran ve Şii destekli partilerdir. Irak Türkmen Cephesi ise Türkiye'ye daha yakın bir politika izlemektedir.¹⁹⁵

Ayrıca Türkmenlerin Kurdukları Partilerin aynında Iraklı Türkleri adına Kürtler tarafından kurulan partiler de vardır. Kürtlerin bu tür partileri kurma amaçları ise, silahlı saldırıları ile yıldırıamadıkları Türkleri, kurdukları partiler aracılığıyla siyasi yönden çökertmek ya da zayıflatmak istemeleri olmuştur. Bunların isimleri, Türkmen Kardeşlik Partisi, Türkmen Birlik Partisi, Kürdistan Türkmen Kültür Cemiyeti, Türkmen Kurtuluş Partisi, Türkmen Liberal Demokratik Topluluğu, Türkmen Halk Partisi, Türkmen Doğu Partisi şeklinde sıralanabilir. Yine bunlara ek olarak, Kürt gruplar Irak Türkmen Cephesi'ne alternatif olmak üzere bunları bir çatı altında toplayan Demokratik Türkmen Cephesi Topluluğu'nu oluşturmuşlardır. Kürtlerin bu faaliyetleri bir yerde işe yaramıştır. Bu tür partiler Kürtlerin federalizm önerilerini ABD yetkililerine bildirmişlerdir. Bunun yanında Savaş sonrasında Kerkük'te kurulan Şehir Meclisinde, Iraklı Türklere ayrılan kontenjan, Irak Türkmen Cephesi, Şii Türkmen Partiler ve Kürtlerin Türkler adında kurdukları partiler arasında eşit şekilde bir dağıtım tabi tutulmuştur. ABD yetkilileri de bunlara güvenerek Iraklı Türklerine gerçekten temsil hakkı verdiklerini sanmışlardır. Kürtlerin kurdukları partilerin gerek yurt içi ve gerekse yurt dışı teşkilatlanmaları ile Iraklı Türklerin gücünü bir ölçüde zayıflattığı görülmüştür. Bu partiler siyasi

¹⁹⁵ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 119.

arenada Irak Türkmen Cephesi ve diğer gerçek Türkmen kuruluşları ile aynı kefeye konmuş ve eşit muamelelere tutulmuşlardır.¹⁹⁶

4.2. Irak Türkmen Cephesinin Kuruluşu

Kuzey Irak'ta Güvenli Bölgenin oluşmasından sonra¹⁹⁷ Türkmen parti ve teşkilatları arasında birlik ve beraberliği Temin etmek ve koordinasyonu sağlamak için 1992 yılından itibaren çalışmalara balandı. Daha sonra Türkmen parti ve kuruluşlarını bir çatı altında toplamak üzere Ekim 1994'te Irak Türkmen Cephesi'nin kuruluş çalışmaları başlatıldı. Cephe tüzüğü kabul edilerek taraflar arasında imzalandı 24 Nisan 1995'te Irak Türkmen Cephesi'nin kurulduğu resmen ilan edilmiştir.¹⁹⁸

1- Irak Türkmen Cephesi'nin Kurultayları

Türkmen toplumunun sorunlarını tartışmak ve bu sorunlara ortak çözüm üretmek maksadı ile uzun zamandan beri konuşulan ve bir türlü gerçekleşmeyen Türkmen Kurultayı, 5 Temmuz 1997'de Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından İstanbul'da tertip edilen 3.Üncü istişare toplantısında alınan karar neticesinde gerçekleşti. Oluşturulan hazırlık komitesi Kurultayın 4 Ekim'de Erbil'de toplanmasına karar verdi.

a- Birinci Türkmen Kurultayı

Birinci Türkmen Kurultayı, 4–7 Ekim 1997 tarihleri arasında eski Türkmen şehri olan Erbil'de Irak'ın kuzeyinde faaliyet gösteren siyasi partiler, hareketler, Türkiye Avrupa, ABD, Kanada ve Avustralya'da, vakıf ve kuruluş temsilcileri, fikir, bilim ve sanat adamlarının ortak katılımı ile gerçekleşmiştir.¹⁹⁹ Kurultay,

¹⁹⁶ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 222.

¹⁹⁷ www.iraqitirkmen.org.tr/tanitim.htm 12 Kasım 2008

¹⁹⁸ Ekrem PAMUKÇU, "Irak Türkmen Cephesi'nin Siyasi Yapılanma Süreci", **Kerkük**, s.29, Şubat 2001, s. 3.

¹⁹⁹ www.kerkuk.net/turkmen-kurultayi/ 10 Kasım 2008

isimleri aşağıda yazılı Türkmenlerin ana kuruluşların'ın aktif katılımı ile tertip edilmiştir:

1. Irak Milli Türkmen Partisi
2. Türkmeneli Partisi
3. Türkmen Bağımsızlar Hareketi
4. Türkmen Kardeşlik Ocağı
5. Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı
6. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği

Türkmen Kurultayı'nın yapıldığı salonda, mevcut Irak yönetiminin şu anda bölgede ve Erbil'de hiçbir fonksiyonu olmadığı halde Kurultay salonunun en hâkim yerinde Irak bayrağının asılmış olması, duvarlardaki "Hedefimiz Irak toprak bütünlüğü içerisinde demokrasi, eşitlik ve insan haklarıdır" şeklindeki sözler Türkmenlerin meşru isteklerini net bir şekilde ifade etmiş, Irak'ta yaşayan bütün azınlıklardan daha fazla Irak'a bağlı ve Irak'ın toprak bütünlüğünün yanında bir tavır sergilediklerini ortaya koymuştur. Türkmen liderler yaptıkları konuşmalarda Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını bilhassa vurgulamışlar, Irak'ta Türkmenlerin dahil olmadığı çözümlere karşı olduklarını, Türkmensiz çözümün kimseye yaramayacağını söylemişler, Arap ve Kürtlere tanınan özerklik statüsünün Türkmenlere de tanınması gerektiğini demokratik bir Irak kurulması ve bu demokratik Irak anayasasında Türkmen varlığının tescil edilmesini ifade etmişlerdir. Türkmen liderler konuşmalarında bölgede yaşayan Kürt ve Asuri toplumlardan ve onların haklarını da vurgulamışlardır.²⁰⁰

b- İkinci Türkmen Kurultayı

İkinci Türkmen Kurultayı 20–22 Kasım 2000'de Irak'ın Kuzey Erbil Şehrinde toplandı. 1.Türkmen Kurultayına iştirak etmeyen kuruluş ve şahsiyetler bu Kurultaya iştirak ettiler. Bu Kurultay da Türkmen Kurultayı fikri benimsenmiş

²⁰⁰ <http://www.turkmencephesi.org/anabelge/siyasal.htm> 19 Ekim 2007

oldu. Artık sorunların tartışılacağı ve çözümlerin aranacağı yegâne yer Türkmen Kurultayıdır. Kurultayda Türkmen Toplumunun hedeflerini ve mücadelesinin çerçevesini çizen Temel ilkeler deklarasyonu ile Irak Türkmen Cephesinin Tüzüğü'nün tadil edilmiş şekli kabul edildi, Türkmen Şurası üyeleri ve ITC Yürütme kurulu üyeleri ile diğer yetkili organlar seçildi. Türkmen Şurası üyeleri ve ITC Yürütme kurulu üyeleri ile diğer yetkili organlar seçildi.

4. 3. Irak Türkmen Cephesi'ne Bağlı Kuruluşlar Ve Faaliyetleri

Irak'ta ve uluslararası alanda Türkmenleri Irak Türkmen Cephesi temsil etmektedir. Türkmen Kurultayından sonra yeniden teşkilatlandırılan Cepheye bağlı daireler ve bu dairelerin faaliyetleri müteakip maddelerde açıklanmıştır.

- 1.Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesi
2. Sağlık Sosyal ve Yardım Kuruluşları Dairesi
3. Enformasyon Dairesi
4. Eğitim ve Kültür Dairesi
5. Araştırma ve Planlama Dairesi ve
6. Güvenlik Dairesi

1- Siyasi Faaliyetler

1- ITC'nin siyasi faaliyetleri Siyasi ve Dış İlişkiler Başkanlığı tarafından, ITC Yürütme Kurulu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde, ITC Politikasının tespiti ve ITC'nin bölgede ve diğer ülkelerdeki irtibatı sağlanmaktadır. Irak'taki irtibat büroları faaliyetlerine son hızla devam etmektedirler. 1996 yılından beri faaliyette bulunan ITC Türkiye Temsilciliği yabancı ülkelerin yetkilileri ile görüşme ve temaslarda bulunurken, ITC'nin dışa açılan penceresi olarak aktivitelerini sürdürmektedir. Bugün yurt içinde Kerkük başta olmak üzere Erbil, Musul, Telafer, Diyale, Tuzhurmatu, Bagdat ve Aziziyede büroları var ve aynı

zamanda Ankara başta olmak üzere Londra, Berlin, Amerika ve Şam'da temsilcilikleri bulunmaktadır.

2- Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesinin, Irak Türklerinin temel hak ve özgürlüklerine kavuşup insanca yaşamasına yönelik faaliyetleri, bölücü terör örgütü başta olmak üzere, Irak Türklerine düşman olan gruplar ı rahatsız etmiş bunun neticesinde 10 Mart 1999 tarihinde Duhok İrtibat Bürosuna bombalı intihar saldırısı düzenlenmiş, tek suçu Kürt, Türk, Asurî, Yezidi ayırt etmeksizin herkese kapısını açıp yardım etmek olan altı ITC mensubu ağır yaralanmış bunlardan ikisi gözlerini kaybetmiştir.

3- ITC 1992 yılından beri Saddam'ın zulmünden zarar gören ve Irakta demokratik, insan haklarına saygılı bir yönetim isteyen Irak muhalifi gruplar içinde yer almıştır. Bu kapsamda ITC Nisan 1999'dan itibaren Irak muhalifi grupların yeniden yapılanmasına yönelik faaliyetler içinde aktif olarak yer almaya devam etmektedir. Bu yapılanmada ITC'nin şartları ve stratejisi aşağıya çıkarılmıştır:

1- Irak Türklerinin temsil oranı % 13'tür. ITC dışındaki Türkmenler, parti ve grupları adına değil, ancak ITC içinde ve Türkmen şahsiyeti olarak kontenjan verilebilecektir.

2- Irak Türklerinin meşru ve tek yasal temsilciliği ITC'dir. Irak muhalifi gruplarda Irak Türklerinin temsilcileri ve genel kurul üyeleri ITC tarafından belirlenecektir.

3- ITC Irak'ın toprak bütünlüğü içinde tüm Irak halkını temel hak ve özgürlüklere sahip, demokratik, insan haklarına saygılı bir yönetim altında yaşamasından yanadır. Bu kapsamda federasyon vb. Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğine zarar verecek her türlü alternatifte karşıdır. Buna rağmen federasyon, özerklik ve benzeri gelişmeler vuku bulduğu takdirde Irak Türkleri

de, Irak'ta üçüncü büyük etnik grup olarak nüfusu nispetinde her türlü yönetim değişikliğinde diğer etnik gruplarla eşit haklar talep etmektedir.

4- Saddam yönetiminin Irak Halkına b as kısı, özellikle Irak Türklerine baskı, asimilasyon, ayrımcılık, siyasi, sosyal, kültürel ve idari haklardan mahrum edilme ve göçe zorlanma gibi müeyyideleri hat safhadadır. ITC bu konuda uluslararası camiadan Irak Türklerinin korunması için gerekli önlemlerin alın m a s ını talep etmektedir.

5- ITC, ambargonun devam etmesi konusundaki BM kararlarına saygılı olmakla birlikte Irak Halkının ve özellikle Irak Türklerinin sıkıntılarının giderilmesini talep etmektedir.

2- Eğitim ve Kültür Faaliyetleri

Bu faaliyetler ITC Eğitim ve Kültür Daire Başkanlığı sorumluluğunda yürütülmektedir. Daire Başkanlığının bünyesinde, Okullar, Kurslar, Sosyal Tesisler, Gençlik ve Spor Müdürlüğü ve Birlikler Şube Müdürlüğü bulunmaktadır.

3- Enformasyon Faaliyetleri

Enformasyon faaliyetleri, Enformasyon Daire Başkanlığı sorumluluğunda yürütülmektedir. Daire bünyesinde Türkmeneli Uydu Kanalı, Türkmeneli Gazetesi, Türkmeneli Sitesi, Türkmeneli Haber Ajansı, Basın- Yayın ve Türkmeneli Radyo ve Televizyonu Müdürlükleri ile Türkmeneli Posta Şube Müdürlüğü bulunmaktadır. Irak'ta bulunan matbaada basılıp Irak, Türkiye ve üçüncü ülkelere dağıtımı yapılan gazete, dergi ve bültenler aşağıya çıkarılmıştır.

1. Türkmeneli Gazetesi (15- 20 sayfa) Haftada 2 gün Arapça ve Türkçe.
2. Türkmeneli Haber Ajansı Bülteni Günlük
3. Türkmeneli Spor Gazetesi Haftalık
4. Kardeşlik Bülteni Haftalık
5. Türkmeneli Bülteni Haftalık
6. Doğuş Bülteni Haftalık
7. Fuzuli Bülteni Haftalık
8. Bağımsız Bülteni Haftalık
9. Yeni Kuşak Dergisi Aylık
10. Gökbörü Dergisi Aylık
11. Birlik Dergisi Aylık

4- Sağlık ve Sosyal Yardım Faaliyetleri

Sağlık ve Sosyal Yardım Faaliyetleri ITC Sağlık, Sosyal ve Yardım Kuruluşları Daire Başkanlığı sorumluluğunda yürütülmektedir. Daire bünyesinde dini, dili, mezhebini ayırt etmeksizin yılda 100.000 civarında hastanın muayene, tedavi ve sağlık taramasını yapan Irak'taki Türkmeneli Şifa Dispanserleri Kerkük, Erbil, Musul, Zaho ve Kifri'de Müdürlüğü, Sosyal Faaliyetler Müdürlüğü ve Yardım Kuruluşları Müdürlüğü bulunmaktadır.

5- Araştırma ve Planlama Faaliyetleri

Bu faaliyetler ITC Araştırma ve Planlama Daire Başkanlığı tarafından icra edilmektedir. Daire bünyesinde Nüfus ve İstatistik, Tarih ve Coğrafya, Kamuoyu Araştırma ve Planlama Müdürlükleri bulunmaktadır. Bu daire tarafından ekonomik, siyasi, sosyal ve eğitimsel alanda ulaşılabilecek hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için yöntem ve zaman belirleyecek çalışmalar yapılmakta, her konuda istatistikler yapılarak veriler hazırlanıp ihtiyaçlar belirlenmektedir.²⁰¹

²⁰¹ www.iraqiturkman.org.tr/tanitim.htm /12 Kasım 2008

6- Güvenlik Dairesi

1. Güvenlik Dairesi; Yürütme Kurulunun korunmalarına karar vereceği yönetici ve tesislerin fiziki güvenliğini sağlamak, Türkmen toplumunun hak ve menfaatlerini korumak, kollamak ve savunmakla yükümlüdür.

2. Yukarıdaki yükümlülükleri yerine getirmek üzere teşkil edilmiş Güvenlik Dairesinde çoğu Kerküklü Türkmenlerden oluşan 600'e yakın Akıncı görev yapmaktadır. Genelde hafif silahlarla donatılan akıncılar Irak Türkmen Cephesine bağlı 40'a yakın kurum ve kuruluşun emniyetini sağlamakta ve Cephe yöneticilerine yakın koruma sağlamaktadır.

3. Kendisine ait binalarda Eğitimlerine devam eden ve kendisine ait taşıtları, silahları ile görev yapan Güvenlik Dairesi mensupları aym tipte giyinmekte, kollarında Büyük Selçuklu Devletine ait Çift başlı kartal armasını taşımakta, tesis edilen emir komuta teşkilatı içerisinde disiplin içerisinde hizmet vermektedir.

4. Güvenlik Dairesi bu güne kadar koruduğu tesislere yapılan saldırılara imkanları nispetinde gerekli cevabı vermiştir.²⁰²

5. TÜRKMEN CEPHESİNİN KURULUŞUNDAN SONRA TÜRKMENLERİN DURUMU

5.1. Erbil İşgali ve Türkmenler

ABD – İngiltere Tarafından uygulanan 36. paralel vasıtasıyla, bölgede Mayıs 1992'de Bağdat'tan Bağımsız olarak gerçekleşen seçimler sonucunda KDP ve KYB'den oluşan bir parlamento kurulmuştur.²⁰³ Kürt

²⁰² ÖZMEN, a.g.m., s. 27.

²⁰³ Ümit ERTUĞRUL, *Irak Türkleri ve Türkiye*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 150.

parlamentosu'nun kurulmasından sonra, iki Kürt gurubu KDP ve KYB arasında liderlik kavgası çerçevesinde çatışmalar devam etmiştir.²⁰⁴

Irak Türkmen Cephesi ITC'nin 1995'te Kurulmasıyla Irak Türkleri örgütlenmiş, Bölgedeki rolleri, artmış KDP ve KYB arasındaki çatışmalarda arabuluculuk misyon almışlardır. Barzani'ye Bağlı peşmergeler, Saddam'a Bağlı Birliklerin desteğiyle, Erbil'e Saldırmışlardır. KDP, 1996'da Erbil'i ele geçirerek bölgedeki dengeleri değiştirmiş, işgalden itibaren de Türkmen Cephesi'ne karşı başkasını artırarak KYB'yi nazaran daha ser bir politika izlediğini göstermişti. 31 Ağustos 1996'da Erbil'e giren Irak ordu ve istihbarat birimleri, Türk, Arap, Asurî ve bazı Kürt gurupları karşı geniş çaplı askeri operasyonlara girişmişti. Bu operasyonlar sonucunda, Türkmen Cephesi ve Siyasi Partileri Büroları yağmalamaya maruz kalırken, Türkmen Siyasi Partilerinin önde gelenleri ile Erbil'deki Irak Milli Türkmen Partisi Genel Merkezi'nden birçok parti mensubu toplu halde Bağdat'ta götürülerek hapsedildi ya da öldürüldü. Sağ kalanlardan da daha sonra haber alınamadı. Katliam sürerken Erbil'deki Türk halkı ise büyük bir panik yaşamaktaydı. Saddam Hüseyin, Irak Türklerine ve Türkiye'ye Irak Türklerine dokunmayacağına dair söz verdiği halde, Saddam Hüseyin'in askerleri önce tank ve toplanlarla kenti ateşe tutmuş, daha sonra Türklerin evlerini basarak sivil halkı toplayıp götürmüşlerdi.²⁰⁵

Baas Partisi tarafından Ekim 1997'de yapılan nüfus sayımında kendisini Türkmen olarak yazdıranların elerinden her türlü hakları alınarak, sürgüne gönderilecekleri söylentileri ortaya çıkmıştır. Bu durumun yarattığı endişe nedeniyle birçok Türkmen kendisini sayımda Arap olarak göstermiştir. Bu durum Birleşmiş Milletler insan hakları raporlarında da yer almıştır.²⁰⁶

²⁰⁴ Mazin HASAN, "Türkiye'nin Türkmen Politikası ve Yapılması Gerekenler", **Stratejik Analiz Dergisi**, Nisan 2004, Cilt. 4. Sayı. 48. s. 36.

²⁰⁵ ERTUĞRUL, **a.g.e.**, s. 152.

²⁰⁶ Habib HÜRMÜZLÜ, "Kerkük'ün Demografik Yapısı ve Bu Yapıyı Değiştirme Çabaları", **2023, Dergisi**, 15 Mart, 2005, s. 75.

Erbil’de yaşayan Türkler, daha sonra da, 10 Ağustos 1998’de KDP’ye Bağlı güçlerin saldırısına maruz kaldılar. Bu olay amacı fazla kan dökmeden Türkmen siyasi hareketini çökertmek, Türklerin bölgeyi terk etmelerini sağlamaktı. Türklere ait 14 kuruluşun binalarına büyük zayıatın verildiği saldırı Başarısızlığa uğratıldı. Saldırı ardından Irak Türkleri, KDP’nin olayın sorumluluğunu üstlenmesi ve Irak’taki Türk toplumundan özür dilemesi, hareketin sorumlularını tarafsı bir mahkemede yargılanarak cezalandırılması, Türkleri haklarının kabul edilmesi, içişlerine karışmaması, hareket ve iletişim serbestliği tanınması, ikili sorunlarda Türkiye’nin hakimliğinin kabul edilmesi ve Irak Kürtleri ile Irak Türkleri arasındaki görüşmelerin Ankara’da yapılması gibi isteklerde bulundular.²⁰⁷

11 Ağustos tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Ankara’daki KDP Büro temsilcisini bakanlığa çağırarak, söz konusu saldırıyı düzenleyenlerin cezalandırılması, Türkmenlerin el konulan mallarının iade edilmesi ile diğer zararlarının tazmin edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu gibi olayların bir daha tekrarlanmaması istenmiştir. Dışişler Bakanlığı 14 Ağustos tarihinde şu açıklamayı yapmıştı: *“Kuzey Irak’ta Erbil şehrinde Türkmenlere yapılan saldırı derin üzüntüyle karşılanmış olup, sonuçları titizlikle izlenmektedir. Bu amaçla, bakanlığımızın bir temsilcisi Erbil’de inceleme ve temaslarda da bulunmuştur. Bu aşamada elde edilen bulgular saldırının ciddi boyutlarda olduğu, birkaç Türkmen’in yaralandığı, fakat ölü bulunmadığı yönündedir. Olaydan büyük üzüntü duyan KDP lideri Barzani, Türk yetkililerle yakın bir işbirliği içinde görüşmeler yapmış, sorularımızı içtenlikle yanıtlamış ve isteklerimizi kabul etmiştir. Barzani, olay hakkında kapsamlı bir soruşturma başlatmış, ayrıca, Türkmenlerin de dâhil olduğu bir komisyonun araştırmayı yürütmesini sağlamıştır. Bu amaçla, KDP yetkilileri ve Türkmenler bir araya gelerek görüşmeler ve ortak bir bildiri yayımlamışlardır. Suçluların yakalanarak cezalandıracağı, gasp edilen eşyanın mümkün olduğu nispette iade edileceği ve alınacak sonuçlara göre gerekli tazminattın ödeneceği de Barzani*

²⁰⁷ ERTUĞRUL, a.g.e., s. 153.

*tarafından vaade dilmıştır. Bakanlığımız bu çeşit olayların tekerrür etmemesi gerektiğinin KDP tarafından gereği biçimde anlaşıldığı kanısında olup, konuyu titizlikle incelemeyi sürdürmektedir”.*²⁰⁸

11 Kasım 1998 tarihinde Talabani, Radikal’e verdiği röportajda Irak Türklerinin azınlık statüsünün çerçevesini çizmiştir. “*Türkmenler hükümette ve parlamentoda temsil edilecek. Şehirlerin güvenliğini de KDP, KYB, Türkmenler ve Asurilerden oluşan güçle koruyacağız*”. Burada dikkat edilmesi gereken husus; Talabani’nin ortak yönetiminde söz etmesi idi. Bu dönemde Irak Kürtlerinin, Irak’ın kuzeyinde Irak Türklerini sindirme politikalarının gereği olarak, kendilerini Irak’ın asli unsuru; Irak Türklerini de azınlık olarak gösterme çalışmaları da ivme kazanarak devam etmekteydi. 1999 Irak’ı kurtarma yasasınca kurulan başkanlık heyetine Irak Türkleri dâhil edilmeyince, Irak Türkleri Irak’taki siyasi süreçten dışlanmışlardır.²⁰⁹

1998’de yaşanan saldırı, 1996’da beri gücü artan Türkmen hareketini ve Türkmen halkını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum Türkmenlerin daha fazla örgütlenmesi gereken bir dönemde ters etki yaratmış, Türkiye’ye olan güveni zedelemiştir.²¹⁰

11–12 Temmuz 2000 tarihinde KDP’nin özel eğitilmiş Peşmergeleri ITC binasına saldırarak 4 Türkmen gencini ağır yaralamış, iki Türkmen güvenlik görevlisini de şehit etmişlerdir. Her iki yılda bir tekrarlanan bu olaylar Türkmenlerin Kuzey Irak bölgesindeki bölgesel yönetime güvenmemekte ne kadar haklı olduklarını göstermiştir.²¹¹

²⁰⁸ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 219.

²⁰⁹ ERTUĞRUL, a.g.e., s. 154.

²¹⁰ HASAN, Mazin, a.g.m., s. 27.

²¹¹ Suphi SAATÇİ, “Irak Türklerinin İki Ateş Arasında Kaderi Değişecek mi?”, *Kardeşlik Dergisi*, Ekim- Aralık 2001, s. 10.

5.2. Ankara Sürecinde Türkmenler

Irak ordusu Erbil'den çekilirken istihbarat elemanlarını Erbil'de bırakmıştı ve kontrol Bağdat yönetimindeydi. KDP 9 Eylül'de KYB'nin merkezi durumundaki Süleymaniye'yi ele geçirmişti. Zor durumda kalan Talabani ise, Tahran'a kaçmasına rağmen KYB birlikleri, 10 Ekim'de karşı saldırıya geçerek Süleymaniye'yi geri almışlardı.²¹²

Saddam Hüseyin, daha önceki çatışmalarda da olduğu gibi her iki tarafa ateşkes çağrısında bulundu ve Bağdat'ta bir görüşme gerçekleştirmelerini önerdi ve "yabancı güçlerle işbirliği yapmamaları" konusunda uyardı. Saddam'ın önerisi, iki Kürt tarafını Bağdat'ta toplamaktı.²¹³

Bölgede yönetimin tekrar Bağdat'ın kontrolüne girmesiyle Saddam Hüseyin, ABD'ye karşı önemli bir zafer kazanmıştı. ABD, bölgedeki tüm istihbarat ağını yitirmiş, Kürtler aralarında bitip tükenmek bilmeyen çıkar çatışmaları nedeniyle bağımsız devlet kurma çalışmaları büyük yara almıştı. ABD'nin Kürt gruplara olan güveni sarsılırken, aynı şekilde Kürt grupların ABD'ye olan güvenleri sarsılmıştı. ABD, bölgede yeniden kontrolü ele geçirmek için Türkiye'nin desteğini istedi. ABD'li yetkililerin öncülüğünde, KDP ve KYB temsilcilerinin katılımıyla 30–31 Ekim 1996 tarihinde Ankara'da bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya Türkiye'nin de baskısıyla Türkmen Cephesi temsilcileri de katılmışlardı. Türkiye nihayet elindeki kartları iyi oynamış ve Türkmenleri bölgenin asli unsuru olarak olayın içine sokmayı başarmıştı.²¹⁴ Bu toplantıdan hemen sonra KYB ve KDP arasındaki çatışmaları takip altına alması ve her iki tarafı aşama aşama bir araya getirmek amacıyla Türkiye'nin gözetimiyle ve seçkin Türk Subayların eğitimiyle, Türkmenler ve Aşuriler'den Kuzey Irak'ta Ateşkes İzleme Barış Gücünü (PMF) teşkil edilmiştir. Türk Subayı Hasan Kaplan Komutanlığında PMF, Ocak 1997'da Erbil ve Köysancak'ta karargâh açtı, 800 Türkmen 200 Aşuriler'den oluşan barış gücü bölgede KYB

²¹² SİLLELİ, a.g.e., s. 158.

²¹³ ORAN, a.g.e., s. 243

²¹⁴ SİLLELİ, a.g.e., s. 159.

ve KDP arasında sıcak takip ve denetim çalışmasına hızlı bir şekilde başlamıştır.²¹⁵

Ankara Süreci'nin bir devamı olarak KYB ve KDP arasında üç aşama olarak öngördüğü banş görüşmelerinin ilkinin başlatmıştı. Türkiye'nin bu toplantılardaki amaçları da eskisinden farklı değildi. Türkiye, her iki partiyi kendi kontrolü altında tutmak, diğer bölgesel güçlerin soruna dahillerini en aza indirmek, en önemlisi de iki partiyi PKK'nın karşısında tutmak istiyordu.²¹⁶

Böylece, Dublin Süreci fiilen Ankara'ya taşınmış ve Ankara Süreci'ne dönüşmüş oldu. Fakat iki önemli yenilik vardı. Bunlardan birincisi, Türkiye daha önce İki toplantıya sadece "gözlemci" olarak katılmıştı. İkincisi, daha önceki toplantılarda yeri olmayan Türkmenler, Türkiye'nin bu konudaki politikasındaki değişiklik nedeniyle görüşmelere doğrudan taraf konumuna gelmişti.²¹⁷

Türkmenler kendilerin korumaları için bir "Akıncılar Gurubu" kurulması projesi başlatmış, Ankara sürecinde Türkiye'nin desteği ile eğitim ve silah donanımı nitelikli olan bir Türkmen barış gücü oluşturulmuştu. Irak rejimi Türkiye'nin bölgedeki varlığından ve Türkmen meselesini gündeme getirmesinden rahatsız olduğunu bildirmiştir.²¹⁸

14–15 Ocak tarihlerinde yapılan 3. toplantıda IKDP, KYB ve Türkmen Cephesi temsilcilerinden oluşacak bir Yüksek Eşgüdüm Komitesi kurulmasına karar verildi. Komite ayda bir toplanacak, teknik alt-komiteler kurarak çeşitli alanlarda eşgüdüm sağlayacak ve güven artırıcı önlemler alacaktı. Barzani davetli olmasına rağmen görüşmeye katılmadı. Toplantıda yine önemli bir gelişme kaydedilmedi. Bu tarihten sonra Kuzey Irak'ta IKDP ve

²¹⁵ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 217.

²¹⁶ "Talabani: PKK ile Çatışmam", **Radikal** Gazetesi, 10 Ağustos 1997.

²¹⁷ ORAN, a.g.e., s. 245.

²¹⁸ HASAN, Mazin, a.g.m., s. 36.

KYB arasındaki ateşkes devam etti. Ancak ateşkes henüz kalıcı bir siyasi anlaşmaya ulaşmamıştı ve bu nedenle 11 Mart tarihinde altı tarafın katılımıyla Ankara'da bir toplantı düzenlendi. Toplantının devam ettiği sıralarda IKDP'nin üst düzey yöneticilerinden Muhittin Rahim'in Kuzey Irak'ta suikast sonucu öldürülmesi üzerine IKDP heyeti başkanı Sami Abdurrahman toplantıdan çekildi. IKDP, Rahim'e yönelik suikastın ve diğer terör faaliyetlerinin araştırılıp, faillerinin bulunmaması durumunda hiçbir toplantıya katılmama kararı aldı. Ankara Süreci'nin dördüncü toplantısı 14 Mayıs 1997'de yapıldı. Ateşkes, uzlaşma ve istikrar olarak üç başlığa ayrılmış olan bildiri, IKDP ve KYB'nin güçlerini ateşkes hattından en az 5'er km çekmeye razı oldukları dışında, eski bildirileri yinelemekten öteye gitmedi. Mayıs 1997'den sonra Ankara Süreci aksamaya başladı.²¹⁹

²¹⁹ ORAN, *a.g.e.*, s. 258–259.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE’NİN IRAK VE TÜRKMEN POLİTİKASI (2003–2006)

1. 2003 IRAK SAVAŞI VE SONRASI GELİŞMELER

11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında ABD’nin geliştirdiği yeni dış politika çerçevesinde, Afganistan’a yapılan askeri müdahalenin ardından, 20 Eylül 2002 tarihinde ABD başkanı George Bush’un Amerikan Kongresi’ne sunduğu Ulusal Güvenlik Stratejisinde düşman devletlere ve kitle imha silahlarına sahip olmak isteyen teröristlere karşı askeri müdahalede bulunulacağı açıklanmıştır. İkinci temada stratejik olarak Amerika kendi askeri gücüne başka her hangi bir yabancı güç tarafından rekabet yapılamayacağını belirtmiştir. Üçüncü olarak ABD stratejisine göre çok taraflı uluslararası işbirliğine taraf olunmakla birlikte kendi güvenliği ve ulusal çıkarlarını korumak için tek taraflı hareket etmekte tereddüt etmeyeceğini açıklamıştır. Amerika’nın dördüncü stratejisinin amacı özellikle Müslüman ülkeler başta olmak üzere demokrasi ve insan haklarını dünyaya yaymaktır.²²⁰

Irak’ta kitle imha silahları bulunması gerekçesi ile harekete geçen ABD bu silahlar mutlaka yok edilmesi kararından yanaydı. Saddam, ABD’nin tehditleri karşısında boyun eğmiş tüm Irak topraklarını, silah denetleyicilerine açmıştır. BM kitle imha silah denetleyicilerinin hiçbir belge bulmamasına rağmen, ABD, 20 Mart 2003 tarihinde, Irak’ı bombalamaya başlamıştır. Bombalamalar aralıksız gece gündüz devam etmiştir.²²¹

²²⁰ Hasan KONİ. “Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 4. Sayı:3, Ankara, s. 81

²²¹ www.bizturkmeniz.com, 28 Ağustos 2008

Savaşın üç hafta sürmüştür. ABD, büyük bir direnişle karşı karşıya kalmadan Irak'ı işgal etmiştir. Kent merkezindeki ABD askerlerini bir grup Iraklı sevinç gösterileriyle karşıladı. Irak Savaşı birçok sürprizlere sahne oldu. Her şeyden önce Saddam'ın beklenen direnişi olmadı ve Saddam'ın akıbeti hakkında da kesin bilgi edinilemedi. Son on yıldır bütün savunma sistemini kendini kurtarmak adına Bağdat'ın etrafına kurduğu söylendi ama Bağdat'taki direniş Umm-u Kasr'daki direnişin yarısı kadar bile olamadı,²²² Nihayet 9 Nisandan itibaren Amerika askerlerinin Bağdat'ın merkezinde Firdevs Meydanı'na girmesi ve 10 Nisan'da meydan'daki dev Saddam Hüseyin Heykelinin yıkılması ile 12 yıldır oynanan oyun sona ermiştir. 1 Mayıs'ta ise savaşın bittiği ilan edilmiştir.²²³

ABD, Irak'ta yeni düzen kurmaya düşünürken savaş yeni başladığının farkında bile değildi.²²⁴ İşgalden bir kaç hafta sonra büyük bir direniş (Sünni Arap Mukavemet) grupları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bugün Irak savaşı ve sonuçlarının, hem Iraklılar hem de bütün dünya açısından Saddam Hüseyin döneminden daha kötü olduğunu göstermektedir. İşgalin üzerinden 6 yıl geçmesine rağmen, Irak'ta direnişçi ve terör eylemleri hale sona ermiş değildir. Aksine direniş her geçen gün hem siyasi hemde askeri alanında daha da artmaktadır. Irak, ABD tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Çünkü henüz ABD'nin söz ettiği demokrasi ve barış atmosferinden çok uzak bir Irak vardır ortada²²⁵. Irak savaşı, ABD düşündüğü gibi olamadı, savaş başlamasıyla Irak'ın güneyinde ABD'ye karşı Şii direnişçiler ortaya çıkması ve Saddam rejiminin düşüşünden sonra Sünni Araplar şiddetli direnişe geçmişlerdir.

²²² **Hürriyet** Gazetesi 9 Nisan 2003

²²³ Tayyar, ARI, "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezi'nde Yeni Parametreler", www.tayyarari.com/Türkiye_irak_abd.doc. 31 Temmuz 2008.

²²⁴ Gamze GÜNGÖRMÜŞ, **ABD'nin Irak Operasyonu'nun Türk Basınından İki yazar Tarafından Algılanmış Biçimi**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2005, s. 23.

²²⁵ Abdulkadir GERÇEKSEVER, **Kayıp Kimlik Basra Körfezi**, Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 30.

1.1. Irak ve ABD Savaşında Türkiye'nin Politikası

İkinci Körfez Savaşı, Orta Doğu'nun yeniden yapılanma sürecini başlatmış olduğu gibi, Irak'ın yeniden yapılandırılması ile bölge devletlerinin yakından ilgilendiren siyasi, ekonomi ve güvenlik sorunlarını da ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin Birinci Körfez Savaşında, Orta Doğu'da ABD'nin stratejik işbirliği yaptığı önemli bir ülke olması ve Irak'ta güvenlik nedeniyle askeri varlığını güçlendirmesi, bölgede önemi artıran faktörler olmuştur.²²⁶

ABD'nin, savaşa kararlı olması kesinleşince, Türkiye'den ikinci bir cephe açma isteği uzun süre Türkiye'nin gündeminde oturmuştur. Uzun süren görüşmeler sırasında, ABD ordusuna ait malzeme ve teçhizat İskenderun Limanına indirilmiş, asker ve silah sevkiyatının başlaması için TBMM'nin karar alması beklenmeye başlanmıştır. TBMM, 1 Mart 2003 tarihinde aldığı karar ile ABD birliklerinin Türk topraklarına girmesine ve savaşta ikinci cephenin Türkiye üzerinden açılmasına izin vermemiştir. Bu olaydan hemen sonra Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerini başka bir boyuta taşınması, iki ülke arasında ilişkiler olumsuz etkilenmiş ve ABD'nin Irak ile ilgili konularda Türkiye'yi ikinci plana atarak KYB ve KDP başta olmak üzere Kürt gruplarla işbirliği yapmıştır.²²⁷

Türkiye 20 Mart 2003'te tezkereyi kabul etmiştir.²²⁸ Ancak, Washington'un Türkiye'nin Kuzey Irak'a tek yanlı yapacağı her türlü eyleme karşı oluşunu açıklamıştır. Barzani ve Talabani'nin de Türkiye ve Türkmenlere karşı izlenecek tutum konusunda anlaştıkları ileri sürülüyordu.²²⁹

Türkiye ve ABD arasında Irak politikasıyla ilgili bazı konularda anlaşmadıkları bilen Kürt liderleri Türkiye ve Türkmenlere karşı siyasi tutumları sert olmaya başladı. İki Kürt başkanları, "Türk askeri Kerkük ve

²²⁶ Mehmet ŞAHİN, **II. Körfez Savaşı, Platin Yayınları**, Ankara 2006, s. 245.

²²⁷ SİLLELİ, **a.g.e.**, s.154.

²²⁸ **Hürriyet** Gazetesi, 21 Mart 2003.

²²⁹ **Sabah** Gazetesi, 21 Mart 2003.

Musul'a girmemeli. Gerekirse sıcak çatışma göze alınmalı. Musul ve Kerkük etrafındaki Kuştepe ve Çemçamel yerleşim merkezleri Kürtler için iskâna açılmalı. Türkmenler Kuzey Irak'ı terke zorlanmalı. Yumuşak asimilasyon uygulanmalı" diyorlardı. Bu konuda hemen her iki taraf anlaştılar. Böylece ABD'nin Irak'a müdahalesi ile başlayan süreçte, Türkiye'nin bölgeye yönelik ilgisi daha da artırmıştır. Birinci Körfez Savaşından sonra Irak'ın Kuzeyinde örgütlenmiş bir Kürt topluluğunun varlığı ve buradaki bağımsız devlet olma istekleri sürekli gündemde olmuştur. KYB ve KDP desteğiyle PKK ve PCDK terör örgütünün Irak'ın Kuzeyinde konuşlanmış olması ve Kürtler KYB ve KDP Kerkük başta olmak üzere Türkmeneli bölgesini Kürtleştirme politikası yapma izlemleri gittikçe yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu konular Türkiye'yi yakından ilgilendiren stratejik faktörler olarak karşına çıkmıştır. İkinci Körfez Savaşı sürecinde, Türkiye'nin hükümet krizi içinde olması, bölge dış politikasının oluşmasında sivil ve askeri bürokrasinin daha önce çıkmasına zemin hazırlamıştır. 2003 Irak savaşı sürecinde de, dış politika çizgisinin nasıl oluştuğu, diplomatik ilişkiler, karar alma sürecinde aktörler ve ABD'nin tutumu incelenmiştir.²³⁰

1.2. Türkiye ve ABD Arasındaki Gelişmeler

Irak savaşı sırasında iki ülkenin politikaları arasında uyum sağlanamamış olmakla birlikte Türkiye'nin, bulunduğu bölgede Amerika açısından hala çok önemli olan bir bölgedir. Türkiye'nin, Irak savaşı sırasında Amerikan kuvvetlerine kuzeyden cephe açmak için gerekli izni vermemesi, her iki tarafın ilişkilerinde ciddi bir sorun yaratmış ve iki ülkenin ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.²³¹

Türkiye bir seçim süreci geçirirken ABD, Irak'a saldırı kararını vermiştir. Seçimlerden AK Partisi çoğunlukla galip çıkarken, Amerika'nın Türkiye ile

²³⁰ ŞAHİN, Mehmet, **a.g.e.**, s. 245.

²³¹ ARI, **a.g.m.**, s. 13

pazarlıklarına da başlaması gerekiyordu. Bu süreçte Türkiye açısından en önemli soru ortaydaydı.²³²

ABD İkinci Körfez Savaşı'nda Irak'a karşı çift taraflı kuşatma yapmayı planlamıştır. Hem kuzeyden hem de güneyden taarruz eden Amerikan ve İngiliz kara birlikleri Bağdat'a kısa sürede varacaklarını planlamışlardı. Bu maksatla ABD, Türkiye'den 250 uçak ve 62 bin askeri personelin Türkiye topraklarında 6 ay süreyle kalmasına izin verilmesini talep etmiştir.²³³

Türkiye ile ABD müzakereler siyasi, ekonomi ve askeri alanlarda sürmekteydi. Ekonomik olarak Türkiye geçtiğimiz on yıl içerisinde 4 milyar dolarlık hibe ve ABD Hazinesi garantili 12 milyar dolarlık kredi üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Fakat askeri konular üzerinde özellikle Türkiye'ye konuşlanacak ABD askerlerinin hukuki durumunun belirlenmesinde, üslerin ve hava sahasının nasıl kullanılacağına dair sorunlar yaşanmıştır. Tezkerenin Meclis'e gönderilme aşamasına geldiğinde özellikle ekonomik talep edilen miktar olmasa da ve askeri konularda mutabakat sağlanmasına rağmen siyasi konularda tam olarak Türkiye'nin istedikleri yerine getirilmemiştir.²³⁴

Türkiye'nin uluslararası anlaşmalarda sözlü güvencelerin bir öneminin olmadığını düşünerek başından beri yazılı güvence istemesi haklı bir gerekçe olarak değerlendirilmektedir.²³⁵

1 Mart 2003 tarihinde Tezkerenin Meclis'e geldiği saate, Türkiye'nin öncelikli olarak gündeminde tutmaya çalıştığı Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devlet kurulmayacağı başta olmak üzere ekonomik kayıpların tam olarak karşılanması ve bugüne kadar ABD'nin verdiği ve vermeyi taahhüt ettiği az

²³² AHMETBEYOĞLU, a.g.e., s. 312.

²³³ Hakkı M. CAŞIN, "Irak Harekâtında Kuzey Cephesi Sendromu ve Türk- Amerika İlişkilerinin Gelecekteki Olası Profilleri", **Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi**, Sayı 5, İstanbul 2003, s. 63.

²³⁴ Mustafa KAYAR, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 341-342.

²³⁵ Metin AYIŞIĞI, "Türkiye'nin Musul-Kerkük Sorunu", <http://www.haberaliz.com.tr>, 10 Nisan 2003.

olduğu konularında henüz ABD, Türkiye'nin taleplerin karşılamamıştı. ABD, Türkiye'nin savaş ve sonrasına dair önemli endişelerini gidermekte çok fazla olumlu bir tavır takınmamıştır. Türkiye'nin endişeleri şunlar olmuştur.²³⁶

- 1- Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürtlerin mevcut durumdan bir adım daha ileri giderek, Kürt devleti kurmaları,
- 2- Sınırlarına yönelik olası bir göç dalgası,
- 3- PKK terör örgütü militanlarının yeniden Irak'tan hareketle Türkiye'ye karşı eylemler gerçekleştirmesi,
- 4- Türkmenlerin geleceği.

ABD, Kürtleri son bir kaç yıldır Irak'taki en güvenilir müttefiki olarak görmektedir. Kürtler, Irak arenasında diğerlerine karşı baskı ve tehdit unsuru olarak kullanılabilecek tek aktördür. Washington bu nedenle, Kürtlerin ileride yapılacak pazarlıklara güçlü bir konumda katılmasını garanti almak istemektedir. ABD, Kürt peşmergelere, stratejik ve etnik açıdan büyük önem taşıyan Kerkük ve Musul şehirlerini ele geçirme ve tüm Irak Kürdistan'ını kontrol altına alma izini bu yüzden vermiştir. ABD'nin tüm bunlarla tek yapmak istediği, sadık Kürt müttefiklerini ödüllendirmektir.²³⁷

Savaş sırasında, ABD Iraklı Kürtlerden özellikle KYB ve KDP'den beklediği askeri yardımı bulamamıştır. Kürt peşmergelerin ağır silahlarının olmadığını ileri sürerek, her zamanki gibi Irak askerleri ile savaşmaktan kaçınmışlardır. Bu son yıllarda ABD yönetiminin Kürtlere çok fazla ümitler ve önem vermesi sonucu Kürtler bölgede bağımsız bir devlet gibi hareket etmeye başladılar. Irak Savaşı en çok Ortadoğu'da Kürtlerin geleceğini etkilemiştir. Türkiye'de tezkerenin TBMM'den geçmemesinin de katkısıyla ve diğer nedenlerle ABD Irak'ta Kürtleri asli bir unsur olarak görmüş, hatta Irak politikasının önemli bir kısmını Kürt desteğine bağlamıştır. Belki de Amerikan

²³⁶ Veysi AKIN, "Saddam Sonrası Irak Senaryoları", **Stradigma Dergisi**, Sayı 2, Mart 2003.

²³⁷ Muhammet NURATTİN, Türkiye Kuzey Irak'ta İflas Etti, The Daily Star (Çev: **Radikal Gazetesi**), 20 Nisan 2003.

politikalarının Başarsızlığında önemli bir neden de budur. Yani küresel ortaklıkları yeterince geliştirmeyen, bölgenin en önemli asli unsuru olan Türkler, Araplar ve Acemler ile ortaklık kurmayan ABD bölgede ayrılıkçı gruplar yönelmiştir.²³⁸

Türkiye, Amerika ile birlikte hareket etmesi gerekiyordu. Çünkü böyle bir operasyon sırasında Türkiye'de kendi askerlerini Kuzey Irak'ın değişik bölgelerine yerleştireceği için, Kürt gruplarının Türkiye'ye rağmen bir şeyler yapmaya kalkışması engellenebilirdi. Zaten Türkiye ile işbirliği yapan Amerika'nın Kürtlerle yapmayı planladığı işbirliğinin katsayısını azaltması söz konusu olacaktı. Çünkü Türkiye ile işbirliği yapan bir Amerika'nın Kürtlere ihtiyacı epeyce azalacaktı. Ayrıca ABD ile birlikte bu operasyonun içerisinde yer alsaydı, Türkiye'nin Irak'ın yeniden yapılandırılması aşamasında hem siyasi hem de ekonomik alanda daha çok güçlü bir konum elde edecekti. Ancak 1 Mart tezkeresi kabul edilmemesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde büyük bir krize neden oldu, ayrıca o dönemde Türkiye'yi Irak ve Ortadoğu sürecinde tamamen devre dışı bıraktı. Türkiye, Irak'ın kuzeyine asker göndermemesinde Türkmenleri hayal kırığına uğramış ve Irak'ın siyasi yapılandırılmasında zayıf bir durumda bırakmıştır. Bu olay Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerini olumsuz etkileyen hususlar, yeni bir boyuta taşınmasına ve ABD'nin Irak ile ilgili konularda Türkiye'yi ikinci plan bırakmıştır.²³⁹

1.2.1. 1 Mart Tezkeresi ve ABD'nin Tepkisi

BM kararına dayanmaksızın tek başına harekete geçen ABD, Irak'ı 2003 Martının sonuna doğru işgale başlamıştır. Bu süreçte Türk- Amerika ilişkileri yeniden gündeme gelmiş, her zaman kriz zamanlarında hatırlanan Türkiye bir kere daha Beyaz Saray Pentagon ekibinin ilgi odağı olmuştur. ABD, Irak'a girmek için Türkiye'nin toprağın kullanmak istemiş ve Türkiye üzerinden Irak'a yönelik ikinci cephenin açılmasına ve bu çerçevede

²³⁸ Sadet LAÇİNER, *Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye*, Roma Yayınları, Ankara 2004, s. 311.

²³⁹ AHMETBEYOĞLU, *a.g.e.*, s. 313–314.

Türkiye’de ABD’nin 62.000 asker, 255 savaş uçağı ve 65 helikopter konuşlandırılmasına ve Kuzey Irak’a geçmesine izin verecek tezkerenin TBMM gerekli çoğunluğu sağlayamamasıydı. Türkiye’nin Kuzey Irak’a sevk edeceği asker sayısı ve bunların nerelerde konuşlanacağı gibi konularda ABD yönetimi ile tam bir uzlaşma sağlamaması tezkerenin geçmemesinde etkili olmuştu. Çünkü bu konularda siyasi ve askeri çevreler tam anlamıyla tatmin edecek bir sonuca ulaşılmamıştır.²⁴⁰

Tezkerelerde açıkça belirtilen, Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve riskleri şöyle özetleyebilirim:

1. Türkiye'nin milli birliğini ve toprak bütünlüğünü hedef alan terör unsurlarının (PKK), bölgede yuvalanması.
 2. Irak'ta, etnik, din ve mezhep temelinde bir parçalanmaya yol açabilecek gelişmeler (Türkmenlerin can ve mal güvenliğinin tehlikeye girmesi).
 3. Irak'ın toprak bütünlüğünün ve milli birliğinin tehlikeye düşmesi (Kuzey Irak'ta bağımsız Kürt devleti kurulması).
 4. Kuzey Irak'tan ülkemize toplu göç hareketi başlaması.
- Bu durumlar eskiden beri, belirgin olarak 1988'den bu yana bizim için tehdit ve risk olarak görülmektedir.²⁴¹

4 Temmuz 2003 tarihinde, ABD ve KYB peşmerge güçlerinin Süleymaniye’de bulunan Türk İrtibat Tim Bürosuna yaptığı Süleymaniye baskınının neticesinde, 11 Türk askeri rehin alınmıştır. Irak’ı işgal eden ABD yönetimi bu hareketiyle bir bakıma, Türk askerlerine yönelik tacizde bulunarak Kuzey Irak’ı boşaltmayı hedeflemiştir.²⁴² Amerikalı askerler ayrıca, Türkmen bürosunu basmışlar ve Türkmen radyosunun da yayınını kapatmışlardır.²⁴³

²⁴⁰ ARI, a.g.m, s. 21

²⁴¹ Tarhan ERDEM, “Kırmızı çizgiler”, [http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=72173&tarikh=11 Ağustos 2007](http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=72173&tarikh=11%20Ağustos%202007)

²⁴² Derya SAZAK, “Kuzey Irak Baskını”, **Milliyet** Gazetesi, 06 Temmuz 2003.

²⁴³ “İntikam Hamlesi Mi?”, **Sabah** Gazetesi, 06 Temmuz 2003.

5 Mart'ta Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök, yaptığı bir konuşmada, TSK'nin 62 bin Amerikan askerinin Türkiye'den geçişine izin vermekten yana olduğunu belirtti. Fakat aynı zamanda kesin bir dille “ *Okyanusun ötesinde kendileri için bir tehlike olduğunu söyleyenleri anlamıyorum ve Türkiye bir tehdit olduğunu söylediğinde bunu inanılmaz buluyorlar*” dedi.²⁴⁴

26 Mart'ta, Genel Kurmay Başkanı Özkök, bir Konuşmasında Türkiye'nin Irak'a müdahalesi durumunda TSK'nin muhtemel pozisyonu hakkında bilgiler verdi. Ona göre TSK Irak'a ancak aşağıdaki şartlardan biri veya hepsi gerçekleşirse müdahale edecekti: a) Eğer Irak'ta Türk birliklerine karşı bir saldırı olursa (Aralık 2002'den beri Türkiye Kuzey Irak'taki birliklerini arttırdığı için, bu birliklerin 26 Mart'ta 10 bine yaklaşması muhtemeldi. b) Eğer savaşın sonunda (Türkiye sınırlarına) büyük bir mülteci göçü olursa. c) Eğer bölgedeki, Kürtler, Araplar ve Türkmenler gibi farklı etnik gruplar Türk birliklerine veya birbirlerine karşı düşmanca bir tavır içine girerlerse.²⁴⁵ Özkök, eğer Irak'a daha büyük sayılarda Türk birlikleri gönderilirse, bunun ancak Türkiye'nin stratejik müttefiki ABD ile iş birliği içerisinde yapılacağını belirtti. Özkök'ün ifadeleri, KDP'nin dışişleri sorumlusu Vuşyar Zebari tarafından memnuniyetle karşılandı. Hoşyar, Genel Kurmay Başkanı'nın sözlerinin Kürtleri “*rahatlattığını ve Türkiye ile KDP ve KYB arasındaki iyi ilişkilerin devam edeceğini söyledi*.”²⁴⁶

Irak savaşında ABD'ye destek vermemiş olduğu için Türkiye'ye tepkili olan Washington'un, faturayı Türkmenlere özellikle Irak Türkmen Cephesine karşı çıkardığı da görülmüştür. ABD'nin Irak'taki Kürt gruplar özellikle KDP ve KYB'yı öne çıkarırken Türkmenleri ikinci plana atmaya çalışması üzerine girişimde bulunan Irak Türkmen Cephesi'nin bir heyetini, 10 Haziran 2003 tarihinde şaşırtıcı bir tavırla karşılamıştı. Irak'ta görevli ABD'li diplomat David Pearce, Türkmen yetkililerine “*Irak Türkmen Cephesi'ni Türkiye ile bir*

²⁴⁴ Robert OLSON, , Çeviri: Acar, Kezban, **Türkiye –İran İlişkileri 1979–2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik**, Babil Yayınları, Ankara 2005, s. 178–179.

²⁴⁵ **Hürriyet** Gazetesi, 27 Mart 2003.

²⁴⁶ OLSON, a.g.e., s. 180.

*görüyoruz. ABD, Türkiye'nin yaptığını unutmadı, bunu affetmeyecek. Bu durumu kabul etmek zorundasınız” dediği öne sürülüyordu. Amerikalıların Türkmenlere karşı haksız uygulamaları sonucu, Irak Geçici Konseyi yanında Musul ve Kerkük'teki meclis seçimlerinde Türkmenler dezavantajlı duruma düşürülmüş, Kürtleri öne çıkarılmıştı. Ordu Irak'a ABD'nin işgal gücüne katkı için değil, ABD'nin yüzüne gözüne bulaştırdığı bir Irak'a istikrar kazandırmak için milli iradede tezkeresi istiyor. Kaldı ki, son Kerkük olaylarının da sergilediği gibi, Türkmenlerin sıkıntısı artık evham düzeyini aşarak, ciddi bir risk taşıyor.*²⁴⁷

1.2.2. Türkiye'nin Kırmızı Çizgileri

Kırmızıçizgileri kabul edemeyecek durumları ve olayları anlatmak için kullanılmaktadır. Bunları ülke güvenliğine yönelik tehdit saymakta ve oluşmaları halinde, kendini askeri girişimlerde bulunmak dahil her türlü girişimleri kullanabilmesi gerekmektedir.²⁴⁸ Türkiye'nin Irak'la ilgili olarak Kırmızıçizgileri'ni Ecevit Hükümeti Ağustos 2002'de Türkiye'nin şu şekilde özetlemiştir:

1. Bağımsız Bir Kürt devleti kurulamaz;
2. Kürtlerin bağımsızlığına yol açacak âdemi merkezîyetçi yapılanma kabul edilemez;
3. Musul ve Kerkük Kürtlerin denetimine bırakılamaz;
4. Türkler de Kürtler gibi Irak'ın asli unsuru sayılmalı ve eşit muamele görmelidir.²⁴⁹

Türkiye son birkaç yılda dış politikada belli açılımları gerçekleştirdi. Türk dış politikasının son dönemdeki hareketli seyrinin Irak'ın işgali ile oluşan yeni durumun dayattığı mecburi gündem ve imkânlarla da doğrudan alakası var.

²⁴⁷ Mim Kemal ÖKE, “Irak Savaşı Günlüğü”, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 190.

²⁴⁸ ERDEM, a.g.m., 11 Ağustos 2007

²⁴⁹ CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen'in Kerkük Konulu Seminerde Yaptığı Konuşma 28 Şubat 2005 www.onuroymen.com/docs/Öymen,%20Kerkük%20konuşması,%2028%20Şubat%202005.doc 12 Ocak 2008

Mesele Türkiye'nin bu yeni imkânların ne kadarını kendi iradesi dâhilinde, ne kadarını ise ABD'nin oturtmaya çalıştığı “yeni güçler dengesi” çerçevesinde kullanabildiğidir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada kendi iradesiyle tayin edeceği siyasetin anahtarı, kendi halkıyla ve komşularıyla başka başkentler üzerinden konuşmamayı öğrenmesine ve devlet kurumlarının kronikleşen korumacı reflekslerini aşarak yeni gerçekleri algılayabilmesine bağlıdır. “Kırmızıçizgiler”, “pozisyonlar”, “güçler dengesi” ve “tehdit algılamaları” söylemleri Türkiye'nin bölgeye dair yaklaşımını kısırlaştırmaktadır. Kısacası Irak'ta, özellikle de Kuzey Irak'ta yaşanan her gelişme Türkiye'yi doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir.²⁵⁰

Kuzey Irak'ta Türkiye'nin Kırmızı Çizgisi her gün bir şekilde Kürtler tarafından çiğnenmiş ve Türkiye adeta kendisine kafa tutan Kürt gruplara müdahale edememiştir.²⁵¹

ABD ile ilişkilerde 1 Mart tezkeresinin reddi dönüm noktası oldu. Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök, “Geçmeyen tezkerenin uzun vadede Türkiye'yi ABD ile karşı karşıya getirebileceğini” söylemişti. Çuval geçirmeyi de sayarsak 3 yılda neredeyse ABD ile çatışacak noktaya geldik. Kırmızı çizgiler kayboldu.²⁵²

Türkiye'nin kırmızı çizgileri arasında Kerkük ve Musul'un durumu, burada yaşayan Türkmenlerin can güvenliği de vardı. Türk hükümetleri başından beri Türkmenlerin Kürtlerle eşit haklara sahip olması gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu görüşün en kuvvetli savunucularından biri İsmet Paşadır. O tarihten sonra iş başına gelen bütün Türk hükümetleri bu politikayı savunmuşlardır.

²⁵⁰ Taha ÖZHAN, “Kuzey Irak’la Tehditler ve Kırmızı Çizgiler Arasına Hapsolan Siyasetimiz”, http://www.setav.org/index.php?Itemid=29&id=258&option=com_content&task=view 14 Temmuz 2008

²⁵¹ SİLLELİ, a.g.e., s. 216.

²⁵² <http://www.milliyet.com.tr/2006.07.24/siyaset/asiy.html>.

Birinci Körfez savaşında da Kürtlerle yakın işbirliği yapan Amerikalılar Türkmenlerin haklarını koruyucu her hangi bir girişimde bulunmadılar. Bugün Kerkük ve Musul ABD'nin gözü önünde Kürt Peşmergeleri tarafından fiilen yönetilmektedir. Türkiye bir zamanlar Irak'ın kuzey bölgesinde federasyona bile karşıyken şimdi aynı bölgede daha geniş topraklara, daha büyük dış desteğe sahip bir bağımsız bir Kürt devleti olgusu ile karşı karşıyadır. Kırmızı Çizgilerden geriye bir tek "Bağımsız Kürdistan" kalmıştır. Türkiye böyle bir gelişmeyi savaş nedeni sayacağını ilan etmiştir. Bugün Irak'ın Kuzeyinde resmi de olmazsa da fiilen bağımsız Kürt devleti kurulmaktadır.²⁵³

1.3. Irak Savaşı Sırasında Türkmenlerin Durumu

Körfez savaşı başladığında herkes ne zaman biteceğini ve sonuçlarını merak ediyordu. Türkiye'nin tavrı neticesinde, Türkmenlerin yoğun olarak bulundukları kuzey cephesi fiiliyata geçirilmemiş, alternatif planlar devreye sokulmuştur.²⁵⁴ 1 Mart tezkerenin meclisten geçirilmemesi, ABD acısını Türkmenlerden çıkarmıştır. Aslında Amerikan yönetimi basından beri Kürt grupların arkasında durmuş, Türkmenleri ise görmezlikten gelmiştir. Saddam Hüseyin yönetimine sürekli muhalif olan ve ayaklanan Kürtleri, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını her fırsatta dile getiren Türkmenlere tercih etmişlerdir. Bu atçıdan bakacak olursak, Türkiye'nin tezkereyi reddetmesindeki sebeplerden birisinin savaş sonrasında Türkmenlerin Durumu hakkında ki belirsizlikten kaynaklandığını söyleyebiliriz.²⁵⁵

Irak krizinde Türkiye ABD ile yaptığı bütün müzakerelerde her zaman Türkmenleri, ön planda tutmaya onların hak ve hukuklarını, yaşam alanlarını garanti altına almaya önem vermişti. Ankara'nın taleplerinin en önemli boyutunu, Irak'ın siyasal geleceğinin nasıl şekilleneceği sorusunun cevabı oluşturmuştur. Türkiye, savaş sonrasında Irak'ın yeniden şekillendirileceği

²⁵³ SİLLELİ, a.g.e., s. 157.

²⁵⁴ ERTUĞRUL, a.g.e., s. 160.

²⁵⁵ İzzettin KERKÜK, "ABD'nin Türkmen Politikası", *Kardeşlik Dergisi*, Sayı. 25, Ocak-Mart 2005, s. 14 -15.

varsayımdan yola çıkarak, Türkmenlerinde Araplar ve Kürtler gibi Irak'ın asli unsurlarından birisi olarak kabul edilmelerini istemiştir. Irak'ın işgalini, ülkede yaşayan topluluklar tasvip etmemektedirler. Ancak yalnızca bir topluluk, ABD'yi açıkça destekleyerek, diğer Irak uluslarını da karşısına almıştır. ABD'nin en büyük destekçisi olarak, Irak'ın kuzeyi kontrol altına bulunduran Kürtler, bölgede bağımsız bir konumda egemenliklerini ABD'nin şemsiyesi altında sürdürmektedir.²⁵⁶

ABD; Peşmerge Kuvvetlerinin Musul ve Kerkük'e girmesinin yaratacağı kaos ve buna mukabele edecek Türk kuvvetleriyle Peşmerge birliklerinin muhtemel çatışmasıyla başa çıkmayacağından endişeleniyordu.²⁵⁷

Türkiye'nin uyarılarına rağmen, Kuzey Irak'taki Peşmergeler önce Kerkük'e daha sonra Musul'a girdi. Türkiye'nin baştan beri büyük bir hassasiyetle Peşmerge'lerin girmemesini istediği bu iki Türkmen şehrine girmekle kalmadılar şehirdeki resmi binaları yağma ve talan ettiler. Her iki şehirde de ilk yağmalanan yerlerin tapu ve nüfus dairelerinin olması Peşmerge'lerin bu iki şehirdeki Türkmen nüfusunun kayıtlarının yok ederek, onları azınlık durumuna düşürmek olduğu açıkça görülmüştü. Mesut Barzani de yaptığı açıklamalarında *“Bölge ülkeleri Irak'ın toprak bütünlüğüne saygı göstermeli ve Irak halkının içişlerine müdahaleden kaçınmalıdır”* diyordu. Türkiye'nin Kuzey Irak'a asker gönderebileceği yolundaki açıklamaları ve Kerkük'teki petrol alanları üzerindeki iddialarından vazgeçmesi gerektiğini söylüyordu. Iraklı Kürt Lider, daha önceki gün El-Arabiya Televizyonu'na verdiği demeçte, Türkiye'nin “kırmızı çizgilerini” de elinden alarak, “Kerkük Kürtlerin kırmızı çizgisidir” diyordu. Hatta şunu da ekliyordu ; “Kerkük meselesi çok hassas ve bize göre üzerinde pazarlık yapılamaz. Kerkük'ün Kürdistan kimliğinden vazgeçmemiz mümkün değildir.” Barzani, dünya medyasına “kırmızı çizgilerini” anlatırken, Kuzey Irak başbakanı Neçirvan Barzani'yi de Washington'a yolladı. Kuzey Irak'ta kendisiyle görüşmeye gelen

²⁵⁶ SİLLELİ, a.g.e., s. 155.

²⁵⁷ ERTUĞRUL, a.g.e., s. 160.

İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw'ı "Kürdistan Başbakanı" sıfatıyla kabul eden Neçirvan Barzani, Washington'da da "Kürdistan yetkilisi" olarak ağırlandı. Tüm bu diplomatik ünvanlar, mesajlar, tek bir gerçeğin göstergesi; Irak'ı işgal eden ABD ve İngiltere, 'Kürdistan'ın' kimliğini daha şimdiden kabul etmiş durumdadırlar.²⁵⁸

KDP ve KYB başta olmak üzere Kürt grupları ABD'den cesaret alarak, Kerkük'e hâkim olmak için gerekli altyapıyı hazırlıyorlar. Valilik, belediye, polis, asker, sağlık, emniyet ve diğer resmi kuruluşlardaki Kürt hâkimiyeti bunlara birer örnek olarak görülmektedir. Bugün Kerkük resmen kuzey bölgesindeki KYB ve KDP'nin iki Kürt idaresinin bir parçası olmasa da, pratikte bu iki idaresinin bir uzantısı haline gelmiştir. Bu gerçeklerden hareketle, yakın bir gelecekte Kerkük ilinin Kürtleştirmek amacıyla demografik yapısı üzerinde birtakım değişiklikler yaparak, demografik durumu lehlerine çevirecek bütün tedbirleri alıyorlar. Nitekim Kürt grupları, bu önlemlerin birçoğunu uygulamaya başlamışlardı. Mesela bu çerçevede belediye birimlerini kendi kontrolleri altında tutan Kürtler, çok sayıda devlet arazisini kendi soydaşlarına dağıtıyorlar. Irak'ta siyasal rakip konumunda olan her iki Kürt grubu da, söz konusu maddi yardımları kendi aşiret mensuplarına verip, Kerkük'te yerleşmelerini teşvik ediyorlar. Üstelik Kürtler bölgeyi terk eden Arapların ev, işyeri ve arazilerine bazen el koyarak bazen de satın alarak kendi kontrollerine geçiriyorlar. Son 13 sene Erbil'de uygulanan politikalar şu anda Kerkük üzerinde de aynen oynanıyor. Ciddi tedbirler alınmadığı takdirde birçok Türkmen bölgesi gibi, Kerkük şehrinde Kürtleştirilecekti.²⁵⁹

Türkiye'nin bir numaralı endişesi olan Kuzey Irak ve Kerkük'ün müstakbel statüsü konusunda hızla sona yaklaşıyor. Öteden beri parçalanmış Irak'ın çıkarına olacağı konuşulan İsrail ile Irak'taki tek söz

²⁵⁸ AYIŞIĞI, a.g.m., 12 Mart 2005.

²⁵⁹ Ali KERKÜKLÜ, *Ortadoğu'da Şeytan Üçgeni Türkmenler ve Kürtler*, Kum Saat Yayınları, İstanbul 2006, s. 103–104.

sahibi ABD'nin tavrının dengeyi Kürtler lehine değiştirme ihtimali olsa da, herkes bunun bölgenin başına ikinci bir Filistin sorunu açmak anlamına geleceğini görmektedir. Aslında bu açmazdan kurtulmanın yolu belki de meselenin özüne yeniden bakmaktan geçiyor. Musul Meselesi, Cemiyet-i Akvam'da İngiltere'nin değil de Türkiye'nin lehine çözülseddi, bugün Kerkük, Erbil, Zaho gibi şehirlerle Urfa, Antep, Diyarbakır arasında fark olmayacaktı. Nasıl bu şehirlerde Türk ve Kürt kökenliler arasında taraf tutmak faydasızsa, sınırın öte yakası için de aynı durum geçerlidir.²⁶⁰

2. İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞINDAN SONRA TÜRKMENLER VE TÜRKİYE

Irak'ın kurucu halkı olarak bilinen ve nüfusu 3 milyon olarak tahmin edilen Türkmenler, bir yandan Saddam yönetimi diğer yandan ise Kürt grupların asimilasyon politikaları ile karşı karşıya kalmıştır. Saddam yönetimi, Kerkük'teki resmi dairelerde yönetici konumunda bulunan birçok Türkmen'i görevden alıp, Irak'ın güney bölgesine sürgün etmiştir. Ayrıca Bağdat'ta faaliyet gösteren Türkmen Kardeşlik Ocağı ve Kardeşlik dergisinin faaliyetleri dondurularak yönetim kadrosunu fesh edilmiştir. Irak televizyonundaki günlük bir saat olmasına rağmen haber ve müzik ağırlıklı Türkmence yayına da son verilirken, Kuzey ve Güney bölgelerine sürülen Türkmenlerin gayrimenkullerinin de açık arttırma yolu ile Baas partisinin yakın kimselerine satılmıştı. 20 Mart 2003'te ABD'nin saldırısıyla başlayan savaş kısa bir zaman içerisinde Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasıyla sona ermiş, ülke ABD askeri güçlerince işgal edilmiştir. Türkiye'nin savaşa girmemesi Kuzey Irak'ta dengeleri Kürt gruplar lehine değiştirme yoluna girmiş, bölgede Türkiye ile Kürt gruplar arasında adı konulmayan bir güç mücadelesi başlamıştır. Irak devletini sözde demokrasileşme adı altında işgal eden ABD, Irak'ın siyasi yapılandırma konusunda ilk yaptığı iş Türkmenleri özellikle Irak Türkmen Cephesi'ni Irak'ın politik yaşamından tasfiye etmek olmuştur. O dönemin ABD Irak özel temsilcisi ve eski Bağdat büyükelçisi Zalmay Halil

²⁶⁰ AYIŞIĞI, a.g.m., 12 Mart 2005.

Zad başkanlığında Irak'ın Kuzeyinde Selahattin ilçesinde yapılan Irak muhalefet toplantısının sonucunda Başkanlık Konseyi üye sayısı 7'den 12'ye çıkarıldığı halde Türkmenlere yine bu konseyde yer verilmemiştir.

ABD ile Türkiye ilişkileri çuval hadisesini yaşanırken Türk kamuoyu dikkatini bu olaya çevirmiştir. Bu sıralarda Bağdat'ta başka gelişmeler oluyordu. Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden sonra ABD'nin kurdurduğu Irak Geçici Hükümeti Konseyi 13 Temmuz 2003'ta ilk toplantısını yaptı. Irak Savunma Sanayi binasında toplanan 25 üyeli Geçici Hükümet Konseyi'nde Şiiler 14, Kürtler 5, Sünniler 4, Asurîler 1, Türkmenler de sadece 1 üye Irak Türkmen Cephesi'nin adayı olmayan (Songül Çabuk) ile temsil ediliyordu.²⁶¹

ABD, Türkmenlere açıkça haksızlık etmişti. Amerikalı yetkililerin açıklamalarına göre, 25 kişi Irak'taki nüfus yapısına göre belirlenmişti. Oysa Irak'ta Türkmen nüfusu, Kürt nüfusuna yakındı. Asurîler ise nüfusu 500, Geçici Konseyde Kürtlere 5 sandaliye ve Asurîlere 1 sandaliye verilirken, Türkmenlere sadece 1 sandaliye verilmiştir. Amerikalılar ve Kürt tahrikçileri ile Türkmenler bile tanımadığı bir kadıncağızı Türkmen temsilci diye Geçici Konseye almış ve Irak Türkmenlerinin gerçek temsilcisi olan Irak Türkmen Cephesini dışlamıştı. Irak Türkmen Cephesi'nin eski başkanı Sanan Ahmet Ağa, Washington'a çağrıda bulunarak, Geçici Hükümet Konseyi'nde Türkmenlere 3 üyelik verilmesini istedi. ITC Başkanlık Konseyi adına yazılı açıklamada yapan Ahmet Ağa, bugüne kadar tüm muhalefet toplantılarına katılan ITC Başkanlığının Bağdat'ta oluşturulan 25 üyeli konseye davet edilmemesinin, sayıları 3 milyonu aşan Türkmenler için kabul edilemez olduğunu bildirdi.²⁶²

ITC Başkanı, Türkmenlerin Irak'ta Arap, Kürt, Türkmen ve Asurilerin haklarını garantiye alacak ulusal bir hükümetin kurulmasından yana olduğuna da işaret ederek, "Bölge ve Irak'ın huzur ve istikrarı için çalışan ABD'nin

²⁶¹ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 358–359.

²⁶² ŞİMŞİR, a.g.e., s. 360.

çabalarını takdirle karşılarken, Irak'ta oluşturulan Konseyde ITC yönetimine yer verilmesi ve Türkmenlerin nüfus oranlarına göre üç kişi ile temsil edilmesini talep ediyoruz” görüşünü kaydetti.²⁶³

Irak Türkmen Cephesi Yürütme Kurulu üyesi Dr. Aydın Beyatlı, Irak Yürütme Konseyi üyesi seçilmiş olan Songül Çabuk'un Türkmenleri temsil etmediği söyledi. Türkmenler adına Konseye seçilmiş olan Songül Çabuk'un, Türkmen toplumunun gerçek temsilcisi olan Irak Türkmen Cephesi ile hiç bir bağı bulunmadığını belirten Beyatlı, “Kendisini ABD'lilere tercümanlık yaparken görüyorduk, ancak mücadelemizde aktif rol alan ve bizi temsil eden bir kişi değil” dedi. Bu durum, yeni oluşumda Türkmenlerin dışlanmak istendiğini gösteriyor, Maalesef Kürtler, ABD'lileri bizim hakkımızda yanlış enformel ediyor. Konsey geçici anayasayı ve Irak için çok önemli eğitim, sağlık ve kültür projelerini hazırlayacak. Türkmen davasında tecrübesiz olan bu kişi çıkacak karar ve yasalarda Türkmenlerini haklarını savunamaz. Bu konuda ciddi endişelerimiz var. Konseye Türkmenlerin tanımadığı bir kişi yerine ITC lideri Sanan Ahmet Ağa ve bu davaya baş koymuş birkaç kişinin alınması gerekirdi. ABD'lilerin daha önce kendilerine, Konseyde Türkmenlerin 3 kişi ile temsil edileceği sözü verildiğini söyleyen Beyatlı, *“Adil temsilden, adil çözüm çıkar. Türkmenlerle aynı nüfusa sahip olan Kürtlere verilen kontejan bize de tanınmalıdır. Haklarımızı demokratik yollardan savunmaya devam edeceğiz. ABD'lilerin, tüm Türkmenleri şok eden bu yanlışı düzeltmeleri için girişimde bulunacağız”* dedi.²⁶⁴

2.1. Kürtlerin Türkmen ve Kerkük Politikaları

The Washington Post, Irak'lı Kürtlerin petrol kenti Kerkük'ün kontrolünü ele geçirdiğini bu başlık altında duyurdu. Gazete, Amerikalı yetkililerin kademeli olarak kontrolü ele almalarından Kürt grupların destek sağladığını da belirtti. Kürt grupları KDP ve KYB yetkilileri Kerkük'e 400 kişilik polis birimi

²⁶³ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Temmuz 2003.

²⁶⁴ “Halk’a ve Olaylara” Tercüman Gazetesi, 17 Temmuz 2003.

ve çok sayıda yerel yönetim yetkilisi gönderdi. Böylece iki grup da 1991 sonrası oluşturulan Kuzey Irak güvenli bölgesi dışında Kerkük'te varlıklarını ilk kez resmileşmiş oldular.²⁶⁵

KYB, parti genel merkezini Kuzey Irak topraklarından çıkararak Kerkük'e taşıdı. ABD'nin onayıyla Kerkük'teki tek televizyon kanalının kontrolünü de ele aldı²⁶⁶. Birkaç gün sonra ABD, Türkmenlerin ağırlıkta olduğu Kerkük'e 28 Mayıs 2003 tarihinde Kürt Vali atanmasına vize verip bölgede sıkıntılı bir dönemin kapsını da aralamış oldu.²⁶⁷

KDP ve KYB başta olmak üzere Kürt Grupları, 9 Nisan 2003 tarihinden Kerkük'ü işgal ettikten sonra bugünüme kadar Kerkük'ü Kürtleştirme politikası ve anti-demokrasi çalışmalarına da hiç ara vermeden devam ettirmiştir. Kürtler, ilk önce Kerkük'ü Kürtleştirmesini ve sonrada geçmişte yapılan sahte seçimleri gibi 2007 yılın hayali ve kurulmuş bir Rafrendum ile Kerkük'ü sözde Kürt Bölgesine bağlanmasını hedeflemektedirler.

The Associated Pres Ajansı, Kerkük'e her gün ortalama 500 Kürdün planlı ve düzenli bir şekilde yerleştirildiği haberini tüm dünyaya duyuruyordu. Kentin nüfus kayıtlarının imha edildiği de özellikle vurgulanıyordu. Ajans haberinde, Kerkük'e her gün yaklaşık 500 Kürdün yerleştiğini bildirirken, zengin petrol kaynaklarına sahip Kerkük'e yerleştirilen Kürt nüfusunun 72.000'i bulduğu kaydediliyordu. Sadece 2003'ün Ağustos ayında 20.000 kürdün, Kürt siyasi partileri tarafından Kerkük'e yerleştirilmeleri için mali ve diğer bakımlardan desteklendikleri belirtirken, Kürtlerin bu şekilde gelmeye devam etmeleri halinde 750 bin nüfuslu kentin nüfusunun 30 Ocak 2005' yapılıcak olan seçimler öncesinde 100 bin kişi daha artacağına dikkat çekiliyordu. Kürt grupları Saddam rejiminin devrildiği ilk günlerde Kerkük'ü

²⁶⁵ KERKÜKLÜ, Ali, **a.g.e.**, s. 107.

²⁶⁶ **Sabah** Gazetesi, 20 Mayıs 2003, s.14.

²⁶⁷ **Tercüman** Gazetesi, 30 Mayıs 2003, s. 11.

yağmalarak, kentteki devlet dairelerini talan ettiler. Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmenin yolunu açmak için nüfus kayıtlarını imha ettiler.²⁶⁸

Bugün Kerkük'te ithal Kürtlerin sayısı 500 bini aşmıştır. Kürtler yoğun bir şekilde Kerkük'e göç ederek etnik nüfus yapısı ile oynuyorlar. Savaştan (Nisan 2003) bu yana on binlerce Kürt'ün Kerkük'e yerleştirildiği bilinmektedir. En son ABD'nin Ankara Büyükelçisi Edelman bile Kerkük'ün etnik yapısını koruyamadıklarını Kürtlerin göçüne engel olamadıklarını itiraf etmek zorunda kalmıştır.²⁶⁹

Savaşların önlenmesi amaçlayan Brüksel merkezli uluslararası krizi grubunun Irak Direktörü Joost Hiltermann, Washington'da Kerkük'e ilişkin önemli bir uyarı da bulundu. Anayasa uyarınca Kerkük'ün statüsü için 2007 sonundan önce bölgede referandum yapılmasının ön görüldüğü bir ortamda bunun Türkmenler ve Araplar arasında büyük bir gerginliğe yol açtığını belirtti. Hiltermann, Kerkük sorununun çözümünün Iraklılara ait olduğunu savunan ABD politikasını ise “son derece yanlış” değerlendirdi ve çok geç olmadan, bölgede büyük çatışmalar çıkmadan ABD'yi bu soruna müdahale etmeye çağırdı.²⁷⁰

Kürt liderleri, her fırsata Kerkük'ün bir Kürt şehri olduğunu konusunda ısrarcı ve tehditkâr demeçler vermekteydi. Talabani'nin “*Türkiye, Kerkük'e karışsa biz de Diyarbakır'ı gündeme getiririz*”; Barzani “*Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmemesini önlememiz, en büyük zaferimizdir*” şekilde sözleri, bu liderlerin ABD'den aldıkları desteğin ve Türkiye'nin zamanında bu iki lidere verdiği önem yersizliğinin birer delili niteliğindedir.²⁷¹

²⁶⁸ KERKÜKLÜ, Ali, **a.g.e.**, s. 111.

²⁶⁹ Kürtlerin ABD'nin Endişesi, **Milliyet** Gazetesi, 21 Ekim 2004.

²⁷⁰ **Bugün** Gazetesi, 11 Mayıs 2006.

²⁷¹ ERTUĞRUL, **a.g.e.**, s. 161

2.1.1. Kerkük'ün İşgali

Bağdat'ın düşmesiyle şehirde güvenliği sağlayacak güç kalmamıştır. Kerkük Peşmergeler kolay bir lokma olmuştur. Peşmergeler Çamçal ve Altunköprü bölgesinden Kerkük'e saldırdılar. Kerkük'ün işgalinin ilk saatlerinde Kürt Peşmergeler Kerkük'ün girişi çıkış yollarında kontrol noktası kurup ITC'nin üyelerini Kerkük'e girişlerini engelliyorlardır. KYB ve KDP'nin izini olmadan Türkmenler ve diğer vatandaşlar Kerkük'e giriş yapamıyorlardır.²⁷²

Peşmergeler, Kerkük'ün başta Tapu ve nüfus daireleri olmak üzere, valilik, belediye başkanlığı, adliye, şehir müzesi gibi resmi kurum ve kuruluşları yağmalamış, tabure ve sandalyeleri, elektrik düğme ve prizlerini dahi sökerek götürmüştür.²⁷³ Kürtlerin maksadının Kerkük'teki Türkmen nüfus kayıtlarını yok ederek, Türkmenleri azınlık durumuna düşürmek olduğu açıkça anlaşıyordu. Kürt Peşmergeler, 11 Nisan 2003 tarihinde, Musul'a girerek Kerkük'tekine benzer yağma ve talan olaylarını gerçekleştirdiler. ABD'nin işbirlikçileri KDP ve KYB, Türkmen şehri Kerkük'ün Kürtlere ait olduğunu iddia ediyorlardı.²⁷⁴

Kısacası Kerkük bölgesi çok büyük bir Kürt baskısı altına alındı. Resmi kurum ve kuruluşlar ait bütün binalar Kürt Peşmergeler tarafında işgal edildi. İşin en acıklı tarafı, Saddam döneminde Kerkük'ten, Tisin'den, Beşir'den ve diğer Türkmen bölgelerinden sürülen, evleri yıkılan, arazileri elerinden alınan Türkmen halkı, haklarını geri almak için beklerken ve yapılan bunca haksızlıklara çözüm ararken, Türkmen bu sefer Kürtler tarafından işgal edildi. Baas Partisi döneminde Türkmenlerin elinden alınan tarım arazileri, arsalar ve evlere daha önce Basçılar yerleşmişti. ABD işgali ile birlikte bunlar

²⁷² KERKÜKLÜ, Ali, **a.g.e.**, s. 316.

²⁷³ ERTUĞRUL, **a.g.e.**, s. 160.

²⁷⁴ KERKÜKLÜ, Ali, **a.g.e.**, s. 317.

Kerkük'ten kaçarken oturdukları ve işgal ettikleri Türkmenlere ait ev ve arazileri Kürtler işgal etti.²⁷⁵

2.1.2. Kürt Bölge Anayasasında Kerkük

Irak'ta siyasi şiddet tüm hızıyla ilerlerken Kürtler, ABD işgali sonrasında elde ettikleri avantajı lehlerine kullanmayı çok iyi başarmıştır. Anayasa hazırlama süreci başlar başlamaz, Kürt hamlesi gecikmemiştir. Yıllardır bağımsız hayalini kuran Kürtler, bunun ilk adımı olarak sayılabilecek bir öneriyi aralık 2003'te Irak Geçici Yönetim Konseyi'ne sunmuştur. Kürtler tarafından sunulan öneri, Irak'ta coğrafi temelli bir federasyon kurularak, Kerkük ve Musul'un da dâhil olduğu bir "Kürt Bölgesi" oluşturulması fikrini temel almıştır.²⁷⁶

İngiltere'nin Musul üzerinde oynadığı planların baskı ve hilelerin tek hedefi bölgenin zengin petrol yataklarına sahip olmasıdır. Günümüzde Kerkük'te oynanan oyunların hedefi de yine bölgenin petrollerini ele geçirmektir. Kürt liderleri de kurmaya hayal ettikleri Kürt devletinin ekonomik tek kaynağının Kerkük petroleri olduğunu biliyor ve bölgenin yaşama şansını sadece ve sadece petrolde görüyorlar.²⁷⁷

Kerkük'ü Kürt federal sınırlarını içine dâhil ederek, Kürt devleti kurmak hayalleri peşinde koşuyorlar. Kürt yetkililerin demeçlerinde Kerkük Kürtler için önemli ve strateji bir mesele olduğunu her zaman iddia etmişlerdir. Kürtlerin en büyük arzusu bağımsız Kürt devleti kurmaktır. ABD'nin Saddam Hüseyin'i devirmesinin ve Irak'ı işgal etmesinin ardından Türkiye'yi ve bölge ülkelerini en çok kaygılandıran konu, Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurulmasıdır.²⁷⁸

²⁷⁵ Suphi SAATÇI, "Irak Türkmenleri ve Kerkük Sorunu, (Irak Türkmenlerine Özel Sayı)", **Golobal Strateji Dergisi**, İlkbahar, 2007, Yıl: 3, Sayı: 9. s. 26.

²⁷⁶ <http://www.milliyet.com.tr/2003/12/12/dunya/adun.html>, Erişim: 22 Şubat 2007.

²⁷⁷ SAATÇI, **a.g.m.**, s. 31.

²⁷⁸ Tuncay ÖZKAN, CIA Kürtleri: **Kürt Devletinin Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s. 318.

Türkiye'nin de katılımı üzere Çekiç Güç'ün sağladığı güvenli ortamda gelişen Kuzey yönetimi, adım adım kendi iç düzenini de kurdu. Buradaki Kürt grupların "Irak Kürt Bölgesi Anayasası" başlığında oluşturdukları metin, gelinen noktayı açıkça ortaya koyuyordu. Ankara'nın savaş sonrasında geleceğiyle en çok ilgilendiği şehir Kerkük olmuştu. Kürtler Kerkük'ün bir Kürt şehri olduğunu her fırsatta yeniliyor, Türkmenler ve Araplar buna karşı çıkıyorlar. Şubat 2004'ta Türkiye MGK toplantısında da konu edilen raporların birinden Kerkük'le ilgili bilgilerin özeti:

1- Kerkük, Orta ve Kuzey Irak arasındaki tek köprü halini almış bir geçit vilayetidir.

2- Bağdat'a 248 kilometre uzaklıkta olup zengin petrol yataklarına sahiptir.

3- 1976 yılına kadar Kerkük ili 6 kaza 23 nahiyeden oluşuyordu. 1976'da Kerkük ilinin adı değiştirildi ve Al Tamim yapıldı. Kazaların sayısı 3'e, nahiyelerinin sayısı 11'e düşürüldü. Alanı da 19.543 km²'ye indirildi.

4- Nüfusu 1957 sayımında 389 bin, 1965 sayımında 476 bin, 1977 sayımında 495 bindir. Bu nüfusun 1965 yılında yüzde 100'e yakını Türk idi. Daha sonraki baskı ve eritme politikalarıyla Araplar yerleştirildi. 1977'de 250 bini Türktü.

5- Kerkük Türkmenlerin kalbi ve kültür merkezidir. Kerkük'e bağlı nahie ve köylerin tamamı Türk nüfusa sahiptir.²⁷⁹

2.1.3. Kerkük'te Demografik Değişimi

Türkmen şehri olan Kerkük'ün demografi yapısını değiştirmek amacıyla Kürt gruplar ile ABD oyunu devam etmektedir. Irak'ın kuzeyinden sözde Kürt göçmenler adı altında Kente getirilen, çadırlarda, eski Irak ordusu fırka karargâhı ve Kerkük spor stadyumunda kalan Kürt vatandaşları, ABD'nin vereceği 8 milyon dolarıyla her bir Kürt ailesi ev sahibi olacak. Türkiye'nin,

²⁷⁹ Mustafa BALBAY, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2004, s. 271–272.

Irak politikasında 'kırmızı çizgi' olarak tabir ettiği Kerkük'te, peşmergenin kente sahip çıkma oyunu son hızla devam etmektedir. Kerkük'te yıllardır en yoğun nüfusu oluşturan Türkmenler, son günlerde endişe içerisinde. Geçmişte Irak'ta yapılan sahte seçimleri gibi, Kürt grupları hayal ettikler sözde bir referandum yaparak, Kerkük'ü Irak'ın kuzeyindeki yerel Kürt yönetimine bağlamayı planlayan IKYB ve IKDP, bu hedefleri için ABD ile işbirliği yapmaktadırlar. ABD ise Kürtlerin işbirliğine uyarak, isteklerini yapmaya çalışmaktadır. ABD yönetiminin, devrik lider Saddam Hüseyin tarafından Kerkük'ten göç ettirilen ailelerin, kente dönmeye başlamasıyla yaşanan yerleşim sorununun çözümü için 8 bin konut yardımı sözü verdiği belirtiliyor. Kerkük İl Meclis Başkanı Kürt kökenli KYB'li Rizgar Ali yaptığı bir açıklamasında, ABD Hükümeti'nin desteğiyle Kerkük'te 8 bin konuttan oluşan 7 ayrı yerleşim biriminin inşa edileceğini duyurmuştu. Ancak, kentteki Türkmenler, sadece Kerkük'e yığılan binlerce Kürt'e bu yardımdan pay verileceğini, böylece Kerkük nüfusunda sürekli bir üstünlük sağlanacağından endişe ediyorlar. Irak İmar Bakanlığı'ndan Kerkük İl Meclisi'ne gönderilen bir yazıyla söz konusu konutlar için yer ayrılmasının istendiği kaydediliyor. Ancak, bu yazıda konutların Saddam zamanında evlerinden zorunlu olarak göç ettirilen Irak vatandaşlarına tahsis edileceğinin belirtilmemesi dikkat çekiyor.²⁸⁰

KYB ve KDP, 15 Aralık 2005 Irak seçimlerine Kerkük merkezli bir Kürt Devleti sloganıyla girmişti. Peşmerge liderleri, silah zoru ile Türkmen ve Arap arazilerinin gasp edip, ücretsiz olarak Kürt vatandaşları üzerine dağıtılmaktadır. Başbakan Nuri El Maliki tarafından imzalanan Kerkük'ün normallaşma komisyonunun da Irak Türkmen Cephesi'ne üye hakkı verilmemesine yanında Kürt gruplarına komisyon da üç üye hakkı tanıtılmıştır. İsrail, Amerika ve İngiltere, Kerkük'ün Kürt mahallelerinde

²⁸⁰ ABD'nin Türkmen Kenti Kerkük'teki Peşmerge Oyunu, www.usakgundem.com/haber.php/tercumen 10 Ağustos 2006.

kurdukları insani ve yardım kuruluşları adı altında örgütler, Kerkük'ün demografi yapısını değiştirmek için çalışmaktadır.²⁸¹

Dünyanın gözü önünde Kürtler, yasa dışı bir şekilde nüfus kaydırması yapıyor ve silah zoruyla Kerkük'ün demografi yapısını değiştiriyorlar. Bugün Kerkük'te terim yerindeyse "ithal Kürtleri" sayısı 350 bine yetişmektedir. Saddam döneminde Kerkük nüfusu 800 bin oluyordu. 10 Nisan 2003 tarihinden bu yana on binlerce Kürt'ün Kerkük'e yerleştirildiği bilinmektedir. Kerkük, 6 yıl içerisinde Kürt grupları tarafından işgal edildikten sonra nüfusu 1 milyon 600 bini aşmaktadır. 1991–2002 arasında Kerkük'ten ayrılanların sayısı 15–20 bin civarında oluyordu ve bunlardan hepsi Kürt değildi.²⁸² Bugün Kerkük'e gelen sözde (Kürt Göçmeni) adına Kürtlerin sayısının ise 700 bin civarında olduğu görülmektedir. Kerkük'teki durum Irak'ın toprak ve siyasi bütünlüğünü tehdit etmektedir.²⁸³

Kürtlerin Kerkük'ün demografi yapısını değiştirmek için izledikleri politika ve planları özetle şu şekilde açıklayabiliriz:

1. Kerkük'e yerleşmek isteyen Kürtlere ciddi maddi destek yapılmakta, doğumunu Kerkük'te yapanlara ayrıca para verilmekte, böylece şehirde Kürt nüfusunun yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Kerkük'e ithal edilen bu Kürtlere Kerkük'te kalmaları için kuzey oluşumundan aylık maaş bağlanmaktadır.

2. Devlet dairelerinin tamamına yakının Müdürlüklerine Erbil, Süleymaniye, Dohuk gibi şehirlerden getirilen, işle ilgisi ve eğitimi olmayan Kürt Müdürler atanmakta, personelin de benzer şekilde seçimine özen gösterilmektedir. Bu şekilde yapılandırılan Devlet dairelerinde Türkmenlere sürekli güçlük çıkarılmaktadır. Bu Kürt müdür ve personeller hem Irak Devletinden hem de kuzey oluşumundan ve bunun yanında birkaç

²⁸¹ www.kitabat.com/ 1 Eylül 2006.

²⁸² AYIŞIĞI, a.g.m, 12 Mart 2005.

²⁸³ Sadettin Ergeç, Türkmeneli Kültür Merkezide Türkmen Öğrencileriyle Türkmen Durumu Görüşmesi, 18 Nisan 2007.

kuruluştan maaş almaktadırlar. Aynı zamanda Kürt Polis ve Askerlere de (Peşmergelere) birkaç maaş bağlanmaktadır.

3. Kerkük'te bulunan Devlet binalarına "Göçmen" adı verilen Kürtler yerleştirilmekte, bunlara aylık düzenli maddi destek verilerek göç teşvik edilmektedir.

4. Türkmenlerin mallarını ele geçirmek ve fidye istemek için, kaçırılmaları sıkça yaşanmaktadır. Kürtler Türkmen ve Devlet arazisine el koyup konut yapmaktadırlar.

5. Türkmenlerin iş yerlerine yönelik baskı ve yıldırma politikaları uygulanmakta, zaman zaman şiddete varan, baskı ve yağmalamalarla Türkmenlerin iş yerlerini kapatmaları sağlanmaya çalışılmaktadır.

6. Gece yarısından sonra Türkmen'lere ait evlerde aramalar yapılmaktadır. Arama bahanesiyle eve giren kişiler, evdeki bazı kişileri seçip, meçhul yerlere götürüyorlar. Birçoğundan tekrar haber alınamamaktadır. Bu aramalar sırasında evlerden para, ziynet eşya, cep telefonları gibi eşyalar çalınmaktadır. Irak Türklerine Yapılan İnsan Hakları İhlalleri Kerkük'te durum, Irak'ın başka bölgelerinden çok daha karmaşık. Burada insanlar kaçırılıyor ve öldürülüyorlar. Kurbanlar varlıklı Türkmenler oluyor.²⁸⁴

2.2. Türkmenlere Yapılan Silahlı Saldırı

Savaş sonrasında farklı şekillerde ABD'nin desteğini aldığı görülen Kürt grupları Türkmenlere karşı sertleşen tavırları değişik anlamlarda su yüzüne çıkmıştır. 22 Ağustos 2003'de Türkmenlere ait Tuzhurmatu ve Kerkük'teki olaylar örnek olarak gösterilebilir. Türkmenlere ve Irak Türkmen Cephesine karşı olumsuz müdahalelerin devamını da Kerkük'te ITC'nin 50 kişilik oluşan

²⁸⁴ Aydın BAYTLI, "Türkmen Şehri Kerkük'teki Demografik Yapı Değişikliği", <http://www.tekturk.org/content/view/1061/123/> 26 Ocak 2008

bir grubun saldırısına maruz kalması, ITC'ye maddi zarardan ziyade politik zararlar vermiştir. Çünkü Irak'ın geleceği bu hassas süreçte buna benzer laylar Türkmenlerin siyasi atılımlarını olumsuz etkilemektedir.²⁸⁵

22 Ağustos 2003 Selahattin'e bağlı Türkmen ilçesi olan Tuzhurmatu'ya, Talabani başkanlığındaki KYB Peşmergeler, uzun namlulu silahlarla, cuma namazı çıkışında Türkmenlerin üzerine yayılım ateşi açıldı. Saldırı da 7 Türkmen şehit edildi. Şii Türkmenlerin Kutsal İmam Musa türbesinin Peşmerge tarafından yıkılmasını protesto etmek isteyen 1000 yakın Türkmen vatandaşlarına açılan ateş sonucu 12 kişi yaralandı. Türkmenler, olayı protesto etmek maksadıyla ve Türkmenlere yapılan haksızlıkları ABD'lilere bildirmek istemişlerdi. Kerkük'ün Tuzhurmatu kasabasında Türkmenlere silahlı saldırıda 8 Türkmen'in öldürüldüğü haberi Türkiye'de büyük tepki topladı. Sekiz Türkmen'in şehit edilmesini protesto etmek amacıyla 23 Ağustos günü Kerkük'te yürüyüş düzenleyen Türkmenlerin üzerine yine ateş açıldı. Bu yürüyüşe bütün Türkmeneli bölgesinden Türkmenler iştirak etmişlerdir. 15 bin kişi "Kerkük Türk tür, Türk kalacak" sloganı atarak yürüyüşe geçmişti. Türkmenler Kerkük Polis Müdürü Kürt kökenli Ahmet Berzenci'yi istifaya çağırıyor, bir önceki günkü saldırıdan sorumlu tutukları peşmergelerin tutuklanmasını istiyorlardı. Göstericiler üzerine bu defa ABD askerleri ateş açtı. Bu ateş sonucu Türkmenlerden 3 kişi şehit edildi. 10 kişi de yaralanırken iki günün bilânçosu 11 Türkmen şehit oldu. Kalabalığın üzerine ateş açılınca ortalık savaş alanına döndü. Türkmen milisler de bir karakola ateş açtı ve iki polis aracını ateşe verdi. Türkiye, Kerkük'teki gelişmeleri yakın izlemeye aldı. Türk kamuoyunda endişe ile karşılanan olaylar nedeniyle Ankara, ABD ve Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (IKYB), "Sorumlular derhal bulunsun. Olaylar devam ederse seyirci kalamayız" diye uyarıda bulundu.²⁸⁶

²⁸⁵ HASAN, Mazin, **a.g.m.**, s. 40

²⁸⁶ ŞİMŞİR, **a.g.e.**, s. 373.

ITC, şehirde kontrolün sağlanamaması durumunda 2 günde 13 kişinin ölümüne yol açan olayların giderek büyüyeceğini söyledi. Irak Türkmen Cephesi Yürütme Konseyi üyesi Aydın Beyatlı, “Saldırıları, Mehmetçiğin Kuzey Irak’ta görev almasının önemini açıkça ortaya koydu” dedi.²⁸⁷

Kerkük’te Türkmenlere karşı kanlı saldırılar Türk kamuoyunda geniş tepki yarattı ve 24 Ağustos günü hemen hemen bütün gazetelerinin manşetlerine taşındı. Gazete manşetleri: “Kerkük’te kan durmuyor, 2 günde 10 Türkmen öldürüldü, Kerkük savaş alanına döndü, olayları başlatan kılıcım, ABD itiraf etti: 2 Türkmeni biz öldürdük”.²⁸⁸

22 Ağustos’ta 7 Türkmen’in öldürüldüğü Tuzhurmatu’da 24 Ağustosta ateşkes ortamı görüldü. Bölgedeki etnik ve siyasi liderlerle aşiret raisleri ve ABD yetkilileri arasında bir toplantı yapıldı. Bölge sorumlusu Amerikalı Yüzbaşı George Swenson’un talebi üzerine belediye binasında yapılan ve beş saat süren toplantıda, Kürt tarafının, olaylarda ölen Türkmenlerin ailelerine, Türkmenler ise diğer taraftaki ölümlerin ailelerine kan parası ödemesi kararlaştırıldı. Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 24 Ağustos günü AKP İstanbul il Başkanlığında partilerle yaptığı toplantının ardından, Kerkük’teki olaylara değindi. Türkiye’nin Bağdat Büyükelçisinin de devreye girmesiyle gerginliğin sakinleştiğini bildirdi. Gazetecilerin sorunlarını yanıtlayan Başbakan Erdoğan şunları söyledi: “ Şu anda ortada olan, iki peşmergenin gözaltına alındığıdır. Türkmenlerle ilgili bu yapılan tacizin, buna yönelik olarak bugün Bağdat’taki Büyükelçiliğimiz önünde, Büyükelçimizin Türkmenlere yaptığı konuşmayla daha sakin havaya büründüğü istikametinde haberler aldık.” Konuyla ilgili ABD cephesinde yaptıkları girişimlere de işaret eden Erdoğan, “*Gerek Washington’da gerekse Bağdat ve Ankara’da çalışmalar an be an izlenmektedir. Şu anda bunun dışında favkalade bir gelişme düne göre yoktur*” dedi.²⁸⁹

²⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ağustos 2003.

²⁸⁸ Türkiye Gazetesi, 24 Ağustos 2003.

²⁸⁹ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 377.

Telafer Türkmenlerin en yoğun yaşadığı bir şehir olmakla birlikte Irak Türkmenlerini Türkiye'ye bağlayan en uç Türkmen bölgesidir. Türkiye'ye yaklaşık 100 Km, Suriye'ye 70 Km mesafededir. Telafer, Türkiye, Türkmenler ve Arap dünyası bir geçiş noktası niteliğini taşımaktadır. IKDP ve IKYB Telafer'in Türkmen dokusundan dolayı bu bölgeyi kontrol edememiş, Telafer'i kontrol edemeyen Kürt gruplar da, Musul üzerinde de, istediği baskı ve denetimi oluşturmamıştır. Telafer, Suriye'nin Kürtleriyle Irak'ın Kürt bölgelerini birbirinden ayırmaktadır. Telafer'in Tamamın Türkmenlerden oluşması bu bölgedeki Kürt bloğunun oluşmasında da engel olmaktadır.²⁹⁰

Türkiye ve Türkmenler tarafından açılması düşünülen Habur kapısına karşın (Ova Köy'den) geçen ikinci kapı Telafer sınırındadır. Türkiye ve Türkmen eli topraklarını doğrudan birbirine bağlayacak bir kapı, emniyetli bir geçit yoludur. Kürt grupları, başından beri bu kapının açılmasına karşı çıkmışlardır. Kürt gruplarının kontrolündeki İbrahim Halil kapısının bir alternatifi olarak Ova Köyün sınır kapısının açılmasını düşünülmektedir.²⁹¹

Telafer saldırısı küçümsenecek, unutulacak bir olay değil, Kürtlerin hayal ettikleri topraklara katılımı sağlanırsa ki, bu girişimler bitmedi devam edecek, Suriye ve Türkiye ile doğrudan komşu olacaklar, Akdeniz'in havasını teneffüs etme, denizlerden çıkış yolunu bulma imkanlarını artıracaklar. Wilson zamanından beri ABD büyük Kürdistan projesini adım adım gerçekleştirmektedir. Sevr'i uygulamak, Lozan'ı kaldırmak bu projenin bir parçasıdır. Haritada görüldüğü gibi "Habur kapısı, Silopi-Zaho "Halil İbrahim" ki, bu kapı, bu yol Kürt devletinin temelini Türkiye sayesinde atılmasını, tamamlanmasını sağlamıştır. İkinci kapı konusu yıllardan beri gündeme getirilmiş, ama bir türlü üzerinde durulmamış, ABD, yani Kürtler Ova Köy'den Türkmen toprağından (Telafer) geçen bu emniyetli ticaret yolu, Habur giriş kapısının gelirini düşürür, Kürtler özellikle Barzani iktisadi bakımından zayıf

²⁹⁰ Bilgay DOMAN, "Ateş Çemberi Telafer", http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=345, Erişim:13 Nisan 2007.

²⁹¹ Nefi DEMİRCİ, **Sönmeyen Ateş Dinmeyen Hasret Kerkük**, Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Yayınları, İstanbul 2006, s. 424.

kalır, gelişmeleri aksar. İkinci kapıyı açtırmamışlar, söyledikleri istekleri her konuda olduğu gibi nu konuda da Türkiye tarafından yerine getirilmiştir. Telafer katliamının önemli sebeplerinden birisi, hem o topraklara sahip olmak, açılırsa kapının kendi kontrolleri altında olmasını sağlamaktır.²⁹²

Operasyonunun altında yatan diğer sebepleri ana hatlarıyla şöyle özetleyebiliriz:

1. Telafer ve kuzeyine hakim olarak, Türkiye'nin Türkmenler ile bağlantısını Kesmek
2. Kerkük'teki Türkmen direnişine yardım edebilecek en önemli noktayı söndürerek Kerkük'ü yalnız bırakmak,
3. Telafer batısında Irak-Suriye sınırına ulaşarak Suriye Kürtleri ile birleşmek,
4. Güneyde Basra Körfezi'ne inip denize ulaşma için yürütülmekte olan Operasyonlara paralel olarak, Suriye Kürtleri ile birleşip, "Türkiye-Irak Türkleri- İran Kuşatması"nı yarmak.²⁹³

Bölgenin stratejik konumu göz önünde bulundurulduğunda akla ilk gelen ise, Petrol boru hattı pompalama istasyonlarının Telafer'de olduğu ve eğer mevcut operasyonlar başarılı olduğu takdirde ilerde bu bölgeyi kontrol eden Kürtler, Kerkük- Yumurtalık boru hattı yerine Suriye ve ya İsrail'deki Heyfa petrol boru hattını çalıştırabilme imkânı sağlayabilecekleridir.²⁹⁴

Telafer'e yönelik 4 Eylül 2004'te başlayan saldırıda 55 sivil hayatını kaybederken, 150 sivil de yaralanmış ve yaklaşık 70 teröristin öldürüldüğü iddia edilmiştir. Operasyon nedeniyle halkın yaklaşık 70'i kenti terk etmiş ve başta Musul olmak üzere civar kent ve kasabalara sığınmıştır. Telafer'i dış hayattan soyutlayan ABD, kente gönderilen yardımların bile bölgeye girmesine izin vermemiştir. Operasyonda ABD askerleri ve peşmergelerden

²⁹² a.g.e., s. 425.

²⁹³ Ferruh SEZGİN, "Telafer'de Ne Oldu? Ne Olacak?", *Yeniçağ* Gazetesi, 05 Kasım 2004.

²⁹⁴ Can LATİF, "Telafer'in İç Yüzü", (Çevrimiçi) <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=16>, 23 Haziran 2005.

oluşan ulusal muhafızlarla birlikte F-16 savaş uçakları da Telafer'i bombalamıştır. Telafer'de çıkan olaylar sonucunda Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, ABD Dışişleri Bakanı Colli Powell'ı aramış, operasyonla ilgili sıkıntıları bizzat dile getirmiş ve operasyona son verilmesi konusunda uyarıda bulunmuştur. Sonunda Türkiye'nin baskıları sonuç vermiş ve operasyon 12 gün sonra sona ermiştir. Şehirde kuşatma kalkmış ve halk evlerine dönmeye başlamıştır. Öte yandan Telafer'deki Türkmenler, Amerikan bombardımanlarında hayatını kaybeden onlarca kişinin toplu mezarlara gömüldüğünü öne sürmüştür. Ayrıca kentte tam bir insanlık dramı yaşamış, susuzluk nedeniyle hastanede olan yaralılar tedavi edilmemiş ve insanların temel ihtiyaçları karşılanmamıştır. Türkiye ise hem operasyon sırasında hem de sonrasında Telafer'e tonlarca yardım malzemesi göndermiştir.²⁹⁵

3. IRAK'IN YENİ YAPILANMA SÜRECİNDE TÜRKMENLER

Irak'ın siyasi olarak yeniden yapılandırılması sürecinde ilk resmi adım 15 Kasım 2005 tarihinde atıldı ve Irak Geçici Yönetimi ile ABD liderliğindeki koalisyon güçleri arasında bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma ile Irak'ta 18 vilayette idari esaslı federasyon öngörülüyordu. Fakat ABD bu tezi savunuyor görünmesine rağmen, Kürt grupların, ırkçı bir yaklaşımla etnik federasyona yönelmelerine de karşı çıkmadı.²⁹⁶

Amerikalılar tarafından kurulan Irak Geçici Konseyi'ndeki, 25 üyeden 13 üye Şii Araplar, 5 üye Sünni Araplar ve 5 üye Kürt iken Türkmen üye sayısı 1 de kalmıştır. Irak'ın geçici hükümetinde Kürtlere en önemli bakanlıklar verilirken, Türkmenlere önemli bir görev verilmedi. İşgalden sonrada Türkmenler için değişen bir şey olmamıştır. Saddam Hüseyin gitmiş yerine Kürt gruplar gelmiştir. Sonuçta bu politikalar doğrultusunda Türkmenlerin ezilmesi, yok edilmesi ve azınlık muamele ile karşılanıyordu.

²⁹⁵ Bilgay DUMAN, *Saddam Sonrası Dönemde Irak Türkmenleri ve Kerkük*, Yüksek Lisans Tezi, (Kırıkkale Üniversitesi), s. 100, 2007.

²⁹⁶ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 405.

Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde hazırlanan geçici yönetim yasasında Türkmenler asli unsur kabul edilmediği yanında, her hangi bir hakta tanınmamıştır. Irak'ın Arapça, Kürtçe ile birlikte, resmi dil olarak kabul edilmiş, Türkmenlere ve Asurlılara sadece kendi dillerinde eğitim hakkı tanınmıştır. Geçici anayasaya göre, Türkmenler, Kürtlerle kâğıt üzerinde eşit hakka sahip gözükseler bile Kürtler, Türkmen varlığını tanımamanın yanında, Türkmenlere yönelik baskı, tehdit ve şiddet politikalarına devam etmektedirler. Irak Geçici Hükümet Konseyi'ndeki (IGHK) Kürt temsilcilerinin, konseye Irak'ta federasyon kurulmasını ve Kerkük'teki petrollerinin de Kürtlerin denetiminde olmasını öngören bir anayasa tasarısı Aralık 2003'te sunmuşlardır. Kürt grupları tarafından Irak Geçici Yönetim Konseyi'ne sundukları Irak Federal Cumhuriyet Anayasası taslağının önemli maddeleri şöyledir:

1- Irak birleşik (Federal), demokrasi, parlamenter bir cumhuriyettir. İsmi'de Irak Federal Cumhuriyeti'dir.

2- Irak Federal Cumhuriyeti şunlardan oluşmaktadır:

a- Arap bölgesi: 14 vilayetten oluşan Sünni ve Şii bölgesini kapsamaktadır.

b- Kürdistan bölgesi: Duhok, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Musul kentine bağlı olan Telafer, Şeyhan ve Sincar ilçeleri, Başika, Kuş ve Eski Kelek kasabaları, Diyale kentine bağlı olan Hanekin ve Mendeli ilçeleri de 1968'den önce çizilen sınırları kapsar.

3- Irak, Kürtler ve Araplar olmak üzere iki asli unsurdan oluşmaktadır.

4- Arapça ve Kürtçe dilleri resmi dildir. Arap bölgesinde Arapça dili, Kürdistan bölgesinde Kürtçe resmi dildir.

5- Cumhurbaşkanı iki bölgeden birinden seçilirse başbakan diğer bölgeden seçilir. Cumhurbaşkanı Arapsa Başbakan Kürt olur.

6- Peşmerge gücü ve teşkilatı Kürdistan bölgesinin silahlı gücündendir.²⁹⁷

Mart 2004'te geçici anayasa (IGHK)'nin bütün üyeleri tarafından törenle imzalandı. Hükümeti adına ABD'nin yetkili kişisi tarafından da imzalanarak onaylandı.²⁹⁸ Bu anayasa da Türkmenler yine dışlandı, sayıları 500 bin çivarında olan Asurî ve Kildaniler ile bir tutulup azınlık olarak kabul edildiler. Türkmenler, yıllardır göz ardı edilen milli ve kültür varlıkları ile Saddam rejimine karşı direnmişlerdi. Ancak, ABD'nin tayini ile işbaşına gelen Irak Geçici Hükümet Konseyi'nin de, ülkenin 3. asli unsuru olan Türkmenlerin haklarını gasp ettiği ve adlarını Irak Geçici Anayasası'na koymayarak, Saddam rejimden farksız bir anlayış sergilemiştir. Irak nüfusunun %15'ini oluşturan Kürtler, Geçici Anayasa'da asli unsur olarak zikredilirken, nüfusun %13'ünü oluşturan Türkmenlerin adlarını tescil etmeyen anayasaya Türkmenlerden ağır tepki gelmiştir.

Bu gelişmelere protesto eden Türkmenler, 25 Şubat 2004'te Bağdat'ta büyük bir miting düzenlemişlerdir. Bunun yanı sıra Irak meclis binasının önünde yüze yakın Türkmen, Irak Geçici Anayasası'nda Türkmenlerin de Irak'ın asli unsur oldukları tescil edilene kadar ölüm orucunu sürdüreceklerini ifade etmişler. Irak Geçici Hükümet Konseyi tarafından hazırlanmış olan Irak Geçici Anayasası metnin iptalini isteyen Türkmenler, hazırlanacak yeni anayasada aşağıda belirtilen maddelerin yer alması istiyordu:

1- Irak bir bütündür. Arap, Kürt, Türkmen, Asuri ve diğer topluluklardan oluşmaktadır.

2- Irak'ta Türkmenler siyasi, kültürel ve idari haklarını özgürce kullanma hakkına sahip olmalıdırlar.

²⁹⁷ ŞİMŞİR, a.g.e., s. 408.

²⁹⁸ Demirci, Nefi, a.g.e., s. 371.

3- Bir Türkmen şehri olan Kerkük, Irak topraklarının ayrılmaz bir parçasıdır.

4- Irak'ta Türkmenlerin çoğunlukta oldukları bölgelerde, Türkçe eğitim, basın-yayın, radyo-TV yayını gibi, bu topluluğa tanınmış olan anayasal haklar özgürce kullanılmalıdır. Türkmen bölgelerinde yapılan sürgün, göç, etnik dengeleri bozucu nüfus kaydırmaları, ev ve arazi gibi taşınmaz mal varlıkları üzerinde yapılan keyfi uygulamalar gibi haksızlıklar giderilmeli ve hukuk devleti anlayışı ülkeye hâkim olmalıdır.

5- Haksız yere cezalandırılarak idam edilen, malları, ev ve arazileri ellerinden alınan, sürülen ve bir kısmından bugüne kadar haber alınmayan kişilerin itibarları iade edilmeli, ailelerine veya yakınlarına maddi ve manevi tazminat ödenmeli, zarar gören aile fertlerinin yaşadıkları sıkıntılar tazmin edilmelidir.²⁹⁹

Kürtler geçici anayasa kazançlarını kalıcı anayasaya taşımakta da başarılı olmuşlardır. Kürtlerin işgalden sonraki dönemde temel talepleri, Kuzey Irak'taki kanunlarının, federal kanunların üzerinde olması, peşmergelerin bölgesel askerî güç olarak kabulü, doğal kaynakların kontrolü, gümrük kapılarının kontrolü, devlet ve din ilişkilerinin düzenlenmesinde makul bir denge ve Kerkük'teki fiilî kazanımlarının korunması yönünde olmuştur. Kerkük'ün kaderinin GDİDY'nın 58. maddesine bırakılması da dahil olmak üzere Kürtlerin taleplerinin büyük bir kısmı Kürtlerin istediği yönde sonuçlanmıştır. Kürtlerin talebi üzere GDİDY'ndaki maddenin daimî anayasaya taşınmasına en çok Türkmenler tarafından karşı çıkmıştır. Türkmenlere göre, Kürtlerin bu talebi yakın gelecekte Kerkük'ün, kuzey bölgesine ilhak edilmesi amacını taşımaktadır.³⁰⁰

²⁹⁹ , “Irak Türklerin Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin Basın Bildirisi”, **Kerkük Dergisi**, 28 Şubat 2004.

³⁰⁰ www.kerkuk.net, 2 Ağustos 2006.

3.1. Ocak 2005'te Birinci Seçim

30 Ocak 2005 Irak'ta, ABD işgali, direniş ve şiddet olaylarının olmasına rağmen seçimleri oldukça zor şartlar altında gerçekleştirildi. Seçimler 275 sandalyeli meclis için, Ayrıca il meclisleri için de seçimler yapılmıştır.³⁰¹

Seçimde siyasi partiler ve gruplar, savaş ve işgale karşı direniş nedeniyle adayların kimler olduğunun açıklanmaması, hatta oylama sandıklarının kurulacağı seçim yerlerinin bilinmemesi ve seçmen sayımı da yapılmadı. Güvenlikleri sağlanamayacağı gerekçesiyle uluslararası bağımsız gözlemcilerin Irak seçimlerini Ürdün'ün başkenti Amman'dan izlemeleri de seçim sonuçlarına ilişkin soru işaretlerinin daha da artmasına neden oldu. Yurt dışı seçimlerinde Türkiye dahil olmak üzere 14 devlette Iraklı vatandaşları seçime katılmışlardır.³⁰²

Siyasi partilerin, bağımsız adayların, seçim ittifaklarının ve koalisyonların oluşturdukları 111 listede yer alan 7471 aday 275 sandalyelik Meclis için yarıştılar. Ayrıca 18 vilayet meclisinin 748 sandalyesi için 7850 aday ortaya çıktı. Her vilayet meclisi 41 sandalyeden oluşuyordu, adaylar Bağdat Vilayet Meclisi'nde ise 51 sandalye için yarıştılar. 111 vekilden oluşan Kürt Parlamentosu için 499 aday bulunuyordu ve seçimler karmaşık bir oy verme ve hesaplama sistemi içinde gerçekleştirildi. Seçmenler hem ulusal meclis, hem de vilayet meclisleri için oy verdiler. Kuzey Irak'ta Kürt Parlamentosu için bir üçüncü oy yaptırmıştır. Bunun yanında Kuzey Irak'ın bağımsızlığı için Kürt yasal olmayan bir de referandum düzenlenmiştir.³⁰³

Türkmenler, Irak Türkmen Cephesi adı altında, Türkmeneli Partisi (Riyaz Cemal Sarıkahya), Irak Milli Türkmen Partisi (Cemal Şan), Türkmen Bağımsızlar Hareketi (Kenan Şakir Ağalı), Irak Türkmen Adalet Partisi (Enver

³⁰¹ Sedat LAÇINAR, "Irak Seçimleri", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=247> 21 Şubat 2008

³⁰² www.kerkuk.net/iraksecim/ 10 Nisan 2007

³⁰³ Recep BOZTEMUR, "Irak Seçimleri", Panorama Dergisi, S: 10, Mart 2005, (Çevrimiçi) <http://www.panoramadergisi.com/mart2005/index.php?dosya=anakonu>, 6 Ağustos 2005

Bayraktar), Irak Türkmen İslami Hareketi (Dr. Sami Dömez) ve Irak Türkmen Cephesi başkanlığından (Dr. Faruk Abdullah) oluşuyordu. Husamattin Türkmen başkanlığında örgütlenen Türkmen Milliyetçi Hareketi adıyla başka bir listeye seçime katıldı. İran tarafından desteklenen Şii Türkmen partiler, Abbas Bayatlı başkanlığındaki Türkmen İslam Birliği ve Fırat Tuzlu başkanlığındaki Türkmen Vefa Hareketi Ali Sistani başkanlığındaki Şii Irak İttifakı listesi ile seçimlere katıldı. Türkmen partileri arasındaki seçim mücadelesini Irak Türkmenler Cephesi ittifakı kazandı. Türkmen nüfusunun yarısından fazlasını oluşturduğu öne sürülen Şii Türkmenler ise ağırlıklı olarak Arap Şii partilere destek vermiştir. Güvenlik gerekçesiyle çok az sayıda uluslararası gözlemcinin takip ettiği Irak seçimleri, gerek BM'nin kontrolünde olmamasından, gerekse de seçimler öncesi ve sonrası yapılan yolsuzluklara ABD'nin göz yummasından dolayı Kürtler ve Şiiler dışındaki gruplar tarafından tepkiyle karşılanmıştır.³⁰⁴

Seçimlerin resmi sonuçlarına göre; Şiilerin Birleşik Irak ittifakı 4 milyon oyla geçerli oyların yaklaşık %49'unu, 275 sandalyeli Meclisin de 137 sandalyesini alarak seçimin galibi olarak çıkmışlardır. Barzani-Talabani ittifakı, 2 milyonu geçen oylarıyla geçerli oyların %25'ini ve meclisin 75 sandalyesini alarak ikinci en büyük oy oranına sahip grup olmuştur. 40 sandalyeyi de, oyların %14'üne sahip olan Başbakan Allavi'nin oluşturduğu liste almıştır. ITC, Başkan el-Yaver'in Iraklılar listesinin ardından 93,500 oyla beşinci sırada yer almıştı, mecliste Türkmenler 3 sandalye getirebildi.³⁰⁵

Irak Türkmen Cephesi başkanı Dr. Faruk Abdullah, Türkmeneli Partisi başkanı Riyaz Sarıkahya ve Türkmen Şura Meclisi üyesi Fayha Zeynelabidin Irak Ulusal Meclisinde Türkmenleri temsil ettiler. Seçimlerden önce Irak'ın geleceğinde en az 15–20 milletvekiliyle söz sahibi olmak isteyen Türkmen gruplarının bu yenilgisinin altında yatan nedenlerin seçimler öncesinde

³⁰⁴ Cumali ÖNAL, “Kerkük'te Büyük Oyun”, Aksiyon Dergisi, S: 571, 07 Şubat 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19503>, 15 Eylül 2005.

³⁰⁵ Suphi SAATÇI, “Zorbaların Seçimi”, **Kardamlık Dergisi**, S: 25, Ocak-Mart 2005, s. 2.

yapılan nüfus kaydirmalarıyla Kürtler lehine davranıldığı gerekçesiyle Türkmen seçmenlerin seçimlere gösterdiği ilgisizlik, Kürtler tarafından Türkmenler aleyhsine yapılan seçim sahteleri ve Türkmen siyasi grupları arasında seçim öncesi bir uzlaşmanın gerçekleştirilememiş olmasıdır. Şii Lider Ali Sistani'nin Birleşik Irak İttifakı listesinde bulunan Irak Türkmen İslam Birliği ve Türkmen Vefa Hareketi'nden meclise girebilen beş Türkmen'in de eklenmesiyle Türkmenler Irak Ulusal Meclisi'nde sekiz vekille temsil hakkına sahip oldular. Türkmenlerin, Irak'ın üçüncü büyük unsur grubu olmalarına rağmen nüfuslarına oranla son derece düşük oranlı bir temsil olanağı elde etmeleri, Kürtlerin Kuzey Irak'ın egemenliğini ele geçirme amaçlarına olduğu kadar ABD'nin de Türkmenler aracılığıyla Türkiye'nin özellikle Kuzey Irak'ta söz sahibi yapılmaması amacına uygun düşmektedir. Vilayet meclisleri seçimlerinde de Kürt grupların başarılı olmasıyla, Kerkük valiliği ve Kerkük İl Meclisi başkanlığı adayları da Kürtler tarafından üstlenmiştir.

30 Ocak 2005'ta yapılan Seçimlerin demokratik olmadığı ve ne Irak'a ne de bölgeye demokrasi getirmeyeceğinin de altının çizilmesi gerek. Sünni Arap siyasi gruplar da, direniş ve işgal nedeniyle seçime katılmamışlardır. Seçime katılmamaları da Kürtlerin lehine olmuştur.³⁰⁶

ABD'nin müttefiki olan Kürt grupların Irak'ın kuzeyine egemen olmasına yardımcı olacak şekilde nüfus hareketlerine göz yumulması, Irak'ın tek bir seçim bölgesi olarak ilan edilmesine ve seçimlerin buna dayalı olarak yapılmasına karşın seçimlere katılan adayların etnik, dinsel ve mezhepsel ayrımlar doğrultusunda örgütlenmiş olmaları ve nüfusun çok büyük bir kesiminin seçimlerden dışlanmış ya da katılımının sağlanamamış olması seçimlerin demokratik olmadığını kanıtlamaya yetmektedir.³⁰⁷

³⁰⁶ www.kerkuk.net/iraksecim/ 11 Nisan 2007.

³⁰⁷ BOZTEMUR, **a.g.m.**, 6 Ağustos 2005.

3.2. Kürtlerin Seçim Oyunu

Irak seçimlerinde Türkmen oylarının beklentilerden çok düşük olması herkesi şaşırttı. Irak Türkmen Cephesi sadece 90 bin oy çıkardı. Bu düşük rakamı açıklayacak bir gerçek Kürtlerinin seçimler sırasında yaptıkları hilelerdir. Kürtlerin seçim hilelerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Seçim kurallarına aykırı olmasına rağmen, Süleymaniye ve Erbil'den Kürtler gelip Kerkük'te de oy verdi, hatta Türkiye'den PKK'LI veya İranlı Kürtlerin dahi seçime katılmıştır.

2. Türkmenlerin yoğun yaşadığı bazı bölgelerde sandık yoktu, seçim listesi gönderilmedi, yada kullanılamayacak kadar uzak mesafelerdeydi.

3. Bazı mahallelerde ise Türkmenlerin oy verdikleri sandıkları kaçırılıp, sonuç değiştirildi yada oyların değiştirilebilmesi için Türkmenleri pusulaları kurşun kalemle işaretlemeye zorlandılar.

4. Kürtler Kerkük'e ilk girdiklerinde, Kerkük nüfus kayıtlarını yaktılar, sonra da ayda 500 dolar maaş vererek dışarıdan Kürt getirip Kerkük'e yerleştirdiler.

5. Son anda dahi, Kürtler en az 100,000 kadar Kürdü oy verebilmeleri için Kerkük listesine kaydettirdi.

6. Bazı yerlerde Türkmen oyların çoğu geçersiz sayıldı, ki Irak Türkmen Cephesinin bu şekilde 'kayıp' oyların sayısını 1 milyon civarında olduğunu kaydetmiş.

Seçim hileleri Kerkük seçimini Kürt İttifakının nasıl kazandığını açıklıyor ama, Türkmen oy sayısının bu derece düşük çıkmasının sebebinin tam aydınlığa çıkarmıyor. Ancak, seçim sonuçlarını daha detaylı incelediğimizde, görüyoruz ki aslında Türkmenlerin oyları bölünmüş durumda. Irak

Türkmen Cephesi topladığı 90 bin oyla Irak meclisinde 3 koltuk kazanmış, ama, Kürt İttifakında 4 ve Şii İttifakında 5 Türkmen de meclise girmiş. Aslında Türkmen toplumun bu şekilde bölünmüş olması, hele bazı Türkmenlerinin Kürtlerle ittifaka girmesi, oy oranının düşüklüğünden daha tehlikeli bir durum yaratmaktadır. Çünkü bölünmüş, hedefi belirsiz bir toplum kendi milli çıkarını etkili savunamaz. Türkmenlerin önemli bir kısmının Şii oldukları düşünülürse, bazı Türkmenlerin Şii partilerden aday olabilecekleri rahatlıkla anlaşılabılır.³⁰⁸

Peşmerge ablukasına maruz kalan Türkmenler oy kullanmaları Kürtler tarafından engellenmiştir. Kürtler, Kerkük'te ölümlere bile oy kullandırdılar. Kürt grupları tarafından Kerkük ve çevresinde çeşitli hileler yapıldı. Seçim günü kentler arasındaki seyahat yasağına rağmen on binlerce Kürt seçmen Erbil ve Süleymaniye'den getirilerek, Kerkük'teki Rahimava ve Şorca'daki okullarda oy kullandırıldı. Kimisi de görevlilerin gözü önünde beşten fazla oy kullandı. Kerkük'e getirilen bu illegal seçmenlerin taşınması için Talabani ve Barzani tarafından otobüsler tehsis edildi. Bunların oy kullanmaları temin edildikten sonra Kürt asıllı polis şefi Şirko Şakir ve Irak Muhafız Güçleri Kürt Komutanları Envar denetiminde Erbil ve Süleymaniye'ye dönüşleri sağlandı. Diğer taraftan Erbil'deki Türkmen seçmenler, oy pusulalarında kullanılması yasak olduğu halde kurşun kalem kullanmak zorunluluğu dikkate alındığında bu oyların geçersiz sayılacağı anlamına geliyordu.³⁰⁹

Kürt seçim komisyonu Irak Türkmen Cephesi'nin Erbil'de 65 bin oy almasına rağmen 2 bin oy aldığını açıklamıştır. Böylesine sadece Erbil'de 63 bin Türkmen oyu yok sayılmıştır. Türkmenlerin yoğun olduğu seçim merkezlerinde sandıklar çalındı, yıkıldı ve seçim pusulası kayıboldu. Kerkük'ün Arafa, Rahimava ve diğer birkaç seçim merkezlerinde 18 yaşını doldurmadığı halde oy kullananlar oldu. Kerkük'ün Türkmen ilçesi

³⁰⁸ Sevgi Zübeyde GÜRBÜZ, "Irak Seçimi Sonrasında Irak Türkmenlerinin Durumu", http://users.ece.gatech.edu/~alicafer/aslihan_irak_turkmen.htm/ 31 Temmuz 2008

³⁰⁹ KERKÜKLÜ, Ali, **a.g.e.**, s. 122.

Altunköprü'de çocuklarla birlikte yaşayan nüfusun tamamı 11.000 kişi olduğu halde seçimlerde 17.000 oy kullanıldı. Kerkük ve Türkmeneli bölgesinde birçok seçim merkezlerine seçmen pusulası gönderilmedi. Böylece çok sayıda Türkmen'in oy kullanması engellendi. 500 bin nüfuslu Musul'a bağlı Türkmen kenti Telafer'e sadece iki seçim merkezi açıldı. Kent aynı gün ABD ve Peşmerge güçleri tarafından bambardımana uğradı. Musul'a bağlı Raşidiye, Karakoyunlu ve Muhallebiye bölgesinde 50 bin kadar Türkmen oyu kullanamadı. Çünkü nerede ve ne zaman oy kullanacaklarına dair bilgileri yoktu. Musul'a bağlı bazı Türkmen bölgelerinde hatta bile seçim merkezleri açılmamıştır. Musul'a bağlı Sincar ilçesinde 10 sandık seçim merkezi olmasına rağmen, 500 bin nüfuslu Telafer kentinde iki seçim merkezi kurulmuştur. Kerkük ve diğer bölgelerde seçim sonuçları açıklanırken Stalin'in meşhur sözü hafızalarda canlanıyor: Oy verene değil, onu sayana bak, Talabani zafer halayı çeken peşmergelerin önünde hiç utanmadan Kürt partilerinin seçimi kazandığını ilan etmişti.³¹⁰

Irak Türkmen Cephesi, Musul, Kerkük, Erbil, Tuzhurmatu, Diyale ve Altunköprü'deki seçim ihlallerinin yüzde 80'ini silahlı Kürt peşmergeleri, polis ve ulusal muhafızlar tarafından yapıldığını belgeleriyle ispatlamıştır. Türkmenler, Musul, Kerkük ve Erbil'de seçimlerin iptal edilmesini istemiştir. Ama Irak yüksek seçim komisyonu Kürt peşmergelerin etkisi altında kalınca, Türkmenler tarafından verilen seçim sahte belgelerini reddetmiştir. Kerkük'ün Kürt grupları tarafından kürtleştirilmesi ve gelecekte ister federal isterse bağımsız bir Kürdistan'ın başkenti yapılmak istenmesi de etnik ve bölgesel çatışma riskini arttıran bir etkidir. Kerkük'ün petrol ve su kaynakları açısından taşıdığı önem dikkate alınacak olursa, ABD çıkarları Irak'ın kuzeyinde ne denli bir Kürt devleti gerektirirse gerektirsin bunun Şiilerin ve Arapların kendi yeraltı kaynaklarına sahip olma isteklerini körükleyeceği,

³¹⁰ Yusuf Ziya ARPACIK, **Irak Gerçeği ve Türkmenlerin Direniş Üyküsü**, İteriş Yayınları, İstanbul 2005, s. 220–242.

giderek Irak'ın toprak bütünlüğünü sarsabilecek bir iç savaşa dönüşebileceği riski taşıyan tehlikeli bir politika olduğu açıktır.³¹¹

3.3. Aralık 2005'te İkinci Seçim

Irak'ta 15 Aralık 2005 tarihinde gerçekleştirilen seçimler, 30 Ocak seçimlerinde olduğu gibi çeşitli hile ve usulsüzlüklere sahne olmuş, konuyu takip eden kişilerin adil bir seçim yapılacağı yönündeki beklentileri gerçekleşmemiştir.³¹²

Sünnilerin Irak siyasetine dâhil edilmesi olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin girişimiyle, 4 Aralık 2005 tarihinde 4 Sünni grubun temsilcileri ve ABD'nin Irak Büyükelçisi Zalmay Halilzad'ın İstanbul'da bir araya gelmesi ve bu toplantı sonucu Sünnilerin seçime katılımının sağlanması, Türkiye'nin Irak'ta yürütülen pazarlıklar içerisine girdiği ve Sünniler üzerinden açılım yapılarak gerçekleştirilen bu politikanın Türkmenlerin taleplerini de karşılayabileceği yorumları yapılmıştır.³¹³ 300'den fazla grubun 19 ittifak listesiyle katıldığı bu seçimlerde etnik ve mezhebi ayrımlarla siyasal görüş farklılıkları belirleyici oldu. Seçimlere ve siyasal süreçlere sahip çıkarak "Irak'ı demokratikleştirme" stratejisinde her şeyin kontrolü altında bulunduğu izlenimini vermeye çalışan ABD, 15 Aralık seçimleri sonrasında ağır bir yenilgi almış oldu. ABD, 15 Aralık seçimleri öncesinde 30 Ocak seçimlerine Birleşik Irak İttifakı (Bİİ) listesinden giren Ahmet Çelebi grubunu bu ittifaktan kopararak ve Sünni ve Şii laiklerin oluşturduğu Eyyat Allavi listesine büyük maddi yardımlarda bulunarak, Bİİ'ni oluşturan İslami Şii listeyi zayıflatmaya ve Allavi'yi kazandırmaya çalıştı. Fakat tüm bu çabalara rağmen (Bİİ) listesi seçimlerden büyük bir zaferle çıkarken Allavi listesi ancak dördüncü sırada yer almıştır.³¹⁴

³¹¹ BOZTEMUR, a.g.m., 6 Ağustos 2005.

³¹² http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=363 14 Ocak 2007

³¹³ Yeni Şafak Gazetesi, 5 Aralık 2005

³¹⁴ http://turkish.irib.ir/siasi/a_iraksecim.htm 2 Ocak 2007

Irak'ta 15 Aralık 2005'te gerçekleştirilen seçimlerin resmi sonuçları bir buçuk aydan sonra 20 Ocak'ta açıklanmıştı. Açıklanan sonuçlara göre Irak Ulusal Meclisi'nde en çok sandalye elde eden Şii Birleşik Irak İttifakı olmuştur. Irak'taki Şii lideri Ayetullah Ali Sistani'nin de desteklediği bu ittifak 128 sandalye kazanarak 275 sandalyeli parlamentoda % 46,5'lik oranını temsil etme hakkına sahip olmuştur. Bu oranla hükümeti kurma görevini üstlenmiştir. İkinciliği elde eden siyasi ittifak ise ABD'nin desteklediği KYB ve KDP başkanlığındaki Kürt İttifakı oldu. Geçmişte birbirlerine karşı uzun süre silahlı mücadele veren bugün ise aynı safta birleşen Talabani ile Barzani'nin öncülüğünde oluşan bu ittifak da 53 sandalye kazanarak parlamentoda % 19'luk oranla temsil etmiştir. Üçüncü sırada gelen ve genellikle Şii ittifakına rakip olan, ağırlıklı olarak radikal Sünni Arap partilerin oluşturduğu bir siyasi ittifak durumundaki Adnan Düleyi başkanlığındaki Irak Uzlaşma Cephesi olmuştur. Mısır'daki Müslüman Kardeşlerin siyasi kanadı olan Tarik El Haşimi başkanlığındaki Irak İslam Partisi'nin de içinde bulunduğu bu cephe 44 sandalye kazanarak parlamentoda % 16'lık temsil etme hakkını elde etmiştir. ABD'nin tarafından desteklenen ve Irakın geçici dönem başbakanlarından ılımlı Şii Arap Eyat Allavi'nin başkanlığındaki Irak Ulusal Listesi oldu. Bu oluşum da 25 sandalye kazanarak parlamentoda % 9'luk oranla temsil etti. Radikal Sünni ve Arap milliyetçiliğini temsil eden partilerin oluşturduğu eski Baasçı yandaşları olan Salih Mutlak başkanlığındaki Irak Ulusal Diyalog Meclisi de 11 sandalye kazanarak beşinci sırada yer almıştır. Arap Müslüman Kardeşlere yakın bir çizgi takip eden Kürt Sunni Mehmet Selahattin başkanlığındaki Kürdistan İslami Birliği, Kürt İttifakı'na girmediği için seçimlerden önce KDP peşmergeleri tarafından silahlı saldırıya uğramış olan bu parti, parlamento da 5 sandalye kazandı. Suriye desteğine sahip Sünni Arap Maşaan El Cubburi başkanlığındaki Anlaşma ve Bağımsızlık grubu 3 sandalye kazanarak parlamentoya girmişti. Parlamento girebilen diğer siyasi oluşumların tümü birer, ikişer sandalye aldılar. Irak Türkmenleri temsil eden Dr. Sadettin Ergeç başkanlığındaki ITC'de bir sandalye kazanarak parlamento girdi. Irak Yezidilerini temsil eden İslah ve İlerleme Hareketi de bir sandalye aldı. Aynı şekilde Hristiyanları temsil eden Yusuf Yunadım

Kenne Elrafidaiyin listesi de bir kişi parlamentoya girebildi. Irak Türkmen cephesi bir üye, Sünni Uzlaşma Cephesi iki üye ve Şii İttifakından 5 üye toplam 8 üye ile Türkmenleri Irak Ulusal Meclisi'nde temsil edilmektedir.³¹⁵

Seçim sonrası Türkiye'ye gelen Irak Başbakanı Caferi, başkentte en üst düzeyde kabul görerek Cumhurbaşkanı Sezer ve Başbakan Erdoğan ile bir araya gelmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer, Caferi'ye Türkiye'nin Irak'tan beklentilerini şöyle aktarmıştır:

1. Toprak bütünlüğünüzü ve siyasi birliğinizi koruyun.
2. Teröristlerin Türkiye'ye karşı eylemlerinde Irak topraklarını kullanmasını engelleyin.
3. Kerkük'ün statüsünü koruyun ve demografik yapısının değişmesini önleyin.³¹⁶

Başbakan Caferi de, Sezer'in söylemlerinin paralelinde konuşarak, Kerkük'te bir oldubittiye izin vermeyeceklerini ve Kerkük'ün kopmasına göz yummayacaklarını belirtmiştir. Irak ve Türk İçişleri ve Dışişleri Bakanlarının aralarındaki toplantıları sıklaştırmalarını isteyen Caferi, Türkiye'nin insani yardım konusunda gayret ve çabalarına ihtiyaçları olduğunu da ifade etmiştir.³¹⁷

Böylece Irak hükümeti Şii İttifakı tarafından oluştu. Kürtler ve Sünni Arapların tarafından Dava Partisi başkanı İbrahim El Caferi'nin Irak başbakanlık adaylığına karşı çıkmaları sonucunda Dava Partisi yardımcısı Nuri Elmaliki Irak başbakanı olarak kabul edildi. Kürtler, Kerkük ve Türkmen bölgelerinin demografi yapısını değiştirmek için 30 Ocak seçimlerinde yaptıkları sahte ve seçim hileleri aynısını 15 Aralık seçimlerinde tekrar yaptılar. Irak yüksek seçim komisyerliğine ait bazı memurlar Musul ve Sincar

³¹⁵ Cengiz ÇANDAR, "Irak Seçim Sonuçlarını Doğru Okumak", 23 Ocak 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=740>, 12 Eylül 2006.

³¹⁶ **Milliyet** Gazetesi, 1 Mart 2006.

³¹⁷ **Sabah** Gazetesi, 2 Mart 2006

bölge merkezinde binlerce forumlar seçimlerin ilk saatlerinde Barzani başkanlığındaki Demokrat Kürdistan partisi (KDP) çıkarına verilmiştir. Sincar, Şihan, Beşika ve Duhok'taki seçim merkezinde görevli olan bütün gözlemciler Kürdistan Demokrat partisine ait olan kişiler olmuştur. KDP'nin 17. kol sorumlusu, Sincar hastanesini gezerek her hastaya Kürt listesine ses vermek için 25 bin dinar vermiştir. Şihan da Kürt emniyet güçleri Yazidi İleri İyileşme Hareketini seçim merkezlerine girmelerini yasaklayarak arabalarına saldırı yaparak, kendilerini tanıtmaya özel kartlarını ellerinden almışlardır. Bağımsız Seçim Yüksek Komiserliğinin nezih olarak adlandırdığı seçimlerin gerçek yüzü ortaya çıkmaya başlanmıştır. Bütün Türkmeneli bölgesinde olduğu gibi Altunköprü'de de ihlaller yapılmıştır. Altunköprü'deki ihlaller, Türkmeneli Televizyonu tarafından görüntülerle tespit edilmiştir. Altunköprü'de seçim ihlalleri 15 Aralık'tan bir gün önce başladı. Seçimlerden bir gün önce uygulanan sokağa çıkma yasağı Kerkük'te olduğu gibi Altunköprü'de de bazı gruplar için geçerli olmadı. Altunköprü ilçesine, seçmen dolu KDP ve KYB desteğiyle onlarca otobüs bölgeye akın ettiler. Otobüslerle Altunköprü'ye taşınan insanlar burada oy kullandıktan sonra bir de Kerkük'e götürülerek, burada oy kullanmaları sağlandı. Kerkük ve tüm Türkmeneli bölgesinde yapılan ihlallerin benzeri Altunköprü'de yoğun bir şekilde yaşandı. Daha on beş yaşını doldurmayan çocuklar seçim merkezlerinde oy kullandıktan sonra merkezin kapısında ve polisin yanı başında mürekkepli parmağını siliyor ve tekrar oy kullanıyordu. İşte bu sahteler ve seçim ihlallerinin en büyük belgesi, Altunköprü'de bulunan Amerikan askerlerinin gözleri önünde yapılan ihlalleri sadece seyrettiler. Altunköprü'ye seçimlerden bir gün önce Kürt kökenli ulusal muhafızların himayesinde akın eden kayıtsız seçmenlerin, hem kendileri hem de daha 18 yaşını doldurmamış çocukları rahatça oy kullandılar.³¹⁸

³¹⁸ www.kerkuk.net/iraksecim/ 15 Ağustos 2008.

SONUÇ

Irak'ta Araplar ve Kürtlerden sonra nüfus olarak üçüncü sırada gelen Irak Türkleri Irak devleti kurulduğundan beri siyasi varlık gösterememiştir. Türklerin siyasi organizasyonlarda bulundurulmaması durumu hem İngiliz manda yönetimi hem de Irak Krallık yönetimi dönemlerinde devam etmiştir. Ayrıca Irak Türklerine yaşadıkları bölgelerde değişen her rejimde çeşitli haksızlıklar yapılmıştır. 1924, 1946, 1959 ve 1991 senelerinde Iraklı Türklere birçok katliam girişiminde bulunulmuştur. Özellikle Baas rejiminde yönetim tarafından birçok Irak'lı Türk lider, sebepsiz yere tutuklanarak idam edilmişlerdir.

1932 yılında Irak'ın bağımsızlığını kazanmasıyla, Milletler Cemiyeti'ne üye olma şartı olarak yayınlanan bildirge de Irak'ta yaşayan herkesin hiçbir ayırım gözetilmeden kanun önünde eşit haklara sahip oldukları vurgulanmıştır. Bu bildirge ile Iraklı Türkler günlük dilleriyle eğitim alabilme, kendi yöneticilerini kendileri Türk vatandaşlarından seçebilme gibi haklara sahip olmuşlardır. Fakat 1932 yılında verilen bu hakların uygulanması çok uzun süre devam etmemiş ve bu verilen haklar kısa bir süre içinde geri alınmıştır.

1958 senesinde yapılan rejim değişikliği ile cumhuriyetin kabul edilmesi Iraklı Türkler tarafından önemli bir gelişme olarak gibi sevinçle karşılanmıştır. Fakat tüm bu karışıklık içerisinde Kerkük'te büyük bir katliam gerçekleştirilmiştir. 1963–1968 seneleri arasındaki Arif Kardeşler Dönemi Iraklı Türklerin yaşadığı en huzurlu dönemdir. Baas partisinin 1968 senesinde iktidara gelmesiyle ise yönetimin Araplaştırma politikalarına maruz kalınmıştır.

1970 senesinde Iraklı Türklere yeniden kültürel haklara sahip olacakları, kendi dillerinde eğitim yapabilecekleri, gazete ve dergi çıkarabilecekleri,

Türkçe radyo ve TV yayını yapabilecekleri haklar verilmiştir. Ancak bu verilen haklar göstermelik olarak birkaç defa uygulanmış daha sonra uygulama tekrar rafa kaldırılmıştır.

Türkler, özellikle yoğun yaşadıkları bölgelerde Araplar ve Kürtler arasındaki çekişmelerden kötü etkilenmişlerdir. 1980–1988 yılları arasında sekiz yıl devam eden İran-Irak Savaşında Bağdat yönetimi Iraklı Türkleri İran ve Türkiye için ajanlık yapmakla haksız yere suçlamıştır.

Saddam hükümeti her ne kadar Irak Türklerine baskı yapsa da Türklerin faaliyetleri 1991–2003 seneleri arasında büyük bir artış göstermiştir. Ancak bu durum Erbil başta olmak üzere birkaç merkezle sınırlı kalmıştır. Irak Türkmen Cephesinin 1995 senesinde kurulması ise Iraklı Türkler için bir dönüm noktası olma özelliği taşımaktadır. Fakat kurulduğu günden beri Irak Türkmen Cephesi hem Saddam yönetiminin hem de Kürtlerin yoğun baskısı altında kalmıştır.

2003 yılında tüm siyasi otoriteler koltuğundan olmuş, her şey yeniden yapılanmıştır. Ancak Iraklı Türkler hak ettiklerini yine alamamışlardır. Türkiye’de 1 Mart tezkeresi olarak adlandırılan Amerikan askerlerinin Türkiye toprakları üzerinden Irak topraklarını geçişini sağlayan tezkerenin çıkmamasının faturası, Irak’ta yaşayan Türklere kesilmiştir. Irak’lı Türkler seslerini bölgede yaşayan diğer etnik guruplardan dolayı dünyaya duyuramamış ve pasif konuma düşürülmüşlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan beri Irak Türklerine yönelik siyasi faaliyetlerde, 1991 senesine kadar dikkat edilmemiştir. Türk-Irak ilişkileri gelişimini sürdürürken yapılan diplomatik görüşmelerde ve anlaşmalarda Iraklı Türklere yer verilmemiştir. Yakın tarihe gelindikçe Türkiye Iraklı Türklere daha çok önem göstermeye başlamış ve yapılan katliamları diplomatik yollarla dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Yeni yapılanma dönemi ve sonrasında da Türkiye Iraklı Türklerle Kürt ve Arapların eşit haklara sahip

olması gerektiğini savunmuştur. Türkiye 1991–1996 seneleri arasında Iraklı Türkmenlerin sesi olmaya çalışsa da bu durum yeterli olmamıştır. Türkiye bunun yanında Iraklı Türklere olan ilgi ve alakasını yapılan Kızılay yardımlarıyla sürekli devam ettirmiştir. Tüm bunlar da Türkiye'nin dış politika anlayışıyla örtüşmektedir.

İşgal sonrası dönemde Türk devlet adamları Iraklı Türklere desteklerini açık bir şekilde belli etmiştir. Türkiye, Irak'ta azınlıklara verilen hakların Iraklı Türklere de verilmesi gerektiği tezini savunmuştur. Türkiye'nin Irak Türklerine ilgi duymasının temel nedeni ise Türkiye'nin güvenliğinin Irak topraklarından başladığı gerçeğidir. Irak'tan Türkiye'ye yönelik tehditlerin engellenmesinde Türkmenlerin oynayabileceği rol son derece önemlidir. Bu nedenle Türkiye Türkmenlere desteği Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması çerçevesindedir. Bu durumda iki tarafında bölge politikasının aynı olduğu görülmektedir. Sonuç olarak büyük bir Türk toplumunun Irak'ta bulunması Türkiye'nin Irak politikasında önemli bir kozudur ve bu durum Irak Türkiye ilişkilerinin gelişiminde çok önemli yer tutmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABDÜL HAMİT, Muhammed Kemal, **El-Tevazün El-stratiji Fel Şark El-Avsat (Orta Doğuda Stratijik dengeler)**, İncilo, El-Masriya Kitapevi, Kahira, 1972

AHMETBEYOĞLU, Ali, **Irak Dosyası**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt 2, 2003.

ARI, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, 2.Basıkı, İstanbul, 2005.

ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1990)**, Cilt I-II, Alkım Yayını, İstanbul, 2005.

ARPACIK, Yusuf Ziya, **Irak Gerçeği ve Türkmenlerin Direniş Üyküsü**, İleriş Yayınları, İstanbul 2005.

ATAÖV, Türkiye; **Nato And Turkey**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970

BALBAY, Mustafa, **Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2004.

BARLAS, Mehmet, **Turgut Özal'ın Anıları**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1996.

BERKE, Hasan, **Atatürk Dönemi, Türkiye'nin Dış Politikası, (1923–1938)**

DAĞLI, Faysal, Birakuji, **Kürtlerin iç Savaşı**, İstanbul, Belge Yayınları, 1994.

DEMİRBAŞ, H. Bülent, **Musul Kerkük Olayı ve Osmanlı Devletinde Kuveyit Sorunu**, Arba Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, Nisan 1995.

DEMİRCİ, Fazıl, **Bir Dıramın Öyküsü (Irak Türkleri Kuzey Irak ve Türkiye)**, Ankara, Yeni Aydoğdus Ofset, 1996

DEMİRCİ, Nefi, **Sönmeyen Ateş Dinmeyen Hasret Kerkük**, Türkmeneli İnsan Hakları Derneği Yayınları, İstanbul 2006.

DUMAN Bilgay, “**Saddam Sonrası Dönemde Irak Türkmenleri ve Kerkük**”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, s. 100, 2007.

DURMUŞ, Yılmaz, **Musul, Meselesi**, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2003.

El Bedrani, Ahmed Fakkak, **Ahval El-Irak El-İçtimaiye Beyne Al-Harbain El-Alemiyeteyn 1918–1939**, Yayınlanmamış Doktora tezi, Musul Üniversitesi, 2001

EL-NUAYMİ, Ahmet Nuri, **Turkish Foreign Policy, After The Second World War**, El Hurriye Basınevi, Bağdat, 1975.

EL-OBEYDİ, Mehdiye Salih, **El Alakat El Irakiye El Türkiye (Türk- Irak İlişkileri)**, Bağdat, 1986.

EROĞLU, Cem, **Demokrat Parti Tarihi Ve İdeolojisi**, AÜ SBF Yayınları No:294, Ankara, 1970.

ERTUĞRUL, Ümit, **Irak Türkleri ve Türkiye**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

GERÇEKSEVER, Abdulkadir, **Kayıp Kimlik Basra Körfezi**, Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005.

GÖK, Dursun, **İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi**, (1923–1927), Konya, 2002

GÖNLÜBOL, Mehmet ve diğerleri, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919–1973**, 7.Basım, Ankara, 1989.

GÖZEN, Ramazan, **Kuzey Irak Sorunu**, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası. İstanbul, 2001.

GÖZEN, Ramazan, **Amerikan Kışkancında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Liberte Yayınları, Ankara 2000.

HEYKEL, Muhammed Hasaneyin, **Abdul Nasır ve Dünya**, El-Nehar Yayınevi, Beyrut, 1972.

HÜRMÜZLÜ, Erşat, **Türkmenler ve Irak**, Ötüken Yay, İstanbul, 2003.

HÜRMÜZLÜ, Erşat, **El Türkmen Wal El Vatan El Irak'i**, Yıldız Yayıncılık Reklamcılık, İstanbul, 2003.

Erşat HÜRMÜZLÜ, **Irak'ta Türkmen Gerçeği**, İstanbul, 2006.

HÜSEYİN, Fazıl, **Müşkilet El-Musul**, Esaad Matbaası, 2.Baskı, Bağdat, 1967.

İHSAN, Muhammet, **Kurdistan ve Devvame El Harb, (Savaş Kasırgasında Kurdistan)**, 2001.

KARACAN, A. Naci, **Lozan Konferansı İsmet Paşa**, Bilgi Yayını, 1993.

KAYAR, Mustafa, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003.

KAYMAZ, İhsan şerif, **Musul Sorunu**, Otopis yayınları, 1.Basım, İstanbul, Ağustos 2003.

KERKÜK, İzzettin, **Kerkük'ün Sönmez Ateşi**, Kerkük Vakfı Yayını, İstanbul 2005.

KERKÜKLÜ, Ali, **Ortadoğu'da Şeytan Üçgeni Türkmenler ve Kürtler**, Kum Saat Yayınları, İstanbul 2006.

KİRİŞÇİ, Kemal. "**Huzur Mu Huzursuzluk Mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası (1991–1993)**", İstanbul, Der Yayınlan, 1998.

KOÇSOY, Şevket, **Irak Türkleri ve Türk- Irak İlişkileri, (1932–1963)**, İstanbul Boğaziçi Yayınları, 1991.

KONA, Gamze Güngörmüş, **ABD'nin Irak Operasyonu'nun Türk Basınından İki yazar Tarafından Algılanmış Biçimi**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2005.

KÖPRÜLÜ, Ziya. **Irak'ta Türk Varlığı**, Örnek Ltd Şirketi Yayınları, Ankara, 1996.

KÜÇÜKKARAGÖZ, İsmet, **Irak'taki Türkmen Varlığı**, Harp akademileri Yayınları, İstanbul, 2000.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, **Türkiye'nin Arap Ortadoğuya Karşı Politikası**, (1945–1970), Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

LAÇİNER, Sedat, **Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye**, Roma Yayınları, Ankara 2004.

MELEK, Kemal, **İngiliz Belgeleri ile Musul Sorunu, (1890–1926)**, Üçdal Neşriyatı, İstanbul, 1983.

MERAY, Seha L. **Lozan Barış Konferansı-Tutanaklar-Belgeler**, Cilt.1, YKY, İstanbul, 1993.

MISIROĞLU, Kadir, , **Musul Meselesi ve Irak Türkleri**, Sebil Yayını, İstanbul, 1985.

OLSON, Robert, Çeviri: Acar, Kezban, **Türkiye –İran İlişkileri 1979–2004: Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik**, Babil Yayınları, Ankara, 2005.

ORAN, Baskın, **Kalkık Horoz Çekiç Güç Ve Kürt Devleti**, Bilgi yayınları, 2.Baskı, İstanbul. 1998.

ÖKE, M. Kemal, **Belgelerle Türk- İngiltere İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu**, 1918–1926, 2005.

ÖKE, Mim kemal, **Musul Meselesi (1918–1926)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1987.

ÖKE, Mim Kemal, **Irak Savaşı Günlüğü**, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2005.

ÖKE, M. Kemal, **Musul-Kerkük Dosyası**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul, 1991.

ÖZKAN, Tuncay, CIA Kürtleri: **Kürt Devletinin Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul 2004.

Rıza Nur-J.G. Grew, **Lozan Banş Konferansı'nın Perde Arkası**, Örgün Yayın, İstanbul, 1986.

SAATÇI, Suphi, **Tarih Gelişimi İçinde Irakta Türk Varlığı**, Tarih Araştırma Dokümantasyon Merkezi Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, 1996.

SAATÇI Suphi, **Tarihten Günümüze Irak Türkleri**, Ökten Neşriyat, İstanbul, 2003.

SİLLELİ Turan, **Büyük Oyunda Türkiye ve Irak İlişkileri**, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

SONYEL, Salahi, R, **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası**, TTK Yayını, Ankara, 2006.

SOYSAL, İsmail, **Türk Dış Politikası İncelemeleri İçin Kılavuz (1919–1993)**, İstanbul, OBİV-Eren Yayınları, 1993.

ŞAHİN, Mehmet, **II. Körfez Savaşı**, Platin Yayınları, Ankara 2006.

ŞERİF, İbrahim, **El Şark El Avsat (Orta Doğu)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Bağdat, 1965.

ŞİMŞİR, Bilal N, **Türk ve Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004.

TORUMTAY, Necip, **“Orgeneral Torumtay'ın Anıları”**, Milliyet Yay, İstanbul, 1993.

TUNÇKANAT, Haydar; **İkili Anlaşmaların İç Yüzü**, Ekim Yayınları, Ankara, 1970.

TURAN, Mustafa, **Milli Mücadele’de Siyasi Çözüm Arayışları**, Siyasi Kitabevi, Ankara, 2005.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.

YILMAZ, Türel, **Türkiye’nin Ortadoğu’daki Sınır Komşuları İle İlişkileri (1970–1997)**, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1997.

MAKALELER

ABD’nin Türkmen Kenti Kerkük’teki Peşmerge Oyunu, www.usakgundem.com/haber.php/tercümen, 10 Ağustos 2006.

AKIN, Veysi, Saddam Sonrası Irak Senaryoları, **Stradigma Dergisi**, Sayı 2, Mart 2003.

ARI, Tayyar, “Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezi’nde Yeni Parametreler”, [www.tayyarari.com/Türkiye irak abd.doc](http://www.tayyarari.com/Türkiye_irak_abd.doc). 31 Temmuz 2008.

ARMAOĞLU, Fahir, “Lozan Konferansı ve Musul Sorunu” **Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu**, AAM Yayını, Ankara, 1998

AYIŞIĞI, Metin, Türkiye’nin Musul-Kerkük Sorunu, <http://www.haberaliz.com.tr>, 10 Nisan 2003.

BARKEY, "Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşından Bu Yana Türkiye ve Irak", **Avrasya Dosyası** (Irak Özel), Sonbahar 2000, Cilt 6, Sayı 3.

BAŞEREN, Sertaç, "Huzur operasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Irak'ta Gerçekleştirdiği Harekâtın Hukuki Temelleri", **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 1996, Cilt II, Sayı 1.

BEYATLI, Aydın, "İraklı Türklerin İnsan Hakları Beyannamesi", (**Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Sempozyumu**), Konya, Atatürk Kültür Merkezi, 1997.

BEYATLI, Aydın, "Siyasi Konjonktürde Irak Türkmenleri", **Kerkük Dergisi**, Kasım 1998.

BEYATLI, Aydın, "Türkmenlerin Siyasi Yapılanması" <http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen15.htm> 10 Kasım 2008

BAYTLI Aydın, "Türkmen Şehri Kerkük'teki Demografik Yapı Değişikliği", <http://www.tekturk.org/content/view/1061/123/> 26 Ocak 2008

BOZTEMUR, Recep, "Irak Seçimleri", **Panorama Dergisi**, S:10, Mart 2005,(Çevrimiçi)
<http://www.panoramadergisi.com/mart2005/index.php?dosya=anakonu>,

CAŞIN, M. Hakkı, "Irak Harekâtında Kuzey Cephesi Sendromu ve Türk-Amerika İlişkilerinin Gelecekteki Olası Profilleri", **Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi**, Sayı 5, İstanbul 2003.

ÇANDAR, Cengiz, "Irak Seçim Sonuçlarını Doğru Okumak", (**Çevrimci**)
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=740>. 23 Ocak 2006.

ÇEÇEN Anıl, "Güney Komşumuz Irak", **Avrasya Dosyası** (Irak Özel), Sonbahar, Cilt 6, Sayı 3. 2000, s. 18.

DEMİRCİ, G, "Irak Türklerinin Demografik Yapısı", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt.2. 2002.

BİRAND, Mehmet Ali, "Apo ve PKK", **Milliyet** Yay. İstanbul, 1992.

DOMAN Bilgay, "Ateş Çemberi Telafer",
http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=345, Erişim:13 Nisan 2007.

DURMUŞ, Yılmaz, "Misak-ı Milli ve Yeni Türk Devletinin Kuruluşu", **Misak-ı Milli ve Türk Dış politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu**, AAM Yayını, Ankara, 1998.

ERDEM Tarhan, "Kırmızı Çizgiler", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=72173&tarikh=11> Ağustos 2007

ERKMEN, Serhat; Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası, **Avrasya Dosyası**, C. 8, S. 4, ASAM Yayınları, Ankara Kış 2002.

ERKMEN, Serhat, Hasen YILMAZ, "Türkiye - Irak İlişkilerinde, Çatışma Unsurları ve İş Birliği Olanakları", **Stratejik, Analizi Dergisi**, Şubat, 2001, Sayı 10.

HASAN, Mazin, Türkiye'nin Türkmen Politikası ve Yapılması Gerekenler, **Stratejik Analiz Dergisi**, Nisan 2004, Cilt. 4. Sayı. 48

HASAN, Mazin, Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, "**Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler**", Irak Krizi, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

HASAN, Mazin ve Soran ŞÜKÜR, “Kerkük Kerkük”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Mart 2004.

GÜRBÜZ Sevgi Zübeyde, “Irak Seçimi Sonrasında Irak Türkmenlerinin Durumu”, http://users.ece.gatech.edu/~alicafer/aslihan_irk_turkmen.htm 31 Temmuz 2008

HÜRMÜZLÜ, Habib , “Kerkük’ün Demografik Yapısı ve Bu Yapıyı Değiştirme Çabaları”, **2023, Dergisi**, 15 Mart, 2005.

KİRİŞÇİ, Kemal, “Türkiye ve Kuzey Irak’taki Kürt Güvenlik Bölgesi”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3 Sayı: 1. İlkbahar 1996.

Kerkük Dergisi, Irak Türklerin Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin Basın Bildirisi, 28 Şubat 2004.

KERKÜK, İzzettin, “ABD’nin Türkmen Politikası”, **Kardaşlık Dergisi**, Sayı. 25, Ocak-Mart 2005.

KOCAOĞLU, Mehmet, “Petrolün Kuzey Irak’ın Oluşumunda Oynadığı Rol”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 3 Sayı: 1 İlkbahar 1996.

KODMAN, Timuçin, ‘v.d.’, Irak Türkmenlerine Özel Sayı, **Global İstratiji Enstitüsü Dergisi**, İlk Bahar, Yıl:3 Sayı:9, Ankara, 2007.

KONİ, Hasan, “**Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi**”, Stratejik Analiz, Cilt 4. Sayı:3, Ankara, 2001.

LAÇINAR Sedat, Irak Seçimleri, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=247> 21 Şubat 2008.

LATİF Can, “Telafer’in İç Yüzü”, (Çevrimiçi) <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=16>, 23 Haziran 2005.

NAKIP, Mahir, “Türkiye, Irak Türkleri Meselesine Nasıl Bakmalı ?”, Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul, Ankara, 1998

NURATTİN, Muhammet, Türkiye Kuzey Irak’ta İflas Etti, The Daily Star Çav: **Radikal** Gazetesi), 20 Nisan 2003.

ORAN, Baskın, “Kalkık Horuz”, Bilgi Yayınları, Ankara, 1996

ÖNAL, Cumali “Kerkük’te Büyük Oyun”, Aksiyon Dergisi, S: 571, 07 Subat 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19503>, 15 Eylül 2005.

ÖZDAĞ, Ümit, “Türkiye Kuzey Irak ve PKK”, **Avrasya Stratejik Araştırma**, Yay, Ankara, 1999.

ÖZDAĞ Ümit, “PKK ve Kuzey Irak”, **Avrasya Dosyası** (Kuzey Irak Özel), İlkbahar 1996,Cilt 3, Sayı 1.

ÖZHAN Taha, Kuzey Irak’la Tehditler ve Kırmızı Çizgiler Arasına Hapsolan Siyasetimiz, http://www.setav.org/index.php?Itemid=29&id=258&option=com_content&task=view 14 Temmuz 2008

ÖZMEN, Hasan, “Türkmen Hakları ve Türkmenlerin Statüsü”, **Misak-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 1998.

ÖZMEN, Hasan, “Irak ve Türkmen Dosyası”, **Türkmeneli İşbirliği Vakfı**, Ankara, 1999.

ÖZMEN, Hasan. Kuzey Irak'ta Kürt Partileri Arasındaki İhtilafların Nedenleri, **Avrasya Dosyası**. Cilt: 3 Sayı: 1 İlkbahar 1996.

PAMUKÇU, Ekrem, "Irak Türkmen Cephesi'nin Siyasi Yapılanma Süreci", **Kerkük**, 29 Şubat 2001.

SAATÇİ, Suphi, "Irak Türklerinin İki Ateş Arasında Kaderi Değişecek mi?", **Kardeşlik Dergisi**, Ekim- Aralık 2001.

SAATÇİ, Suphi, "Zorbaların Seçimi", **Kardaslık Dergisi**, S: 25, Ocak-Mart 2005.

SAATÇİ, Suphi, Irak Türkmenleri ve Kerkük Sorunu, **Golobal Strateji Dergisi**, Irak Türkmenlerine Özel Sayı, İlkbahar, 2007, Yıl: 3.

ŞEN, Alper, "Saddam ve Aşireti", **Avrasya Dosyası**, VI/3, Sonbahar, 2000, 06 Ağustos 2005.

TURAN, Ömer, "Irak Anayasalarında Azınlık Hakları", **Avrasya Dosyası**, (Kuzey Irak Özel), İlkbahar, 1996, Cilt 3, Sayı 1.

ÜLMAN, Haluk; "Ortadoğu Buhranı Ve Türkiye", **SBF Dergisi**, Sayı:4, Ankara, Aralık, 1968.

YALÇIN, E. Semih, "Misak-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi, Atatürk Döneminde Türk Dış Politikası-Makaleler", AAM Yayını, Ankara, 2000.

YAVUZ, Turan, ABD 'nin Kürt Kartı, Milliyet **yayınlan**, İstanbul, 1998.

YILMIZ, Hasan, "Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası", **Avrasya Dosyası**, Cilt:6 Sayı: 3.

GAZETELER

Bugün Gazetesi, 11 Mayıs 2006.
 Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ağustos 2003.
Gazetesi, 17 Temmuz 2003.
 Hürriyet Gazetesi, 31 Aralık 1990
Gazetesi 9 Nisan 2003
Gazetesi, 27 Mart 2003.
 Milliyet Gazetesi, 06 Temmuz 2003.
Gazetesi, 1 Mart 2006.
Gazetesi, 21 Ekim 2004.
 Radikal Gazetesi, 10 Ağustos 1997.
 Sabah Gazetesi, 06 Temmuz 2003.
 Gazetesi, 2 Mart 2006
Gazetesi, 20 Mayıs 2003
 Tercüman Gazetesi, 30 Mayıs 2003.
Gazetesi, 17 Temmuz 2003.
 Türkiye Gazetesi, 24 Ağustos 2003
 Yeni Şafak Gazetesi, 5 Aralık 2005
 Yeniçağ Gazetesi, 05 Kasım 2004.

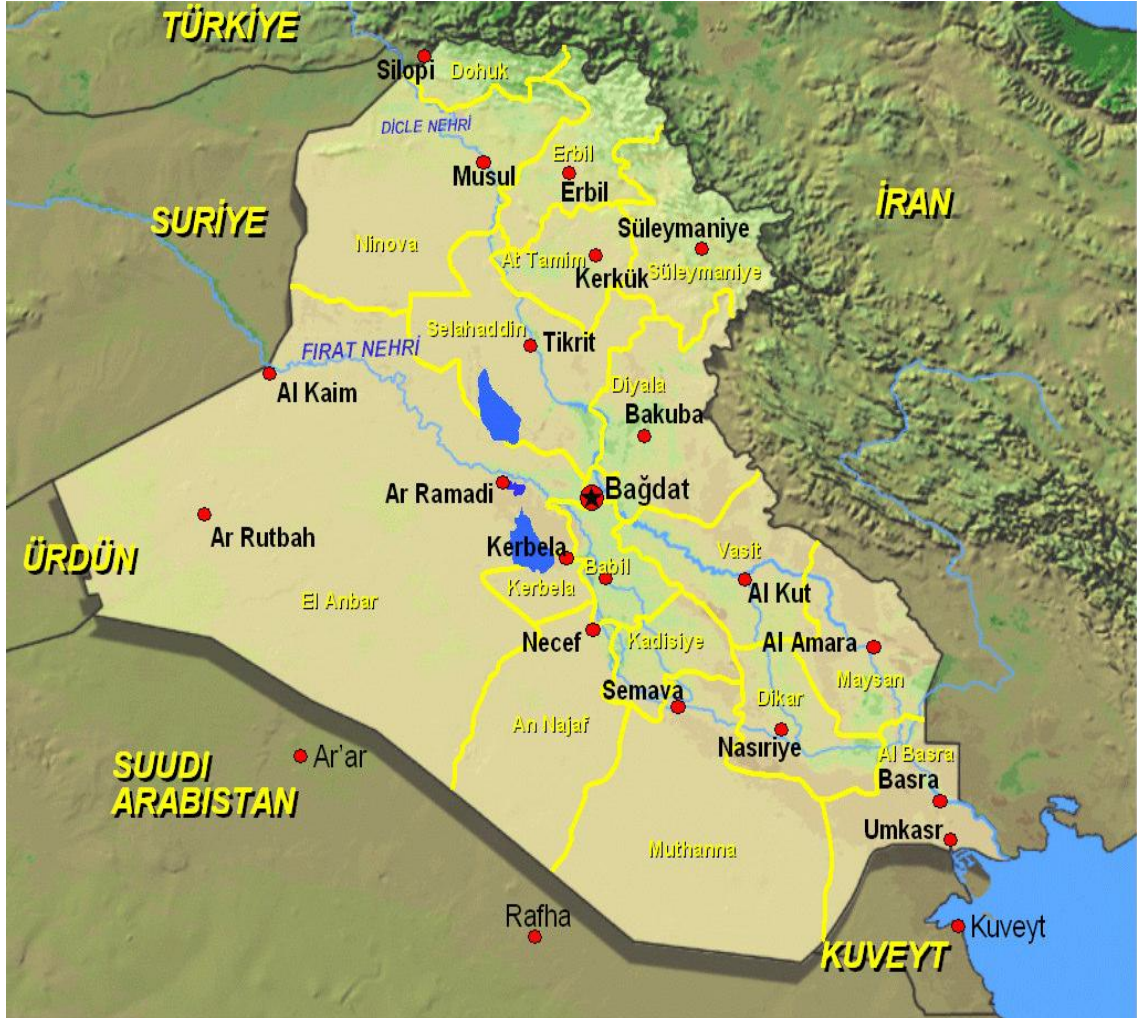
İNTERNET

www.kerkuk.net/iraksecim/ 12 Ocak 2007
www.kitabat.com/ 1 Eylül 2006
www.bizturkmeniz.com, 28 Ağustos 2008
www.milliyet.com.tr/2006.07.24/siyaset/asiy.html.
www.milliyet.com.tr/2003.12.12/dunya/adun.html, 22 Şubat 2007.
www.turkish.irib.ir/siasi/a_iraksecim.htm 2 Ocak 2006.
www.iraqiturkman.org.tr/sivasidurum.htm 4 Ağustos, 2007.
www.turkiye.net/mbinay/news/analizII.htm. 13 Mart 2008
www.hakikat.com./dergi/83/sevr.html. 18 Haziran 2008

www.irak.ihh.org.tr/etnik/turkmen/turkmen.html 31 Temmuz 2008
www.iraqiturkman.org.tr./tanitim.htm /12 Kasım 2008
www.kerkuk.net/turkmen-kurultayi/ 10 Kasım 2008
www.turkmencephesi.org/anabelge/siyasal.htm 19 Ekim 2007
www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=363 24 Ocak 2008
www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=740, 17 Mart 2006

EKLER

EK-1: IRAK

Resmi Adı: Irak Cumhuriyeti

Başkenti: Bağdat

Nüfusu: 27.000.000

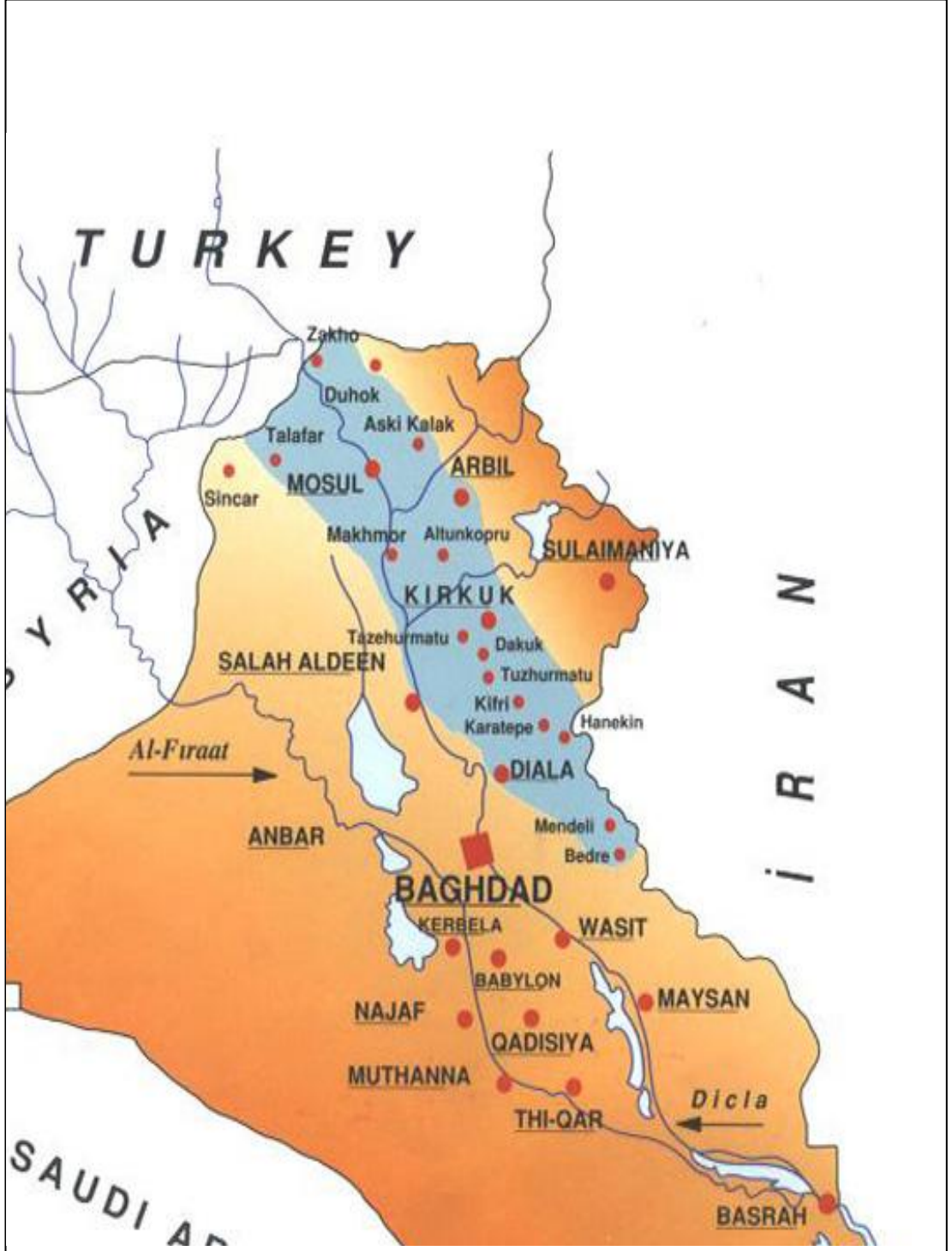
Doğal Kaynaklar: Petrol, doğalgaz, fosfat, sülfür

Dinler: Müslüman (Şii %60–65, Sünni %32–37), Hristiyan ve diğerleri %3

Resmi Dil: Arapça, Kürtçe

Etnik Dağılım: Arap, Kürt, Türkmen, Asurî ve diğerleri

EK- 2

Mavi renk Türkmenlerin bulunduğu yerleri göstermektedir.

EK-3

IRAK HÜKÜMETİ VE BAKANLIKLARIN DAĞILIMI

IRAK HÜKÜMETİ

Cumhurbaşkanı	Celal Talabani	Kürt
Cumhurbaşkanı Yardımcısı	Adil Abdülmehdi	Birleşik Irak İttifakı
Cumhurbaşkanı Yardımcısı	Tarık EL-Haşimi	Irak Uzlaşma Cephesi
Meclis Başkanı	Mahmut El-Meşhedani	Irak Uzlaşma Cephesi
Meclis Başkan Yardımcısı	Halit El-Atıya	Birleşik Irak İttifakı
Meclis Başkan Yardımcısı	Arif Tayfur	Kürt
Başbakan	Nuri El-Maliki	Birleşik Irak İttifakı (Dava Partisi)
Başbakan Yardımcısı	Selam El-Zavbayi	Irak Uzlaşma Cephesi
Başbakan Yardımcısı	Berham Salih	Kürt (KYB)
Savunma Bakanı	Abdülkadir Muhammed Casim El-Ubeydi	Sünni Arap (Bağımsız)
İçişleri Bakanı	Cevad Kazim İdan El-Bolani	Şii Arap (Bağımsız)
Dışişleri Bakanı	Hoşyar Zebari	Kürt (KDP)
Maliye Bakanı	Bakır Cebir El-Zubeydi	Birleşik Irak İttifakı (SCIRI)
Petrol Bakanı	Hüseyin El-Şehristani	Birleşik Irak İttifakı

		(Bağımsızlardan)
Adalet Bakanı	Haşim El-Şibli	Irak Ulusal Listesi (Arap Sunni)
Planlama Bakanı	Ali Baban	Irak Uzlaşma Cephesi (Kürt)
Elektrik Bakanı	Kerim Vahit	Birleşik Irak İttifakı
Sağlık Bakanı	Ali El-Şammari	Birleşik Irak İttifakı (El-Sadr Grubu)
Eğitim Bakanı	Hıdayır El-Huzai	Birleşik Irak İttifakı (El-Dava Partisi –Irak Taşkilatı)
Yüksek Öğretim Bakanı	Abd Ziyab El-Acili	Irak Uzlaşma Cephesi (Irak İslam Partisi)
Tarım Bakanı	Yarub Nazım El-Ubudi	Birleşik Irak İttifakı (El-Sadr Grubu)
Ticaret Bakanı	Abdülfelah El-Sudani	Birleşik Irak İttifakı (El-Dava Partisi)
Sanayi Bakanı	Fevzi El-Hariri	Kürt (KDP) (Hristiyan)
Ulaştırma Bakanı	Kerim Mehdi Salih	Birleşik Irak İttifakı (El-Sadr Grubu)
İletişim Bakanı	Muhammed Tevfik Allavi	Irak Ulusal Listesi

Bayındırlık ve İskân Bakanı	Beyan Dizeyi	Kürt (KYB)
Kamu İşleri Bakanı	Riyaz Garip	Irak Ulusal Listesi
Su Kaynakları Bakanı	Latif Reşid	Kürt (KYB)
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	Mahmut Muhammed Al-Razi	Birleşik Irak İttifakı (SCIRI)
Bilim VE Teknoloji Bakanı	Raid Fehmi	Irak Ulusal Listesi (Komünist Partisi)
Çevre Bakanı	Nermin Osman	Kürt (KDP)
Gençlik ve Spor Bakanı	Casım Muhammed Cafer	Türkmen (Birleşik Irak İttifakı)
Kültür Bakanı	Esat Kemal Muhammed	Irak Uzlaşma Cephesi
Göç ve Göçmenler Bakanı	Abdulsamad Rahman Sultan	Birleşik Irak İttifakı (Feyli Kürt)
Turizm ve Arkeoloji Bakanı	Liva Sumeysim	Birleşik Irak İttifakı (El-Sadr Grubu)
Ulusal Güvenlik Bakanı	Şirvan Kamil Sebtı El- Vaili	Birleşik Irak İttifakı
Sivil Toplum Bakanı	Adil El-Esadi	Birleşik Irak İttifakı
Dışişleriyle ilgili Devlet Bakanı	Rafi Çiyad El-İthavi	Irak Uzlaşma Cephesi (Irak İslam Partisi)
Parlamento İşleri Bakanı	Safa El-Safi	Birleşik Irak İttifakı

Vilayetler İşleri Bakanı	Saad Tahir El-Haşımi	Irak Uzlaşma Cephesi
Kadın Haklarından Sorumlu Bakanı	Fatin Abdülrahman	Irak Uzlaşma Cephesi
Ulusal Diyalog İşleri Devlet Bakanı	Ekrem El-Hekim	Birleşik Irak İttifakı (SCIRI)
Devlet Bakanı	Muhammed Abbas El- Ureubi	Irak Ulusal Listesi
Devlet Bakanı	Ali Muhammed Ahmet	Birleşik Irak İttifakı
Devlet Bakanı	Hasan Razi Kazım El- Sâri	Birleşik Irak İttifakı
İnsan Hakları Bakanı	Vicdan Mihail	Hristiyan (Irak Ulusal Listesi)

37 bakanlığın dağılımı oluşumlara göre şu şekildedir:

- 1- Birleşik Irak İttifakı (18) biri Türkmen
- 2- Kürt Listesi (5)
- 3- Irak Uzlaşma Cephesi (6)
- 4- Irak Ulusal listesi (6);biri Hristiyan
- 5- Bağımsız (2)

http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=526

ÖZET

[MOHAMMED, Sameer], [Türkiye-Irak İlişkilerinde Türkmen Faktörü (1990–2006)], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2009].

Asırlardır Irak'ta yaşayan Türkmenler I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte tarihleri boyunca en karanlık dönemlerini yaşamışlardır. Her türlü asimilasyon ve baskıya maruz kalmışlardır. Ancak 1990 yılında Birinci Körfez Savaşından sonra Irak'ın çevresinde ve ülkenin kuzeyinde uçuşa yasak bölgenin oluşumuyla birlikte o tarihe kadar Türkiye'nin Irakla olan ilişkilerinde ön plana çıkmayan Türkmen meselesi önem kazanmıştır. İşte bu çalışmada Irak'ta Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinden 1990 yılına kadar olan süreçte Türkmenlerin içinde bulunduğu durumu ve Irak ile Türkiye arasındaki ilişkileri göz önünde bulundurarak 1990'dan 2006 yılları arasındaki dönemi mercek altında bulundurduk.

1990 yılından itibaren Türkmenlerin siyasi faaliyeti giderek artmış ve Irak Türkmen Cephesi kurulmuştur. Erbil başta olmak üzere Türkmenler gayet aktif faaliyet göstermişlerdir. 2003 yılında ABD liderliğindeki koalisyon kuvvetleri harekâtı sonucunda Baas rejimi devrilmiş ve ülkede yeni bir dönem başlamıştır. Irak savaşıyla ülkedeki siyaset biçimi değişmiş, tek parti sisteminden çoğulcu sisteme geçilmiş ve ülkedeki güç dengesi değişmiştir. Bu dönemde, uzun yıllar baskı altında tutulan Kürtler ve Şiiler iktidar olmuştur, Türkmenlerse yine hazmedilmeye yönelik politikalarla azımsanıp iktidar dışı bırakılmışlardır.

Türkmenler, yeni Irak'ta siyasi ve kültürel haklarının tanınması amacıyla mücadele etmektedir. Yeni Irak'ta oluşan siyasi durum Türkmen toplumunun sorunlarını ve gelecekleri konusunda hem kendilerinin hem de Türkiye'nin endişelerini attırmaktadır. Yeni rejim federalliği kabul ettiğinde Türkmenler 1991'den beri olduğu gibi bölünmeye maruz kalmışlar, bir kısmı Kürt bölgesinde diğer bir kısmı da merkezi hükümete tabi tutulmuştur.

Türkmenler her iki bölgede de yasal haklarına kavuşamamış ve diğer etnik ve dini grupların baskısına maruz kalmıştır, medetlerine Türkiye'den başka kimse yetişmemektedir. Irak'ın yeni oluşumunda Türkmenlerin yerlerini almaları Türkiye ile Irak ilişkilerinin düzene oturmasında kilit nokta konumundadır.

Anahtar Sözcükler

- 1. Türkiye-Irak İlişkileri**
- 2. Türkmen Faktörü**
- 3. Irak Türkleri**

ABSTRACT

[MOHAMMED, Sameer]. [The Turkman Factor In The Turkish-Iraqi Relationships (1990–2006)], [Master's Thesis], Ankara, [2009].

The Turkmen who have been living in Iraq for centuries lived the darkest periods of their history as soon as the World War I finished. They were exposed to all kind of the assimilation and the pressures. The Turkmen issue which was not at forefront between Turkey and Iraq has gained importance due to the formation of the no-fly zone which was formed around the Iraq and the northern part of the Iraq in 1990 after the Gulf War I. In this study we have considered the situation in which the Turkmen existed from the ending of Ottoman Empire's sovereignty to 1990 and the relationship between Iraq and Turkey from 1990-2006.

The political activities of the Turkmen have increased as from 1990 gradually and Iraq Turkmen Front has been constituted. Especially Erbil, the Turkmen have played pretty active role. In 2003 Baas sovereignty was abolished by the military operation of the Coalition Forces of which leader is USA and a new period has been started in the country. The politic formation in the country has been changed by Iraq War, the pluralist system has been formed instead of single party regime, and the balance of power in the country has been changed. In this period the Kurds and Shiites who were under pressure for a long period have come to power. As for Turkmen, they have been underrated and they have been pushed out of power relations.

The Turkmen in new Iraq have struggled for the recognition of their political and cultural rights. The political formation in new Iraq increases the doubts of Turkey and Turkmen regarding their futures and the present problems of the Turkmen society. When the new regime accepted the federalism, Turkmen have been divided into pieces since 1991 and some of

them have been under the sovereignty of Kurds and some of them have been under the sovereignty of the Central government. In both regions the Turkmens have not obtained their legal rights and they have been under the pressure of other ethnical and religious groups. Apart from Turkey, there is not any other country to help them. The reinstatement of the Turkmens in the new formation of Iraq is the key point in order to put Iraq - Turkey relations in order.

Key Words

- 1. The Turkish-Iraqi Relationships**
- 2. The Turkman Factor**
- 3. The Iraqi Turkman**